

MAAKODU

Eesti esimene aia-, suvila- ja majaomanike ajakiri • XXIV aastakäik • juuli 2013

Südasuve värvid Kanni talu aias

*Andi
Normeti*
liiliakogu

Saaremaa marmorist
Pidula mõis

Puidust pitsid
maja ehteks

Kodu
rehemajade
näituselt

Unelmate maakodu
25 000 euroga

hind 2.90 €

ISSN 0235-6899

9 770235 689028

KATUS LÄBI? TEEME ÄRA!

Tuleme kohale ja möödame. Valmistame ning paigaldame. Üle Eesti.

AS TOODE KATUSEABI:

TELEFON: 659 9400, 800 7000

* 2013. aasta jooksul AS Toode paigaldatud katustele TASUTA 1-aastane lisagarantii!

www.toode.ee/katuseabi

e-kiri: toode@toode.ee

Sisukord

KODU

- 6 Kodu rehemajade näituselt
- 15 Roosiline kapsapea peolauale
- 16 Pidula ootab külalisi
- 22 Sajandi armastuslugu Kunda külas
- 28 Maakodu 25 000 euro eest
- 33 Saelõiketehnikas majad
- 38 Kaitse kodu kuumuse ja valguse eest

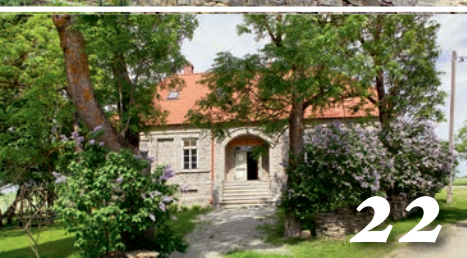
42

6

16

22

28

33

AED

- 42 Kauni taluaia värviline juuli
- 48 Kirev liiliasuvi Issako-Peetri talus
- 54 Omasilmatud roosid
- 55 Kuri lepatriinu
- 58 Uudised

48

68

ELULAAD

- 60 Loomi ja taimi Peruu loodusest
- 68 Lõuna-Ameerika kaamelid
- 70 Karjakastelli sulelised ja karvased
- 76 Suvevärskus lauale
- 80 Juuli sünnimuste kalender
- 82 Ristsõna

60

76

70

Selle ilma rahvaga ei kiida ära

Seda rahvalikku ütlemist kasutas kord meie lugeja ajakirja Maakodu kiituseks.

Nüüd on minu kord samuti öelda. Täna ja kiidan kõiki ajakirja lugejaid ja tellijaid, vahvaid seltsilisi lugejareisidelt, autoreid, koostööpartnereid ning teisi Maakodu pühendunud tegijaid. Töötasin Maakodus 13 aastat ja ühe kuu ning valdavalt oli see väga huvitav eneseteostus. Mõnikord öeldi, et küll teil on tore töö: kirjutate ainult headest ja ilusatest asjadest. Kõige toredam oli seda head Eestist otsida ja keerukate aegade kiuste ka avastada. Parim kompliment on olnud lugejailt kuulnud hinnang: Maakodu on kõige asjalikum ja inspireerivam elulaadi ajakiri – see innustab tegutsema. Eks selleski numbris on põhjust rõõmustada: hea eeskuju tõesti mõjub ja sünnitab järgmisi lähedaid leide. Nii mõeldes on meie töö nagu suurte tüdrukute mäng, lähed sellest lapselikult õhinasse ega raatsigi lõpetada. Õnneks on lugejadki tahtnud sama mängu jätkata – tellijaid on meil praegu ligi viis korda rohkem kui 2000. aasta juunis.

Aastatega olen ehk õppinud nautima ilusaid hetki ja meeldivat tööd just siis, kui need parajasti käes ja käsil on. Sedasi ei ole millestki ka liiga raske lahti lasta. Elus ju juhtub, et sa ei usu piisavalt kõigi muutuste sisse või lihtsalt ei ole piisavalt paindlik veenvat põhjendust kuulmata midagi toimivat muutma. Sel juhul on muidugi targem minna ja teha kõike meelepärast kusagil mujal. Olgu nii nagu Alliksaarel: paremat-rohkemat olla ei võinuks, parajal määral saab elu meilt lõivuks.

Aitäh ja ilusat suve kõigile oma päris maakodudes.

Meeli Müüripeal

Reisi Ungarisse võitis Mare Kurg

“Ega te nalja ei tee?” ei usu Maakodu lugejareisi koha loosiga võitnud Mare Kurg oma õnne. “Kas ikka tõesti? Mul on kolm nimekaimu, üks on isegi sama sünniaastaga.”

Meil ei ole põhjust kahelda, leviosakonna andmebaas ei valeta.

Kuusalu vallas elava võitja perre on Maakodu tellitud koos Maalehega. Mare tunnistab, et viimasel ajal on tal ajakirja süvenemiseks liiga kiire elu olnud. “Abikaasa loeb viimasel ajal Maakodu rohkem kui ma ise. Tööd on väga palju. Õppisin veel vanas eas asendustalunikuks. Praegu lüpsan lehma ja talitan noorkarja. Mulle maatöö meeldib, olen seda teinud,” rääkis võitja endast. Ungari reisi plaanib võitja nautida kui tore dat puhkust. “Täna väga fortunat! Mul ei ole varem sellist õnne olnud!”

Tunnustuseks kolm 'Maakodu' roosi

Maakodul hakkab juulist jooksmas 25. ilmumisaasta. Sel puhul jätkasime oma roosikavaleride traditsiooni: Mart Ojasalu aretatud roos 'Maakodu' kasvab nüüd juba ajakirja 15 hea autori või abilise aias. Tänavu kinkisime kolm roosiistikut.

Sisekujundaja Monika Kaska sai oma 'Maakodu' väga heade vihjete eest: tänu nendele oleme kirjutanud mitmetest kaunist kodust. Taivo Koppel sai roosi kui Maakodu lugejareisiliste lemmikgiid: Taivoga käisime äsja Peruus, kuid sama põnevalt on ta meile tutvustanud ka Lõuna-Aafrikat, Jaapanit, Pekingit ja Shanghai kanti. Meeli Müüripeal sai oma 'Maakodu' 13 aastat kestnud peatoimetajatöö eest.

Lugejamäng kestab

Juuninumbris kujunes teie lemmikloos "Sirelililla Sitika talu". Ristsõna õige vastus oli: "Usinad laulikud koduaias. Kuldnokk. Sinitihane. Põldvarblane. Lepalind". Selle eest võitis Liis Undi raamatu "Parim näitleja linnas" Marget Karnetova Aserist.

Metssigade kuriteod on teid vist aga hingetuks ehmatanud: põnevaid metssealugusid oleme saanud ainult mõne. Seega pikendame lugejamängu tähtaega, ja auhind – Fiskarsi suured oksakärid – jääb kirjalisa ootele. Teie parima artikli kandidaate, metssealugusid, kirju ja küsimusi ootame toimetusse hiljemalt 17. juuliks.

Ingmar Muusikus

Maakodu

MAAKODU Toimetuse aadress:
Narva mnt 13, 10151 Tallinn.

Levi ja tellimine 680 4444, klientitugi@lehed.ee
Peatoimetaja Meeli Müüripeal
661 3370 meeli.myuripeal@maakodu.ee
Tegevtoimetaja Kristel Kirss
661 3373 kristel.kirss@maakodu.ee
Toimetajad
Kaja Kurg 661 3374 kaja.kurg@maakodu.ee
Jaan Mettik jaan.mettik@maakodu.ee
Jana Rand 661 3375 jana.rand@maakodu.ee

Keeletoimetaja Ene Leivak 661 3311
Korrektor Merike Järvlepp 661 3372
Kujundaja Merike Arbet
Reklaam Helen Lehismets 661 3312
helen.lehismets@lehed.ee, faks 669 8174

Väljaandja AS Eesti Ajalehed
Trükk AS Printall
Kaanefoto Raivo Tasso

VÕTKE MEIEGA ÜHENDUST

Aitame Teid meeledil!

Ahtri 6a-B2, Tallinn
Fr.R.Kreutzwaldi 57, Võru
Tel 600 3737
rehpol@rehpol.ee

WWW.REHPOL.EE

Puit- ja plastakende tootja aastast 1994

Kodu

rehemajade

näituselt

Tekst Meeli Müüripeal
Fotod Sven Arbet

Üks ammune Maakodu lugu inspireeris Tiiside peret oma maamaja nii suure hoolega ümber ehitama, et tulemusega on nüüd väga rahul nii omanikud, ehitaja kui arhitekt.

Rõõmsa kinnituse, et meigi ei talla oma ajalike lugudega tühja tuult, saan kätte siis, kui mõnulen juba Kadri ja Tõnno Tiisi Nurga talu suurel hallidest lehise-laudadest terrassil. Juttu ajades nimelt selgub, et kõik ajakirjalood ei olegi juba homseks unustatud. Kose valda nende põnevat kodu vaatama sõites ma ei aimanudki, kui palju õnnelikke juhuseid on siia kokku jooksnud.

Samal õhtul peaks terrassil proovi tegema Kose-Uuemõisa segatantsurühm Kapak. Perenaine Kadri Tiis on selle rühma juhendaja ning Eesti Laulu- ja Tantsupeo Sihtasutuse tantsutoimetaja. Ta oli üks kaasaaitaja ka raamatu "75 aastat Eesti tantsupidusid" sünni juures. Peremees Tõnno nimetab end kojameheks, s.t ta juhatab tänavapuhastusfirmat. Tuttavaks sai Harju-

maalt pärit paar Tartus: Kadri õppis toona ülikoolis kaubatundjaks ja Tõnno matemaatikat.

Aega, mil saaks nende kodu juures tehtu koos arhitekt Liis Keskküla ja ehitaja Veiko Kokaga üle vaadata, oli tegusa pere rahvatantsuharrastuse pärast üpris keerukas leida: juuni on meil ju lausa kohalike tantsupidude kuu.

Moodne rehemaja

Mind hakkas Nurga talu huvitama tänuvärsel näitusel "Moodne rehemaja. Arhailise ruumi uuestisünd". Aasta lõpuni mööda Eestit rändav näitus jõuab juulis Viimsi rannarahva muuseumi, selle edasist liikumist jälgige kodulehelt

Õhksoojuspump on tänavu saanud maja rohkem jahutada.

Elumaja viilualust ehivad saelõikepits ja katteliistuga püstlaudis.

Ehitaja Veiko Kokk, arhitekt Liis Keskküla ning Nurga pererahvas - Kadri ja Tõnno Tiis. Kui kõik on mitu aastat pärast sissekolimist nii rõõmsad, siis sündis tõesti mõnus kodu.

Oma paest laotud aed.

www.evm.ee. Näituse panid kokku Eesti Vabaõhumuuseum ja arhitektide liit.

Arhitektid pakkusid ise välja oma parimaid töid, et näidata, kuidas saab iidse eestiliku hoonetüübiga sobitada inimeste muutunud vajadusi. Uurida on 11 juba korrastatud vana maja, viis rekonstrueerimisprojekti ja ka seitse moodsat maamaja, mille loojaid on kuidagi mõjutanud arhetüüpne rehielamu.

Soovitan näitusekülastust kõigile vana maamaja omanikele, kel on kavas kodu remont või ümberehitus. Vana on ju lihtne oskamatuses või teadmatuses ära rikkuda. Ja vähesed on nii rikkad, et saavad väarikas eas maja autentsena

konserveerida ning selle kõrvale uue ehitada, veel vähemal on vist tahtmist oma maamaja igavesti hardalt imetleda ja ise õues telgis suvitada.

Miski ei püsi iseenesest. Arvan, et kõige säästvam on, kui hoiame ja kasutame seda, mis meil juba on. Majad kestavad, kui neis elavad hoolivad elanikud. Ka iidset majad on ikka muutunud vastavalt elu nõuetele ja elujärje paranemisele ning ammu ei ole enam vaja ühe katuse alla mahutada kõiki kunagi rehielamus tehtud töid.

Näituselahendusi uurides paistab, kuidas arhitektid on majade iseärasusi arvestades toonud hämaraisse hooneisse lisavalgust, soojust, vee jm tänapäevased mugavused, kuidas on kokku

Korstnajalg on kõver tuleohutuse pärast: muidu ei oleks see talast, sarikatest ja pennidest ohutul kaugusel. Siibrid on kõrgel ja soojendavat pinda seega rohkem.

sobitatud vanu ja uusi materjale ja detaile, kuidas on muudetud ruumide otstarvet ja paigutust, mil moel on kasutatud kõrgeid lakapealseid jms. Seda kõike saab teha ka nii, et väärtuslik jääb alles ning juurdeehitused, soojustus jms ei riku maja ilmet ning proportsioone.

Reheahjuta koosmaja

Arhitekt Liis Keskkülal on rehemajade näitusel mitu tööd. Nurga talu elumaja jäi mulle teiste seas silma kui eriti innustav erand: vanade hoonete grupis on see alles 1947. aastal ehitatud maja kõige noorem, selliseid hooned on Eestis uue elu ootel veel üksjagu ning eesootav töö ei tohiks nende omanikele ka liiga suurt aukarust ja hirmu naha vahele ajada.

Nurga eluhoone südameks polnud enam reheahi, seal polegi kunagi partel viljavihke kuivatatud ega neid avatud reheväravate vahel tuuletõmbuses kootidega pekstud. Heiki Pärdi nimetab oma raamatus “Eesti talumaja lugu”

(Tänapäev 2012) selliseid hooned, kus rehealuse ja rehetoa asemel on kambritega ühe katuse all hoopis laut ja küün, koosmajadeks. Natuke moodsama ilme andsid neile tuulekoda või veranda, laudvooder ja suuremad aknad.

Koosmaju ehitati ja projekteeriti 1920–1930ndail odavuse pärast veel üsna palju, minugi vanavanemad elasid samasuguses. Näituse seltsukiri arvab koosmajade nii hilise kerkimise põhjuseks sellegi, et mitmeotstarbeline pikk maja tundus eestlasele siiski kõige kodusem – sedasi oli elatud põlvest põlve. Kuid privaatsust, soojust ja puhtusepidamise mugavusi polnud ka seda tüüpi majas kuigivõrd.

Nurga elumaja ehtasid Tõnno Tiisi vanavanemad Jakob ja Aliide muidugi taluelu jätkumise, mitte kolhoosi astumise plaanidega.

Tõnno, kellele kõik siin on juba lapsepõlvest tuttav, arvab, et koosmaja kerkis vaesuse tõttu: elujärg oli pärast sõda kasin. “Talu oli vaene, ja kõige lihtsam oli ehitada uus maja vana eesku-

Kaminahju taga on köök.

Lai seelikutriipu otsauks on elutoas alles ilu, mitte tarbe pärast. Lisavalgus pääseb kunagisse lauta kahe poolega terrassiuksest ja katuseaknaist. Vanasse majja on elanike sõnul kõige raskem leida ilusaid mõistliku hinnaga valgusteid.

Esikus näeb palkseina ja võib mõistatada, mis kividest see põrand on. Valatud põrandat katavad peits ja lakk.

jul. Kunagine maja oli umbes praeguse peenra-maa asukohal.

Meie maja on väiksem kui enamik rehemaju, hoone laius on üheksa ja pikkus 22 meetrit. Kambritega otsas kattis palkseina voodrilaudis, majanduspoolel olid muldpõrandad. Laastkatusele pandi hiljem eterniit. Pärast vanavanemaid suvitas siin tädi, see hoidis maja alles. Meie kolisime tallu 1992. aastal,” meenutab peremees.

Noor pere katsus maamajas algul mugavusteta hakkama saada, vee jaksasid nad ämbriga sisse tuua ja välja viia. Talvel külmetati koos pisipojaga aga nii, et palavikust enam jagu ei saanud.

Kadri räägib, et Tõnno ema kupatas nad siis enda juurde elama ja Uuemõisas said nad varsti naaber-korteri ära osta.

Õnnelikud juhused

Vaba aeg veedeti ikka Nurgal. Tõnno mäletab sellest ajast eelkõige niitmist: tuttav lugu kõigile, kes pendeldavad kahe kodu vahel. “Teadsin, et siin on ilus, aga seda ei olnud kunagi aega nautida. Nagu siia jõudsime, hakkasime kiiruga tööle ja siis ruttasime minema. Kui nüüd saab midagi tehtud, on ikka mitu päeva ilus. Tore on oma maamajas kogu aeg elada. Tänavu olen koduümbrust niitnud juba seitse korda. Kortoris on asi lihtne: kui midagi laguneb, siis helistad. Majas elades astud peegli ette, tervitad ennast ja asud tööle.”

Vana maja näis perele vahepeal nii lootusetus seisus olevana, et kaaluti ka uue ehitamist. Ükski tüüpprojektiga pakettmaja ei tundunud aga õige.

Innustuse, et nende maja annaks korda teha, sai Kadri Maakodu 2003. aasta detsembrinumbrist. Artikkel “Puumaja lepib lihtsate lahendustega” tutvustas seal isa ja poeg Vello ja Veiko Kokka, kellele vanade majade päästmine on nii hobiks kui tööks. Ja need neli maja, mille juures tehtut loos kirjeldati, olid palju viletsamas olukorras.

“Kui maja on pime ja must, jääb selle tegelik seis tihti varju ja inimesed pelgavad asjata ka päris lihtsaid töid,” kinnitab arhitekt Liis Keskküla.

Veiko Kokk pidas Nurga talu algul isegi kergemaks tööks, kui see oli. Siin tuli tal näiteks välja vahetada ainult kaks mäda seinapalki. Perenaise ehmatas ta alustades siiski ära. Palkmajal polnud

Ehituse eest koliti taluaia lilled maja ümbert aiamaale. Elumaja ja uue sauna vahel oli vanasti terrassi asemel kooguga kaev. Uued voodrilauad on 60 aasta pärast sama ilusad kui hall küülinurk paremal.

Maheda halliga sobivad kõik teised värvid.

korralikku vundamenti ning kui ta maja ühest nurgast tõstma hakkas, oli hoone korraga viltu ja suur laudauks ripakil.

“Kadri helistas ja kurtis, mis nüüd saab. Ega minagi olnud enne näinud, kuidas oskaja järkjärgult üksi palkmaja üles tõstab. Palgid painduvad ilusti järele. Mul oli Veikole igal öhtul tuhat küsimust, ja mõnda vastust mõtles ta ikka pikalt. Tema kõrval õppisin, et kõike on võimalik teha. Ehituse asjus on Veiko minu jaoks ammu kõige usaldusväärsem inimene, ootame järjekorras, et ta meile nüüd suveköögi teeks. Kõik võttis aega, aga koostöö sujus meil erakordselt hästi. Liis pakkus pärast esimest arutamist näiteks siserõduga ruumilahendust ja sisimas olin ma just seda tahtnudki. Nalja sai ka, kas või siis, kui pottsepaõpilane, pea alaspidi, meie kõverat korstnaljalga ladus,” selgitab Tõnno.

Väärt ehitaja Veiko Koka ja just vanadest majadest huvitatud arhitekti Liis Keskküla sai pere endale appi juhuse ja tutvuse kaudu. Tänu rahvatantsule tunneb Kadri nimelt Liisi ema

Saunaseina ehivad maasikad.

Urvet ja arhitektist isa Marti. Veiko isa Vello ja Mart on aga jällegi koolivennad ning Vellot tundis varasemast ka Tõnno.

Hall on kõige ilusam

Nurga talu õuel on vihmast ja päikesest ammu halliks tõmbunud seintega kuur ning värske puidu karva püstlaudisega kelder, elumaja ja saun. Hooneid seovad tervikuks paeplaatidest teerajad ja Kose kihelkonna punase põhjaga rahvariideseeliku triibumustriga ukсед.

Paeplaadid on pärit oma õuelt, need saadi kätte settekaevule auku kaevates. Veiko tehtud on ka kiviaed kodutee ääres, kus laotud paekivid vahelduvad püsti sätitud kivilahmakatega.

Püstlaudis sobib arhitekti sõnul pikaks venitatud madalale majale paremini kui horisontaalsed voodrilauad, see sirutab hoonet natukenegi taeva poole.

Elumaja fassaadivärviks soovitas arhitekt algul rohekashalli ja ehitaja kollast, siis aga otsustati, et küüni sein hall toon on kõige ausam ja ehedam

**Suve
kauneim kontsert**
aianduskeskuses Hansaplant

AIA

JAZZ

23.07

Kell 20.00

ESINEVAD:

Tundelise lauljatar Hedvig Hansoni esituses kõlavad nii mõtlikud ballaadid kui ka üllatavalt rütmikad lood. Hedvigit saavad -
Andre Maaker kitarril, *Mihkel Mälgand* kontrabassil, *Ahto Abner* trummidel, *Reigo Ahven* löökpillidel.

NING

Rokkmuusikuna tuntuks saanud Tanel Padar esitab stiilselt ja kogu hingest blusi, mis näib olevat mitmekülgse artisti sügavaim kiindumus. Tanelit saadab vääriline seltskond -
Raul Ukareda kitarril, *Ülo Krigul* klahvpillidel, *Argo Toomel* bassil ning trummidel *Mike Miley*.

Uksed avatakse kell 19.00!
Avatud sise- ja välikohvik koos maitstva söögi ja veiniga.
Kontsert algab kell 20.00.

Piletid:

Pileti hind 19 EUR (müügil nii Piletilevis kui ka aianduskeskuses).

Hansaplanti

püsikliendile pilet 17 EUR (müügil ainult aianduskeskuse kassades).

Kohtade arv on piiratud!

 hansaplant
SINU AIANDUSKESKUS

Kontserti toetavad:

 BALTIC AGRO
DLAGroup

 STAR FM
RAADIOLAUGU JA VEINAD KÕRVAL

ning uus laudis jääbki viimistlemata. Lihtsast loodushallist ei ole midagi paremat, las puidu süü ja struktuur hakkavad ise mängima. Neutraalne ja mahe hall sobib taevasina, rohurohelise, rahvariideseeliku punase ja kõigi teiste värvidega. Päris õiget tooni tuleb küll aastaid oodata, aga oma kodus polegi kusagile kiiret. Armas inimene läheb ilushalliks aastatega, ja majadega on samuti.

Fassaadivärvidest näikse praegu moes olevat plassroheline, tumehall, must ja mustjaspruun. Liis ja Veiko peavad tumedate räästata majade moodi Soome mõjuks, sinna kaljude vahele sobivadki need ehk paremini.

Tartu kunstikoolis puidueriala lõpetanud Veiko Kokk leiab, et tume värv võib puitu isegi rikkuda, sest see tõmbab päikest ligi, tumedaid seinu tuleb tihti värskendada. Päike kõrvetab lõhki isegi oksakohtadega kimmi. Korralik puit aga ei vajagi alati katmist. "Heale puidule on vilets värv pigem nuhtluseks. Tihti peidetakse värvi või peitsiga puidu vigu. Kui mädanik on sees, ega siis värv asja paranda. Ja võib ka nii olla, et immutamata katus kestab 25 aastat, immutatatu 30 – kui immutatud iga viie aasta tagant."

Nurga elumaja jaoks osteti korralikud voodrija põrandalauad ning ka katusekimmid sugulase saefirmast.

Katusel laastud ja kimmid

Vanasti oli hoones kolm kambrit ja köök. Eluruumina võeti kasutusele ka vana majandusosa ning pool tühjast pööningust. Lauda ja küüni asemel on nüüd katuslae ja suure vanadest tellistest kaminahjuga köök-elutuba, kuhu toovad valgust katusaknad. Kambritele lisandusid esimesel korral tualett, tehnosõlm ja vannituba. Väikese verandaga sissepääsud on nüüd nii maja idakuu lääneküljel. Võõrad sisenevad maantee poolt, omad tulevad aga terrassilt kahe poolega uksest otse katuslaega elutuppa. Terrassi kõrvalt läänekülje vana veranda kaudu eriti ei käida, kuid seegi ei seisa jõude – päike kütab ruumi nii soojaks, et Kadri kasvatab seal taimi ette.

Köök-elutoast viib trepp Tõnno soovitud siserõdule, mis täidab ka kabineti ülesandeid. Koridori räästa alla on sobitatud nutikad panipaigad. Pööningukorrusele mahuvad veel kaks magamistuba ja vannituba. All elavad Kadri ja Tõnno koos pisipoeg Jakobiga, teine korrus on enamasti tudengist vanema poja Roberti päralt.

Nurga elumaja laastkatus oli eterniidi all nii kena, et ahvatles arhitekti nuputama, kuidas laaste hoida ja näidata.

Tulemus paneb külla sattunud ehitusvõhiku nüüd imestama, miks kõrges laastkatusega ruumis talvel külm ei hakka. Katuse all pole ju üldse soojustust! Imestajal on juba meelest läinud, et õues nägi ta hoopis kimmkatust. Kui pilk langeb mõne katuseakna paksule põsele, saab selgeks, et soojustusega pole siin kindlasti koonerdatud.

Majal ongi nüüd kaks katust ja kahed sarikad. "Tegime uue katuse vana peale. Vana katus

Magamistoa nurgas on palkseinte ja toaustega garderoob.

See kambr oli vanasti köök.

koos oma sarikate, roovi ja laastuga on nüüd elutoa laes omapäraseks siseviimistluseks," kinnitab Liis Keskküla. Tä selgitab, et vana osa peale on paigaldatud aurutõke ja siis terve katuse ulatuses uued sarikad. Nende vahel on soojustuseks mineraalvill, selle peal tuuletõke ja lõpuks tuulutusega kimmikiht. Vanade sarikate otsad on seinast alates maha lõigatud, õues paistavad räästa alt uute, nüüd katuse raskust kandvate sarikate otsad. "Tänu uute sarikate panemisele saime palkseinu väljastpoolt soojustades jätta hoonele ka korraliku räästa. Maja proportsioonid jäid õigeks ning uued aknadki on seinas parajal sügavusel, need ei istu nii-öelda augus," rõõmustab ta.

Tõnno aga meenutab, et uute sarikate pärast sõitsid nad Kadri ringi ja pildistasid kodukandi vanade majade sarikaotsi. Fotod näidati Veikole ette ja koos otsustati, et need õiged sarikaotsad on Kuivajõe kunagisel koolihoonel.

Ruumides paistab ka vana palkseina ja talasid, kuid vana puiduga ei liialdata: valgete lagedega

magamistubade seinas on tapeedid ja pooleldi pörandasse uputatud vanniga pesuruumi seina saadi õige roheline toon alles teisel värvimisel.

Palgid puhastas Veiko nurklihvija ehk relakaga ja tõmbas siis üle värvitu õliga. Liivaprits on tema sõnul aga puidu jaoks liiga kõva, pehmemama soodaga saab vajadusel parema tulemuse.

Kuna pörandad soojustuse võrra natuke kerkisid, ehitas Veiko pisut kõrgemaks ka maakivist müüri elutoa otsaseinas. Kui uue osa algust näpuga ei näita, siis seda ei märka.

Eluruumides on heledad õlitatud laudpörandad. Esiku, vannitoa ja tualeti pörandatega on Veiko Kokk aga jälle üksjagu trikitanud. Tundub, et siin on maas ebakorrapäraste servadega pruunikad kiviplaadid. Mõni kivitükike on justkui liigagi hoolikalt oma vuukide vahele sätitud ja vannitoa pörandal on isegi puulehemustrit... Küttega pörandad on tegelikult betoonist valatud, vuugid tegi Veiko sinna ilusa kivimängu pärast, pinna viimistles ta pruunika peitsiga ja lakkis siis ära.

Eritellimusel valminud sahtlid mahutavad palju ning selline panipaik ei tee koridori kitsaks. Fotol on Jakob ja Aliide, selle maja ehitajad. Kose vöökirjas pörandalau märgeb pörandakerkimist, tapeediportel on talle seltsiks Kose käiste tikandimuster.

Alumised sahtlid liiguvad ratastel ja ülemised siinidel. Kui sarikaauk sahtlisse sisse löigata, saate mahukama panipaiga.

Maja kõik
keraamilised
kraanikausid
on Liisu Arro
looming.

Vannitoa seina
värv sai õige
teisel katsel.

Ka teise korruse
pesuruumis saab
lähedalt uurida
kaunist laastkatust.

Betoonpõranda
puulehemuster.

Samasugust põrandat näeme ka saunas, ehitaja ütleb, et parema tulemuse saab valge tsemendiga. Saunapõranda tegi ta halliga.

Kõik on kõigiga rahul

Tiiside kodu mõjub värskelt ja äsjavalminult, kuigi sisse koliti juba 2009. aasta veebruaris.

Pere on heas koostöös sündinud elamisega väga rahul. Kadri kinnitab, et nii heade abilistega pidigi kõik hästi välja tulema. “Mulle meeldib, et siin on nii palju puitu. Kui Veiko palke puhastas, mõtlesin korra, et puitu saab liiga palju. Aga kui ta need ära õlitas, tõmbusid ruumid soojaks ja hubaseks. Mul on siin nii hea kodune olla.”

Veiko Kokale meeldib, et ta sai Nurgal mitut uut asja katsetada. “Vanas majas ei ole kunagi midagi standardset. Ja vana maja peab aeglaselt tegema, hea oli siin saunas elada – sedasi elad ka majja sisse. Miski ei pruugi täpselt nii minna, nagu algul mõtled, teed mõne koha lahti, ja ongi üllatus käes. Alles siis näed, kuidas saad edasi töötada.”

Ka Liis Keskküla kinnitab, et kui tahad maja ruttu täpselt projekti järgi valmis saada, siis ei ole sa vist tüübilt vana maja päästja, ehita parem uus kodu. Vana maja tahab, et sa teda tundma õpiksid. Lõpptulemus on vanas majas mõistagi huvitavam – seal on alati rohkem elu. ✦

Lahemaa külaarhitektuur

Keskonnaameti ja kirjastuse Solness raamatust “Lahemaa külaarhitektuurist” peaks kasu olema kõigil rahvuspargi maadel elavatel inimestel ja neilgi, kes alles ihaldavad sinna kodu soetada. Teos toob iseloomulikute külade ja põnevamate hoonete varal välja Lahemaa kui elukeskkonna väärtusi ning vaatleb sedagi, kuidas inimene on põlis-küladesse ja nii eestilikkude loodusmaastikku oma ehitussoovidega sobitunud. Ülevaate saab ka mulluse arhitektuurivõistluse “21. sajandi kodu Lahemaal” parematest töödest. Trükise koostas Ave Paulus. Väärt külaarhitektuurist kirjutavad Lilian Hansar, Leele Välja, Kadi Karine, Juhan Maiste, Jaan Tiidemann, Heiki Pärdi, Fredi Tomps, Ülar Mark, Mart Hiob, tekste täiendavad Toomas Tuule fotod.

SA Keskonnainvesteeringute Keskus rahaga välja antud trükist ilmus 1000 eksemplari, seda on tasuta saanud vallad, raamatukogud ja koostööpartnerid. Arhitektuuri- ja Lahemaa-huvilistel tasub seda veel küsida Palmesest Lahemaa looduskeskusest.

Kapsapeast saab oasist kasutades nägusa vaasi.

Huvilised leiavad lilleseadete samm-sammult valmistamise juhiseid ning floristika algtõdesid Oomeni kirjastuse välja antud Beate Waltheri raamatust "Lilleseaded ja kimbud".

Roosiline kapsapea peolauale

Tekst ja foto
OÜ Oomen

Õuemurule kaetud peolaua ehteks tehke lilleseade oma aia taimedest.

Jagame toredaid ideid, mille leidsime Beate Waltheri raamatust "Lilleseaded ja kimbud".

Suvisesse lauaseadesse sobivad väga hästi ka värsked ja tugevad köögiviljad. Taimeseade püüab tihti pilke vaid ühe päeva või mõne tunni.

Miks mitte sättida pidulikule lõunalauale seade, mille vaasiks on kapsapea!

Seade jaoks on teil lisaks lilledele vaja oasist, mis teeb lillede sättimise lihtsaks. Roheline oasist imab hästi vett: see täidab 95% oasise mahust. Oasisesse pistetud lillede närbumist pole seega karta. Kauplused pakuvad

ka halli oasist, aga see on mõeldud kuivatatud taimedega töötamiseks.

Kui olete kapsapea keskest tühjaks uuristanud, andke ka oasisele lõigates selline kuju, et ta täpselt sobiks kapsa sisse uuristatud auku. Väikseid oasise-tükke saate omavahel ühendada näiteks grilltikudega.

Kui soovite, et seadesse sobitatud lillede lehed ja õied kaarduksid üle kapsa, peaks oasist olema mõni sentimeeter kapsapeast kõrgem.

Enne kohalesättimist leotage oasist lamedapõhjalises veega täidetud kausis. Oasist nimelt ei olegi vaja üleni vette suruda, see imab end ise vedelikku täis. Kui tahate, et lilled kauem värsked püsiksid, võite veele lisada lõikelillede toitelahust. Lilled tuleb enne oasisesse torkamist puhastada ülearustest lehtedest ja okastest. Tugevad lehed asetage kõrvale: neid saate

pärast kasutada täiematerjalina. Kõigile lillevartele tehke terava noaga vähemalt 2–3 cm pikkune kaldlõige, sest siis on vart lihtsam oasisesse pista. Sirge horisontaallõige võib oasise lõhkuda.

Varred torgake u 5 cm sügavusele, kuid sügavuse juures on muidugi oluline ka vaasi ehk antud juhul siis kapsapea avause sügavus. Pehme varrega taimede puhul tehke enne oasisesse puuvardega augud ette. Jätke varre vahele vahed, sest kui panete liiga palju varsi tihedalt üksteise kõrvale, ei paku oasist neile enam tuge, vaid mureneb laiali.

Kõik seadesse valitud lilled peavad olema värsked. On ka lilli, mis ei sobi oasisesse. Liiga nõrk imamisvõime on näiteks sirelitel ja hortensiatel, tubastest lilledest aga alpikannidel ja orhideedel. ✨

Pidula

Tekst **Jana Rand**
Fotod **Sven Arbet**

ootab külalisi

Pidula valitsejamaja fassaadivaade erineb häärberi omast ainult selle poolest, et siin puudub sammastega portikus.

Pidula mõisahäärber ja valitsejamaja on üks kaunimaid säilinud barokkansambleid Saaremaal. Pidula valitsejamaja on nüüd restaureeritud ja valmis külalisi vastu võtma.

Ain Kaldre, Janne Vakker ja Anu Tšedreki teevad korraks töödesse väikese pausi. Nad joovad tassi kohvi ja arutavad, kuidas päeva ülejäänud toimetustega õhtuks hakkama saada. Aednik Valja toimetab ürdiaias, seal on alati midagi teha.

Kui nende tänapäevased ametinimetused on OÜ Pidula Mõis tegevjuht, müügiesindaja ja majandusjuht, siis vanasti oleks neid kutsutud valitsejaks, virtinaks ja kärneriks.

Mõisarahva päeva teeb eriliseks see, et õhtuks jõuab koju mõisa omanik ehk mõisahärra Vesa Lappalainen.

“Ega Vesa kunagi täpselt ei tea, kunas ta tuleb, helistab alles siis, kui juba lennukile minema hakkab,” selgitab Ain. Seekord saabub Lappalainen Sarajevost, kus ta tegutseb energiaprojektidele spetsialiseerunud juristina. “Eks Vesa peab ju kõvasti rabama, sest raha kulub siin mõisaehi-

tusel kõvasti, lisaks tuleb ka inimesed, kes mõisas tööd saavad, ülal pidada. Nagu vanasti – mõisahärra pidi ju muretsema, et mõis kui majandusüksus toimiks ning inimesed tööd ja elamist saaksid,” lausub Janne.

Et mõis toimiks, on ka mõisas töötajate igapäevane mure. Naised hoolitsevad, et majas ja aias oleks kõik joonel. Janne tegeleb sellega, et Pidula mõisa rohkem teataks ja siia tuleks külalisi nii ööbima kui kontserte kuulama. Aini töömaa on aga õige lai: tema peab silma peal ehitusel ning muudel suurematel töödel.

Vana tiiva taastamine

Ehitus käib täie hooga häärberi tagumises tiivas, kus vanale vundamendile endises mahus taastatakse hoone varemtes olnud tiib. Ehkki müürid laoti kergplokist, kaetakse need paekivist saetud plaatidega. Selles hoonetiivas seatakse sisse saun, köök ning ülemisele korrusele hotellitoad.

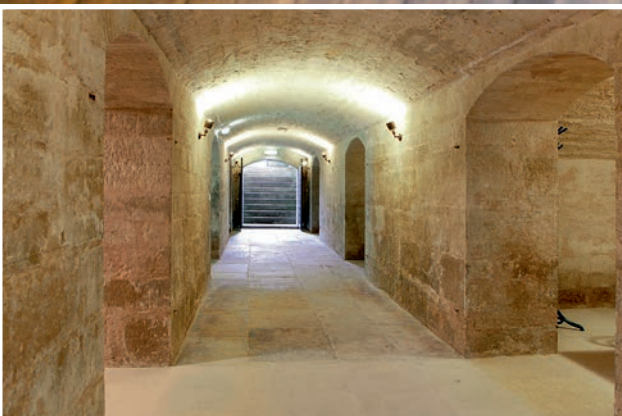
Kõik kivid, mis varemtest leiti, püütakse uuesti kasutusele võtta. Kohalikel Saaremaa kivitööstuse meestel on kasutada sajandite jagu kogemusi, dolomiidi hingeelu tunnevad nad läbilõhki. Vana kivi ja uue ehitusmaterjali sobitamine nõuab samuti omajagu kogemusi.

Kaunilt teostatud trepp võlub oma kontrastse viimistlusega.

Hubane nurgake trepiahallis.

Keldris paikneva restorani uhkuseks on võlvlaed ja kaunis dolomiit.

Valitsejamaja söögitoas valitseb lihtsus ja asjalikkus.

Ehitusööd käivad ka häärberit ja lisanduvat tiiba ühendavas galeriis. Peahoone peab oma restaureerimise aega ja uut rahasüsti veel ootama, kuid maja nostalgiliselt krohvilaiguste seintega saalis võib sellegipoolest juba paari nädala pärast kammerkontserti kuulata.

Kui me 2005. aasta Maakodu veebruarinumbris Pidula mõisast pikemalt kirjutasime, käis peahoone konstruktsioonide avamine. See oli suur avastamise ja plaanide tegemise aeg. Avastamist ja huvitavaid leide tuleb pidevalt. Nii leiti näiteks kaks aastat tagasi uue tiiva kaevetöid tehes väike ühishaud kaheksa inimese säilmetega.

Asja uurinud ajaloolased tuvastasid, et tegu oli Esimese maailmasõja ajal surma saanud tsaararmee soldatitega, kes ilmselt mõisa läheduses peetud lahingus surma said ning ühishauda maeti. Nüüdseks on nende säilmed kommetekohaselt kohalikul kalmistul ning üks väike kivike ajaloo kõrges müüris on jälle oma kohale saanud.

Valitsejamajas elu sees

Pikkamööda on asjad jõudnud sinnamaale, et sellel aastal sai täiesti valmis mõisa valitsejamaja, kuid mitte mõisa keskastme spetsialistide elupaigaks nagu vanadel aegadel, vaid

Magamis-
tubades on
kokku sobitatud
uut ja vana
ning katsetatud
eri stiile.

Hiina serviis
Hiina stiilis
magamistoas.

Katusealuste
magamistubade
rahulikud toonid
peaksid tooma
külastajatele hea
ja sügava une.

hoopis turistide majutamiseks. Seega on kätte jõudnud aeg, kui mõisaehtusse ei pea üksnes raha sisse panema, vaid pisitasa peaks ettevõtmine ka sisse tooma hakkama.

Kuus soliidset rahulikku tuba võiksid meeldida inimestele, kes on siiakanti sattunud ning otsivad pigem rahu ja vaikust. Melu ja turistilõbustusi Pidula ei paku. Loode-Saaremaa on Eestimaal kindlasti üks eraldatumaid paiku, kuhu päris juhuslikult eriti ei satutagi.

“Maailmas jääb selliseid üksildasi ja ülerahvastamata paiku, kus ka megastaar võib ilma turvameesteta rahulikult jalutada, järjest vähemaks. Pidula mõis võikski inimestel teadvustuda paigana, kus saab välja lülitada nii telefoni kui interneti ning olla iseenda ja loodusega,” mõtiskleb Janne Vakker.

Nii häärber kui valitsejamaja on ehitatud läheduses asuva Selgase karjääri dolomiidist. Mõisa valmimisajaks on märgitud 1858 ning mõlemad hooned esindavad täiuslikult Saaremaale omast tagasihoidlikku barokkstiili. Ühekorruselistel kivihoonetel on iseloomulik sügav kelpkatus ning kaunistuseks nurgakvaadrid ja katuskarniisid. Häärberil on sissekäiguks kahe sambaga portikus, valitsejamaja piirdub tagasihoidlikuma trepiga.

Mõisahoonete ehitusajal oli mõisa peremeheks Tollide suguvõsa. Peahoones tegutses 1970. aastani kool. Seejärel paiknes siin Nõukogude

Mööbel ja maalid on pärit eri ajastutest ja piirkondadest ning peegeldavad peremehe rännakuid ja maitset.

Vannitoad on osavalt paigutatud katusealusesse ruumi.

Lisainfo: tel 644 4744,
641 8350, 641 8285
Rüütli 14, 10130 Tallinn
e-post info@mainedd.ee
www.mainedd.ee

KULDNE PETERBURI 06.–08.09.2013 H: 185 €
UUS! VELIKJE LUKI
05.–07.07; 26.–28.07; 23.–25.08.2013 H: 240 €

EESTI REISID:

UUS! ROMANTILINE VORMSI 25.08.2013 H: 32 €
PÄIKESELINE MUHUMAA JA SAAREMAA
13.–14.07; 17.–18.08.2013 H: 92 €
HIIUMAA VÖLUD 20.–21.07.2013 H: 92 €
UUS! HIIUMAA KOHVIKUTE PÄEV
03.–04.08.2013 H: 92 €
SIBULATEE – KUREMÄE KLOOSTER – ALATSKIVI LOSS
24.–25.08; 31.08.–01.09.2013 H: 72 €
UUS! KÜÜSLAUGU FESTIVAL 24.08.2013 H: 22 €
UUS! Kaks sisukat päeva Lõuna-Eestis:
RÄPINA MÕISA AIAD JA PABERIVABRIK, PIUSA
KOOPAD, VANA JÜRI SEEBIKODA, SETO KUNINGRIIK
24.–25.08.2013 H: 89 €

LINNAPUHKUS:

LONDON – WINDSORI LOSS 26.–30.06; 10.–14.07;
28.08.–01.09; 18.–22.12.2013 H: 550 €
MAAILMALINN PARIIS
28.–31.08; 23.–26.10.2013 H: al 650 €
ANTIIKNE ROOMA
23.–27.10; 11.–15.12.2013 H: al 650 €
VIIN – SUURSUGUNE UNELMATE LINN
05.–08.12.2013 H: al 650 €
UUS! KARM IMEDELINN – REYKJAVIK
10.–15.07; 12.–17.07.2014 H: 899 €
UUS! KIREV ISTANBUL 26.–30.06.2013 H: 750 €

Lõunamaa reisipaketid, soodsad lennuki-
ja laevapiletid, reisikindlustus. Grupireisid
vastavalt tellimusele.

KAUGREISID:

MIAMI – KARIIBI MERE KRUIIS
MAAILMA SUURIMA KRUIISILAEVAGA
04.–15.12.2013 H: 2999 €
AUSTRALIA – UUS-MEREMAA
16.11.–01.12.2013 H: 4589 €
UUS! ALASKA – VANCOUVER – KAMLOOPS –
COLUMBIA JÄÄLIUSTIK 30.06.–13.07.2014 H: 3599 €
USA LÄÄNERANNIK: NEW YORK, LAS VEGAS,
GRAND CANYON, SAN FRANCISCO, HAWAII,
LOS ANGELES
15.–29.09.2013; 24.05.–07.06.2014 H: 2999 €
SINGAPUR – SUMATRA SAAR – LANGKAWI –
KUALA LUMPUR 23.02.–08.03.2014 H: 2890 €
VIETNAM – KAMBODŽA
14.–27.11.2013; 13.–26.04.2014 H: 2899 €
HONGKONG – MACAU – TAIWAN – FILIPIINID
10.–24.05.2014 H: 2999 €
SUUR INDOHIINA RINGREIS – VIETNAM –
LAOS – KAMBODŽA 16.–29.03.2014 H: 2999 €
WASHINGTON – PHILADELPHIA – NEW YORK
10.–18.08.2013; 09.–17.08.2014 H: 1999 €
KUUBA – KARIIBI MERE PÄRL – CANCUN –
MEXICO CITY
23.11.–06.12.2013; 22.03.–05.04.2014 H: 3220 €
ARGENTINA-BRASILIA 26.10.–08.11.2013 H: 3699 €
EKSOOTILINE LÕUNA-AAFRIKA – VICTORIA KOSK
06.–20.10.2013; 01.–15.03.2014 H: 4299 €
SALAPÄRANE TAI JA KULDSETE TEMPLITE BIRMA
27.10.–09.11.2013; 16.02.–01.03.2014 H: 2995 €
KULDSETE TEMPLITE BIRMA
19.–29.11.2013; 01.–11.02.2014 H: 2699 €

HAWAII SAARED

6.–24.11.2013; 16.–24.03.2014 H: 2999 €
PEKING – PÕHJA- JA LÕUNA-KOREA
06.–16.10.2013; 06.–16.04.2014 H: 2966 €
EKSOOTILINE LÕUNA-INDIA JA SRI LANKA
17.–28.11.2013; 09.–20.03.2014 H: 1999 €
UUS! SINGAPUR – UUS-MEREMAA – FIJI SAARED
25.01.–08.02.2014 H: 4399 €
IISRAEL-JORDAANIA 08.–16.10.2013 H: 1250 €

LÄHIREISID:

SOOME JÄRVEDE VÖLU JA IMATRA KOSE
VETEMÄNG 05.–07.07; 09.–11.08.2013 H: 213 €
RIIA – JURMALA JA KURAMAA HERTSOGITE LOSSID
20.–21.07; 17.–18.09.2013 H: 110 €
HISPAANIA – (ANDORRA) – PORTUGAL –
GIBRALTAR 29.09.–10.10.2013 H: 950 €
KÜTKESTAV BAIERIMAA JA LUDVIG II LOSSID
07.–10.09.2013 H: al 560 €
GOTLAND – ROOSIDE SAAR
03.–08.08.2013 H: al 459 €
VIIN-SLOVEENIA-HORVAATIA
13.–22.09.2013 H: 490 €
UUS! IIDNE KREEKA KOOS PUHKUSEGA KORFU SAA-
REL 20.–27.08.2013 H: 890 €
UUS! PORTUGALI PÄRLID
21.–27.10.2013 H: al 894 €
UUS! SITSILIA-SARDIINIA-KORSIKA
08.–19.10.2013 H: al 1250 €
UUS! UNGARI VEINITUUR – DALMAATSIA
09.–18.08.2013 H: 579 €

armee, ja valitsejajaja oli sõdurite kasarmuks. Sõdurid kohandasid maja oma vajadustele vastavaks, kuid suuremaid lammutustöid õnneks ette ei võtnud. Ja ehk olid ka meetripaksused müürid neile liiga suur katsumus.

Barokipärl kindlates kätes

Mõisa interjööriahenduste tegemise pakkus Lappalainen välja Leila ja Kadri Pärtelpojale – neist vilunumaid mõisakujundajaid oleks meilt raske leida. Keerulise saatuse ja kurva väljanägemisega valitsejajaja oli aga sisekujundajatele väga inspireeriv. “Leila Pärtelpoeg tavatseb alati rõhutada, et see pole häärber, vaid valitsejajaja ja siin valitsegu lihtsus,” selgitab Janne Vakker.

Hoonesse sisse astudes tunnetab tulija kohe dolomiitseinte ja -põrandate kargust ning jahedust. Ka interjööris kasutatud värvitoonid on pigem külmad ja tänapäeva mõistes süngedki. Aga kui ajaloolle mõelda, siis XIX sajandi keskpaik, nn kuninganna Victoria aeg, seostubki ju tumedates toonides värvitud uste ja paneelide ning raskete tumedate tekstiilidega.

Samal ajal oli maailmas käimas tööstusrevolutsioon ja igapäevaelus võttis maad asjalik ratsionaalsus. Mööblit ei meisterdanudki enam üksnes tiserid, mööbliesemed hakkasid tulema vab-

Muinsuskaitse aastaraamat 2012

Juba üheksandat korda ilmuv aastaraamat tutvustab mulluseid tähtsaimaid restaureerimistöid. Suurim töö ja keskne teema on Lennusadama vesilennukite angaar – seal tehtut tunnustati äsja ka Euroopa tähtsaima kultuuripärandi-auhinna Europa Nostraga.

Kuid vaadeldakse ka Kõue-Triigi mõisa, Tartu vaksali, Viljandi kultuurimaja ja Vilsandi merepäästejaama paa-dikuuri restaureerimist, Narva kolledži uue hoone ehitust, kaitsealuste elamute fassaadide ennistamist, seinamaalingute uurimist ja restaureerimist, miljööväärtuslikes majades asuvate interjööride kaitsest, XX sajandi väärtarhitektuuri, asumiseltside tegevust jpm.

Aastaraamatu toimetajad on Maris Loit ja Kais Matteus, ajaloo- ja arhitektuurihuvilised saavad seda osta raamatupoodidest või muinsuskaitseametist.

rikutest. Just selle ajastu märgiks olid esimesed vabrikus toodetud masstoolid, Thoneti ehk ka Viini toolid, mis on nüüd koha sisse võtnud valitsejajaja söögisaalis ja tubades. Kumerate vormidega toolide vorm sai populaarseks. Neid on siiani piisavalt palju ja üpris odavalt saada ning

Stiilinäide vana ja uue materjali kooskasutamiseks.

Kivitöö käib nagu vanastigi – põhiliselt käsitsi.

Ürdiaed peab mõisa kööki maitsete ja värvidega varustama. Üle aia paistab valitsejama ja kahe vahele jääb konserveeritud müüridega jääkelder.

ajastu märgina otsustasid sisekujundajad need ka mõisa tuua.

Valitsejama söögisaalis seisab ka üks massiivne ja uhke tammepuust kapp. Ain räägib sellega seoses loo, et Vesa ja Leila nägid kappi Saaremaal antiigipoes, kuid Vesa sellele suurt tähelepanu ei pööranud, mõisa jaoks tundus see justkui liiga lihtsakoeline. Leila seda aga meelet ei saanud, ta sõitis Saaremaale tagasi, ostis kapi ära ning paigutas valitsejama. Tema sõnul võis just selline Saaremaal tehtud lihtne, kuid väarikas kapp siin ka algselt olla.

Ajalooline ja moodne

Keset fuajeed on tõeliseks pilgupüüdjaks skulptuurina mõjuv, tahveldistega kaunistatud tammepuidust trepp. Selle kujundas Kadri Pärtelpoeg ja teostas kohalik meistrimees Riivo Mesila. Kontrastseks valge-pruuniks värvitud tahveldis sobitub heledate astmetega ning dolomiidi halli tooniga kenasti.

Trepp viib ülemisele korrusele, mis vanasti oli kasutuseta seisnud pööning. Nüüd on siin kõige olulisem paik ehk siia on sisse seatud hotellitoad. Et siin taastada midagi ei olnud, sai ka interjööri lahendust vabamalt tõlgendada. Kuid viktoorianlik värvivalik jätkub siingi.

Nelinurkses trepiahallis ümbritsevad tulijat kolmest küljest tumepruunide siledade ustega seinad. Uste toon võib küll tänapäeva inimesele võõras tunduda, kuid sondeerimised näitasid, et just sellist värvi need algselt olidki.

Tubadesse on valitud pigem moodne kui antiikne mööbel, samas on jäädud soliidses ning kasutatud kalleid ja looduslikke materjale. Liigsetest detailidest vaba, neutraalsetes toonides interjööri mõjub rahulikult, see ei nõua pidevat tähelepanu ja lubab toakasutajal pigem isenda mõtetega tegelda.

Dolomiiti magamistubades ei näe, seinad on muudetud pehmeks ja õdusaks krohviga ning õpetlikuks maalikutega. Nimelt on paaris toas kujutatud seintel siinset reljeefi ja maateket. Et Loode-Saaremaa paikneb siluri klindi platool, mis on tekitanud maalilised pangad ja andnud dolomiidi, millest majagi ehitatud, on ühes toas ka selle klindi veetalune osa maalina seinal kujutatud. Teises toas saab aga oma geoloogiaalaseid teadmisi täiendada klindi veepealse osaga – seinamaalil on kujutatud pankasid ja kõrgustikke.

Kunstiesemed, maalid ja skulptuurid on Vesa enamasti oma maailmarändudel kaasa toonud. Et töö on teda tihti viinud Kesk-Aasia ja endise idabloki maadesse, märkab siin nii idamaadelt pärit maale kui ka sotsialistlikku realismi. Kõnet pidavat Leninit ja revolutsioonilisi madruseid kujutavad maalid on siiski esialgu jäänud veinikeldri seina äärde.

Saaremaa marmorist seinad

Valitsejama interjööri kõige olulisem tegija on marmoriniime vääriv dolomiit. Sellest on tehtud nii meetripaksused müürid, keldri võlvlaed kui ka põrandaplaadid.

“Kõikjal, kus vähegi kannatas, võtsime dolomiitplaadid põrandatelt üles, puhastasime need, ning kui põrandad olid soojustatud ja küttetorud kohale pandud, asetastime need tagasi,” räägib Ain Kaldre, kes juhatab meid tagaukse kaudu keldrisse.

Pärast restaureerimist on võlvkeldrist saanud restoran. Et juurvilju säilitada, oli ruum mõisaajal võlvidega väiksemateks osadeks jagatud. Nüüd võimaldavad need nišid kõik laudkonnad üksteisest eraldada. Kivimüürid, võlvid ja valgustus loovad erilise, veidi müstilise õhkkonna. Ühte nišši on sisse seatud veinikelder, teise aga kööginurk.

Algselt oli keldritrepp lihtne, tehtud vaid selleks, et töölised kartulite-kaalikate juurde pääseksid. Uus trepp on aga uus ja suur, samuti dolomiidist ning selle peale on ehitatud uhke klaasist talveaed, mis praegu veel sisustamist ootab. Nii viisi järgukaupa Pidula arenebki. Kas 15 aastaga on tehtud palju või vähe, on arutleja maitse küsimus. Kui kiiresti pole vaja raha teenima hakata, on hea, kui asjad saavad settida, kõike ei pea tegema ülepea ja tegijad võivad seda otsimisteidmiste protsessi täiel rinnal nautida. ✱

Sajandi armastuslugu

Kunda külas

Tekst Aivi Parijõgi
Fotod Sven Arbet

Kauakestnud armastus näitab järjepidevust ja elujõudu ning kõige rohkem hoolimist. Kunda külas seisab aastast 1864 maja, mille paekivist seinad on näinud nii koolilapsi kui kolhoosnikke, nii lagunemist kui ümberehitustöid. Külarahvas aga ei kujuta selle majata oma elu ettegi.

Kohalikust paekivist seinte ja punase kivi-
katusega hoone otse tee ääres paneb
võõrama tulija kiirust maha võtma. Ilus
maja, kenasti korda tehtud. Mis siin küll asub?
Mõisa peahoone jaoks on see Lääne-Virumaal

Kunda linna taga Kunda külas asuv ehitis liiga väike, elumaja jaoks jälle liiga suur. Kes kinni peab, loeb maja idatiiva akende all muruplatsil seisvalt toekalt kivilt, et siin asus piirkonna vanim kool. Praegu kuulub maja Kunda Külaseltsile, kes auväärse hoone endisel kujul taastas ja ka mälestuskivi püsti pani.

Lääne- ja lõunapoolsest küljest piirab maja väike park, mida ümbritseb taastatud kiviaed. Aia sisse suurte puude vahele jäävad kõlakoda, kiik, laste mängukoht, spordiplats ja lõkkease. Siin peetakse jaanitulesid, mille kuulsus ulatub lähimatest küladest kaugemale ja viimastel aastatel kipub park rahvale juba kitsaks jääma. Kunda külla on leidnud tee ka Kunda linna rahvas.

Tegus külaselts ühendab praegu Siberi, Linnuse, Kabeli ja Kunda küla rahvast. Aga veel paar

Kui mööduja uhket maja lähemalt uurima jääb, saab ta mälestuskivilt teada, et siin asus piirkonna vanim kool, mis ehitatud juba 1864. aastal. Mälestuskivi avati 2005. aasta 25. juunil. Müüride ennistamine on juba alanud, kuid paekivid on veel krohvist puhastamata.

Pargi poolt tulles pääseb sauna.

Kiviaia ladus külavanem Maire Sepp koos oma õega üles kahe aastaga. Mehed töid vaid kivid kohale.

Mõnikord käivad koolilapsed tagauksest. Kunda külas on koolimajja ikka uhkelt sisenetud peauksest.

ümberkaudset küla peavad plaani seltsiga ametlikult liituda, sest üritustel käiakse ju niikuinii.

Praegu hõljub mälestuskivi kõrval lipuvardas merelt külasse jõudvas tuules sinimustvalge viir ja pargis kääksutavad lapsed kiike. Aga on olnud ka halvemaid aegu.

Mõisa vääriline kool

Vahepeal jahtunud armastuslugu sai uue alguse 2001. aastal, kui Kunda külas sündinud ja kasvanud Meelis Parijõgi otsustas isa õhutusel korraldada ümberkaudsete külade kokkutuleku. Ja kus siis veel kokku saada kui mitte “vana koolimaja” juures. See nimi on majal nii kõvasti küljes, et isegi praegu, kui ametlikus kõnepruugis tuleks öelda “seltsimaja”, ütlevad kohalikud tihthele “vana koolimaja”.

Ajalooürikud kinnitavad, et 1864. aastal ehitati Kunda mõis vana lagunenud kroonuhoone müüride peale koolimaja. Kümnekond aastat tagasi tulid ühe manala teele läinud külaasuka paberite hulgast välja ka paar lehekülge, mis heidavad natuke valgust kooli ajaloole kuni 1916. aastani. Kahjuks pole selge, mis aastal ülestähendused on tehtud. Teada saab, kuidas paiknesid ruumid, kes olid õpetajad ja palju nad oma töö eest palka said. Näiteks loeme: “*Lõunapoolne (paraadtrepp) on peaaesjalikult koolilaste jaoks, kuna põhjapoolne majapidamise jaoks tarvitatud saab. Paraadtrepi kõrval ripub ühe mere peal hukkasäänud laeva kell. Viimast pruugiti enamatel aegadel külainimeste kokkukutsumiseks koolimajasse palvetunnile. Praegu on ta lõhki ja helistamiseks kõlbmatu. Koolimaja ümbrust ehivad selleks istutatud puud ja põõsad. Rohtaia suurus 88 ruutsülda.*”

Meelis Parijõgi mäletab oma lapsepõlvest, et kell – kas seesama või mõni teine – oli paraadtrepi ees veel 1970ndatel olemas. Helistada seda aga ei tohtinud, selleks pidi olema mingi hädaline põhjus.

Külavanem Maire Sepp mäletab oma tüdrukupõlvest, mis jäi 1950ndatesse, et korra tuli tal kella lüüa küll. “Külas läks välgulöögist maja põlema. Kutsusime rahvast kustutama. Igavene suur vaskkell oli, tagusin nii, et kellanöör läks katki.”

Sügaval nõukogude ajal, kui maja parasjagu tühjalts seisis ja lagunes, läks kell kaduma. Üks mees olevat öelnud, et viib selle muuseumisse. Pärast seda pole kellast keegi enam midagi kuulnud.

Vanast käsikirjast saab veel teada, et mõisa ehitatud kool oli pikka aega ainus kool Kunda vallas ning siia käidi kümne ja isegi 30 versta tagant. Kaugemad lapsed ööbisid ümberkaudsetes taludes. Koolis käis üle 200 lapse. Laste arv vähenes mõnevõrra siis, kui 1895. aastal asutati Kunda tsemendivabriku kool.

“23. aprillil 1900. aastal astus siin ametisse kooliõpetaja Jaan Jalakas. Tähtsamad juhtumised tema koolipidamise ajal on olnud:

*Iga-aastane kooli jõulupuu
Lasteõhtud mängude ja lauludega*

Kõik ei tea, et on olemas nii Kunda linn kui Kunda küla. Nende vahele jääb ka Kunda mõisniku Johan Karl Girard Soucantoni rajatud esimene tsemenditehas. Linnarahvas käib nüüd külaseltsi jaanituledel jm pidudel.

Katkend Jüri Parijõe lühijutust “Vanaviisi jutud”

See oli sedaviisi seatud, et poisid pidi kordamööda ahju kütma ja joogivee tooma, tüdrukute mure oli põrandaid pühkida, muudkui ahjukütjad poisid pidid aitama pühkimise ajal pinke eest ära lükata ja pärast jälle tagasi panna. Sedaviisi oli kohe terveks nädalaks seatud ja igapäev oli oma päev teada. Siis tuldi juba varahommikul koolimajja, mõnikord kella viieks-kuueks, taoti saapakannaga ukse pihta, kuni unine koolmeister ukse avas, poisid sisse laskis ja iga kord läbi sõimas, et mis asja nad nii vara peaksid tikkuma siia koolimajja. Hea oli siis istuda küdeva ahju ees, hagu ahju ajada ja vaadata, kuidas tuleleek esiti haoraagude ümber limpsas, siis aga kinni haaras ja vihisedes ning turtsudes ära neelas. Siis oli koolimaja hoopis teistsugune kui päeval. Kella tiksumine oli kuulda, kantslil all krabistasid hiired ja vana orel nagises ning käaksus iseenesest. Oli nii pime, et keisri pilti ei olnud ahju ette sugugi näha.

Kõlakoda, kiik ja mänguplats on tihedas kasutuses juba 2006. aastast.

5. jaanuaril 1904. aastal jumalateenistuse ajal suure hulga inimeste kokkukogunemisel murdusivad põranda aampalgid katki ning põrand kogu inimestega kukkus alla keldrisse. Et koolitööd põranda parandamise ajal mitte takistada, peeti kooli Lähtal kuni 14. veebruarini 1904.”

Põrandaga juhtunud õnnetusest pidi osa saama ka kirjanik Jüri Parijõgi, kes sel ajal koolis õppis. Tema pilt ripub praegu seltsimaja seinal ja suure tõenäosusega on kirjanik just seda koolimaja kirjeldanud oma loos “Vanaviisi jutud”.

Noorusmälestused panid tegutsema

Aga tuleme tänapäeva tagasi. 2001. aasta kokkutulekule järgnes kaks aastat hiljem külaseltsi moodustamine. Vana koolimaja endale saamisest esialgu ei unistatud. Kogukonda koolina teeninud maja oli aegade jooksul olnud ka naiseltsi ja

priitahtlike pritsumeeste kooskäimiskoht, rahvamaja ja siis punanurk. Lõpuks oli oma uhke välisilme kaotanud majas kaks korterit.

“Kui Viru-Nigula kolhoos likvideeriti, said kolhoosi liikmed osakute eest need korterid ära erastada. Teadsime, et siin hakkab elama ja autoremonditööd tegema kauaaegse külaelaniku poeg. Ükskord nägin, et kaua tühjal seisnud maja juures pühkis omanik treppi. Pidasin kinni ja läksin juttu rääkima. Selgus, et ta ei plaanigi siin ise elama hakata, vaid ootab ostjaid. Kaup oli juba koos. Mul oli kümme minutit aega, et midagi veel muuta,” meenutab nüüd külaseltsi juhatuse liige Meelis Parijõgi.

Ta sai sellega hakkama. Edasi tulid juba renoveerimisplaanid ja rahataotlused. Ning kohaliku kogukonna vaimustus sellest, et ise suudetakse midagi ära teha. Vähetähtis polnud ka vanema põlvkonna mälestus sellest, kuidas siin majas 1950ndatel koos käidi.

“See on ikkagi minu noorusmälestuste maja. Rändkino sõitis siia kaks korda kuus. Pärast seda oli plaadimuusika ja tants. Rahvast käis hulga. Taidlust tegime. Pargis oli kiik ja igal õhtul mängiti ka palli. See oli noorte kogunemiskoht,” räägib külavanem ja külaseltsi eestvedaja Maire Sepp.

“Kui maja kätte saime, lõhkusime ära ajutised vaheseinad. Vanu maja jooniseid ei olnud kusagilt võtta, aga paekivist kandeseinad näitasid kätte, kuidas ruumid omal ajal paiknesid. Saali asukohta mäletasime. Lava kõrguse määras ära pritsimeeste kelder, mis oli lava all. Lava peale oli ehitatud üks tuba ning saalis oli kaks tuba ja köök. Teisel pool maja oli teine korter. Talgutega tegime kogu maja ülearusest puhtaks,” meenutab Maire Sepp.

Et madalaks muudetud kortermajast jälle väärikas, endisaegse välisusega hoone saaks, tuli eterniitkatuse maha võtta ja seinad taas kõrgemaks ehitada. Uue katuse ehitamiseks õnnestus PRIA-lt toetust saada. Esimese ehitajaga mindi aga alt, see ei tulnud ehitusbuumi ajal kuidagi tööga toime. Kohalik rahvas võttis ehitaja soovi täites suvel ise katuse maha, aga ehitaja ei tulnud ega tulnud. Hoone seisiski aasta aega ilma katuseeta. Valmimistähtaeg jõudis järjest lähemale. Ees terendas juba halvim võimalus – PRIA toetusest ilma jäämine. Külaselts asus uut ehitajat otsima ja kokku õnnestus leppida ka Kalvi mõisa renoveerinud firmaga.

OU Preisal juhatuse liige Alar Preisman tunnustab nüüd, et ega ta uuest tööst algul vaimustuses ei olnud. Objekt oli väike, aga üsna keeruline. Paekivist müüride ja ka võlvkaarte

Korilase aastaring

288 lk, pehmed kaaned

Leidub tublisid inimesi, kes hoolimata moesuundadest kasvatavad oma köögivilja ise, samuti korjavad teetaimi ja varuvad keldrisse seemned-marjad. Niisuguseid inimesi tuleb aina juurde. Järjest rohkem noori kolib maale, et elada loomulikku elu. Samuti tekib aina juurde restorane, kus valmistatakse toite kohalikust hooajakaubast.

Oma korjatu-kuivatatu-valmistatu on ikka parim. Pealegi on siis täpselt teada, millest see on tehtud. Suurtootmises kasutatakse nii palju lisaaineid, et inimesel peab olema teaduskraad ja kaasas luup, kui ta soovib selle virvarri seest normaalset toitu leida.

See raamat on julgustuseks neile, kes peavad lugu loodusandidest, hoolivad oma tervisest ja keskonnast ning soovivad ise oma toidulauale ja ravimkappi taimi varuda.

Tervendav kokaraamat Ravimtaimedega toidud

168 lk, pehmed kaaned

Karepa Ravimtaimeaia perenaise Katrin Luke kokaraamat julgustab kõiki, kes soovivad ise teha ning kasutada meie metsa- ja aiaande. Peaaegu igal toidul, välja arvatud rafineeritud ja tööstuslik toit, on raviomadused ning iga köögivilja või mari on ravimtaim. Mis sellest, et neile pole lisatud säravat reklaamjuttu!

Raamatust leiab hulga retsepte ja näpunäiteid, samuti saab teada, miks üks või teine taim on kasulik.

www.menuk.ee

MENU
KIRJASTUS

Kõrgus teeb kõik mõisniku mõtetega ehitatud maja ruumid valgeks, õhurikkaks ja pidulikuks.

Eraldi garderoobi ei ehitatud, sest nutikate nagidega andis ka ruumi säästa.

Pöönikul on nüüd mängude tuba ja annetustest kogunenud raamatukogu.

ladumine vajab oskusi ja kannatust. Külaseltsil muidugi vedas, sest varsti armus ka suurte oskustega ehitaja nende majja.

2006. aasta detsembriks oli vana koolimaja endise välisilme tagasi saanud. Sama aasta suvel valmisid pargis kõlakoda, kiik ja laste mänguväljak. Külavanem koos oma õega ladus kahe suvega üles kiviaia. Mehed töid ainult kivid kohale.

Saal, mängutuba ja saun

Edasi taotleti raha sisetööde jaoks. Ruumide kujunduse kohta ütleb Maire, et eks tuleb jääda oma võimaluste juurde. “Algul mõtlesime disaineri palgata, aga see oli meie jaoks liiga kallid. Uurisime siis fotodelt, et kuidas näiteks saal minu nooruspõlves välja nägi. Tegime samasuguse puitporte. Värvide valimisel aitas ehitaja, ta küsis ise asjatundjailt nõu ja vaatas, mis millega paremini sobib. Valgustid valisime ka nii, et vaatasime oma rahakotti ja siis püüdsime leida midagi “vanaaegsemat”. Kaminatellised on käsitsi viimistletud, ehitaja tõi näidised, vali-

sime need, mis kõige enam minevikku meenusid,” räägib külavanem.

Tükk aega kaaluti, kuhu võiks ehitada riidehoiu. Saali ei saanud väiksemaks teha ja kõrvaltöaga olid teised plaanid. Lõpuks kinnitati välisrepi vastas paikneva koridori seinale hoopis liikuvad nagid. Kui riidehoiu pole vaja, saab nagid vastu seina lükata ja liikumisruumi on rohkem. Hulk nuputamist oli ka sellega, kuidas teisele korrusele viiv trepp kõige vähem ruumi võtaks.

Maja teine korrus ja saun said valmis 2011. aastal. “Ülemisel korrusel ei olnud varem midagi. Kuid lastele on tarvis vaba aja sisustamise kohta. Kirjutasime jälle projekti ning saimegi LEADER-programmist raha mängude ja mängukoolituse jaoks.” Teisel korrusel saab nüüd aega veeta koroonat, lauatennist, piljardit, lauajalgpalli ja õhuhokit mängides. Ka on teisel korrusel väike raamatukogu, kuhu kõik teosed on rahvas toonud annetuseks. Maja keldrisse ehitati saun. Üksvahe sai külarahvas igal laupäeval saunas käia ja pilet maksis euro.

Selle saali laval on näiteks Soome sõprusvalla Karvia rahvas "Pisuhända" mänginud.

Hoolikalt valitud ja käsitsi viimistletud tellised lisavad majale väarikust ja ajaloohõngu.

Külaselts korraldab iga kuu vähemalt ühe suurema kokkusaamise. Ühiselt tähistatakse näiteks nii vabariigi aastapäeva kui kooliaasta algust. Lastakse liugu vastlapäeval ja hinnatakse mardisantide etteasteid. Huvilistele on õpetatud seltskonnatantse ja naised on seltsimaja köögis vahetanud võileivatortide retsepte.

Viru-Nigula valla Soome sõprusvalla Karvia näitemänguselts etendas siin 2012. aasta kevadel "Pisuhända" ja tänavusest jaanitulest said osa saksa sõbrad Plöni maakonnast. 12.–14. juulini näeb seltsimaja ümber vanu mootorrattaid, sest Eesti vanamootorrattaklubi Unic-Moto peab siin oma iga-aastast kokkutulekut.

Kunda Külaseltsi on vana koolimaja ehk seltsimaja taastamisel toetanud PRIA, Kohaliku Omaalgatuse Programm, Maaelu Edendamise Sihtasutus, Viru-Nigula vallavalitsus, kohalikud ettevõtjad ja eraisikud.

Aga kui poleks olnud seda kuulsat Kunda mõisnikku John Karl Girard de Soucantoni, kes ju muu hulgas rajas ka tsemendivabriku ja Baltikumi esimese hüdroelektrijaama, siis me ehk ei saakski praegu rääkida majast, mis on hoidnud küla koos juba üle saja aasta.

Maire Sepp ja Meelis Parijõgi tõdevad, et nii nagu see maja on varemetest uuele elule tõusnud kohaliku rahva toel, nii on ka kohalikul rahval vaja olnud eesmärki, mis neid ühendaks. Mis saaks ühes tänapäeva külas olla veel toredamat kui paik, kus meeldib koos käia nii vanadel kui noortel.

Kestku see armastuslugu ka vähemalt järgmised sada aastat. ✱

claber

nr 1

MASTERS OF WATER
KVALITEETSED KASTMISTARVIKUD

- ei roosteta
- löögi- ja UV-kindlad
- liitmike survetaluvus kuni 40 bar
- kuni 1,5 mln kokku-lahtiühendamist
- toodetud Itaalias

MINISET GARDEN
TELLIMISKOOD 449032

- liitmikud
- pihusti
- seinahoidik
- voolik 1/2" – 10 m
- UV-kindel
- kompaktne

23 €

ECOSEI KIT PRONTO
TELLIMISKOOD 448981

- liitmikud
- pihusti
- käru
- voolik 1/2" – 25 m
- UV-kindel

55 €

KIROS KIT PRONTO
TELLIMISKOOD 448945

- liitmikud
- pihusti
- pool
- seinakinnitused
- voolik 1/2" – 20 m
- UV-kindel

43 €

GENIUS COMPACT PRONTO
TELLIMISKOOD 448868

- liitmikud
- pihusti
- käru
- voolik 5/8" – 25 m
- UV-kindel
- regul. käepide

65 €

METAL COMPACT
TELLIMISKOOD 448914

- r/v metallraam
- regul. käepide
- stabiilne
- kerge
- vastupidav

59 €

Lõika välja, kleebi nr. 1 ja nr. 2 kokku ning saad mugava järjehooldaja!

www.akvedukt.ee
tel 607 5061, 447 8430

Maakodu 25 000 euro eest

Tekst **Kristel Kirss** / Fotod **Sven Arbet, Kristel Kirss**

Tuhajuhani talu Lilastvere
külas Jõgevamaal.

Kui 2011. aastal püüdsime leida odavat suvekodu, siis nüüd valime kinnisvarafirmade pakkumiste hulgast maakodu. Hinnapiiriks kehtestasime 25 000 eurot.

Tegime mitmele kinnisvarabüroole ettepaneku pakkuda meile sobivas hinnaklassis maju. Seadsime tingimuseks, et hoone juures oleks maad aiamaa jaoks ning maja oleks sellises seisus, et sinna saaks sel suvel sisse kolida ning hoonet järk-järgult kodusemaks remontida.

Enamik kinnisvaramaaklereid, kellega suhtlesime, pidasid soovitud hinda esitatud tingimuste valguses liiga madalaks. Sellise summa eest ei saavat midagi korralikku. Jäime siiski endale kindlaks ja vaatasime majad üle. Kokkuvõttes olid tänavused pakkumised aga hulga paremad kui paari aasta eest, mil nägime vaid paari sobivat kandidaati.

Arco Viljandi maakleri Ave-Maria Mändmetsa sõnul otsitakse kõige rohkem ilusaid linnalähedasi maakodusid. "Teie soovid on ikka väga karmid! Selliseid on hästi vähe. Eelkõige otsitakse talukohti, mis on 10 kilomeetrit linnast, aga nende hinnad jäävad 40 000–60 000 euro piirisse," märgib ta. "Samas on mul hea meel tõdeda, et kunagi siit ära läinud tulevad Tallinnast tagasi Viljandimaale. Kevad lükkab kohe

tegutsema: tahetakse leida kena hooviga maja, mille lävepakul saaks rahulikult istuda."

Kui internetis müügi kuulutusi sirvida, saab peagi selgeks, et kõik soodsamad ja vahvamad majad asuvad kiirteedest eemal ja mõned koguni mere taga. Mitmeid rahu ja vaikust lubavaid objekte on Saaremaal, kuid need jäävad Kuresaarest kaugemale. Kui töö- ja elukoht on mandril, tuleb maja remondirahale tublisti lisada praamisõidu- ja kütusekulusid.

Läänemaal on toredaid maamaju palju. Samas on hinnaklass meie soovitud kõrgem. Pindi kinnisvara Realia Groupi Haapsalu büroo juhataja ja maakler Anneli Sermat ütleb, et omanike ootuste tõttu püsivad müügihinnad üleva. "Sageli on küll nii, et reaalse müügittehinguni jõuamegi alles siis, kui hind langeb teie pakutud hinnaklassi. Paraku võtab see aega. Majad aga, mis seisavad tühjuna, hakkavad väsima," teab ta. "25 000 maksvad majad ongi just sellised ning vajavad kõik kindlasti kohendamist."

Rahu ja vaikust vajava pere jaoks on sisemaal mitmeid sobivas seisus ja isegi soovitud soodsama hinnaga pakkumisi.

Tuhajuhani talu Lilastvere külas Jõgevamaal, hind 15 750 eurot

Pindi Kinnisvara maakleri Margus Küti näidatud maja valmistab lausa rõõmu. Omanik on meie külaskäigu ajaks taluümbrust korrastanud. Ära on veetud hoovi risustanud vana hoone varemed. Hõbepajudest ja vahtratest piiratud krundi on silu-

Tuhajuhani talu Lilastvere külas võib kõrvalhoone ja avara hooviga. Köögis on ruumi ka suurele söögilauale. Väike luuk põrandas viitab sellele, et võlvlaega keldrisse pääseb õue minemata.

tud, soovi korral saab siin ka kohe hakata aiamaad rajama. Hoovis kössitav palksaun vajab küll kõva remonti ja vähemalt alumine palgiring vahetamist.

Eluhoone on ristpalkmaja. Selle voodrilauad ja võimsa maakivist kõrvalhoone ukseid on Rootsi punase värviga värskest üle võõbatud. Täiesti uus on ka majaesine lahtine veranda või terrass. Elumajal on kirev minevik, mööda laia valatud treppi on sisenetud nii kooli- kui rahvamajja, kus näidati ka filme. Nõukaaegsete ohutusnõuete järgi ei tohtinud kergestisüttivaid filmilinte puidust majas hoida, nii ongi filmirullide jaoks maja külge ehitatud väike tellistest osa. Selle võib lammutada või tööriistakuuriks sättida.

Kino- ja rahvamajaaegseid märke on majal veel. Näiteks on seintel märgata praeguseks suletud filminäitamise avad. Endist saali aga poolitab saepuruplaatidest ustega sein.

Majal on kunagi olnud teinegi sissepääs ja nüüdseks lammutatud tuulekoda oli kohe maantee servas. Seda sissepääsu vist taastada ei maksa, sest kohe kui palgiveoauto mööda vurab, tungib hoovi tolmupahvak.

Sama tee ääres on mitmeid talukohti, jääb üle loota, et ehk küsitakse koos maanteeamest abi. Kui teele laotada kruusakiht, mida niisutatakse kaltsiumkloriidi lahusega, jäävad teeäärased majad, põõsad ja puud tolmust puhtaks.

Elumajas on kaks heas korras küttekollet: pliit soemüüri ja nägus plekkahi. Osa põrandaid on laiade laudadega, need tuleks vaid vanast värvist puhastada ja soovi korral siledamaks lihvida. Kuid on ka papiga kaetud põrandaid. Mis seisus nendealused lauad on, seda on raske ennustada. Ükski põrand vähemalt ei laineta. Maja maakividest vundamentki on väga heas korras. Samas reedab ühe ruumi lagi, et katus sajab siin kohati läbi. Teised laed on terved, niiskus ei ole lubikrohvi veel kahjustanud. Et seda ei juhtuks, tuleks ette võtta katusevahetus. Pööningult leiame väikese üllatuse – seal on pliidiga tuba. Trepp, mis sahvrist pööningule viib, on kitsas ja hädine. Ometi saaks just selle toa kiiresti ajutiseks öömajaks sättida. Õnneks on hoones elekter. Vesi on kaevus ja tuleb sealt kätte ning edaspidi ehk ka majja.

Maakividest L-kujuline kõrvalhoone näeb hea välja. Landaosa on nii heas korras, et võiks kohe loomad sisse tuua. Pööningul on alles sinna kunagi veetud heinu.

Lauda kõrval küünis tunnend, et see oleks tore suviste pidude koht. Kui pidudeks aega pole, saab katuse alla parkida murutraktori, käru ja pere sõiduautogi. “Kes soovib, võiks siin hobuseidki pidada, maad on 27 300 ruutmeetrit,” märgib Margus Kütt.

Punastest tellistest majas oleks ruumi isegi kahele perele. Viimased omanikud tegid korda elutoa. Pliit ootab pottseppa. Köögist saab kohe ka sahvrisse.

Kadrina talu Oti külas Viljandimaal, hind 20 000 eurot

Vana koolimaja või isegi lausa karjamõisa mõõtu tellismajaga kohtume Karksi vallas. Rendile antud põllumaadest ja põlispuudest piiratud taluhoovi jõudes tuleb tööpoolest rahu hinge. Valduse suurus on 4,7 hektarit. Põllud on aastaks välja renditud.

Maja on suurtest teedest eemal, veidi üle kilomeetri tuleb sõita, et jõuda asfaltkattega teeni. Siia ei kosta müra, kõlab vaid linnulaul. Naabrid on hüüdmiskauguses.

Paraku pole edasistel kirjeldustel mõtet. Jäime Kadrina talu ostmisega hiljaks. Maakler Ave-Maria Mändmets teatas enne ajakirja trükkiminekut, et maja ostsid ära soomlased. Elu on ikka kummaline. Samas talus lapsepõlve veetnud eelmine omanik leidis endale uue töö ja elukoha Soomes.

Majaostmise ABC

- Hinnake hoone seinte, vundamendi ja sarikate seisukorda.
- Kui palki läheb nuga kergesti sisse, tuleb see kindlasti välja vahetada. Vähem kahjustunud palgiosi saab ehk parandada proteesides.
- Silmitsage tähelepanelikult alumist ja ülemist palgiringi, aknaaluste palkide olukorda ning hoone lõunapoolset otsa. Seinapraad ja -lõhed tuleb kindlasti linavildiga toppida-soojustada. Kui lisate palgile seejärel tuuletõkke ning laudise, saate maja elamiskõlblikuks.
- Alumiste seinapalkide kahjustumises on sageli süüdi liiga madal sokkel. Hea on, kui vundamendi maapealne osa on vähemalt 30 cm kõrgune, siis püsib maja tervis korras.
- Juhul kui maapind on aastakümnetega tõusnud ja matnud vundamendi mulla alla, tuleb pinnast vähemaks koorida. Pinnase kalle peab olema majast eemale, muidu jookseb vihmavesi vundamendi alla.
- Kui soklis on praod, tuleb lahtised kivid kinnitada ja sokkel ehk ka uuesti vuukida. Muidu võib pragudesse kogunev vesi külmuks paisuda ja sokli laiali lükata.
- Kui katus on lagunenu, otsige kahjustusi ka sarikatelt jm kandekonstruktsiooni osadelt. Vildakas harjalaud võib hoone tervele laastavalt mõjuda.
- Vanu aknaraame tasub renoveerida. Sellist tööd saab õppida kursustel.
- Häirekell peaks kohe helisema hakkama, kui näete maja mõnel küttekahel või korstnjalal piginõresid. Ka korstnakivide vahel ei tohi olla väikseimatki pragu, kust sädemed võiksid välja pääseda.

Allikas: Maakodu augustinumber 2011

Prassi talu Kirimäe külas Läänemaal, hind 26 000 eurot

Kuna me Läänemaalt meile sobiva hinnaga maja ei leidnud, läheme maakler Anneli Sermati juhatusel vaatama meie alghinnast 1000 eurot kallimat talukohta. Tä pakub maakoduks ehedat talumaja pika ja kuulsusrikka ajalooa Kirimäe külas. Õdusa, põlispuudest piiratud hooviga maja on ehitatud 1934. aastal. Majal on kahe aknaga eeskoda. Selgub, et sisenemiseks on koguni kaks ust. Ühest saab kööki, teisest otse elutuppa. Hea lahendus juhaks, kui perenaine ei taha, et külalised tema kuningriigi kaudu tuppa kaetud peolauani peavad jõudma.

Tube on majas kolm. Kahe toa vahelt võib seinu soovi korral ka ära võtta, sest see ei ole kandev. Seda on kuuldavasti ennegi tehtud, kui oli vaja pulmadeks pikk laud katta.

Sooja annab üks suur ahi. Omaniku sõnul on see hea tõmbega ja püsib kaua soe. Vähenõudlik saaks kohe sisse kolida ja suvitama hakata. Kõik laed ja seinad on heas korras. Põrandad tahavad korrastamist.

Köögipliidi sees on kuumaveeanum ning soemüüris kapp toidu sooja hoidmiseks.

Majas on ka sahver. Köögist saab otse vanasse lauta. Kunagi peeti siin lehma ja kanu, kuid laut tahab kindlasti remonti. Aiapidaja, kes laudast ei hooli, saaks siit põrandalt kokku koguda kõrvitsapeenrale sobiva ja hästi kõdunenud rammu.

Maakler Annely soovib neil, kes loomi pidama ei hakka, kaaluda laudaosa peosaaliks sätimist. "Meie suved on juba kord sellised, et ilma katuselusest on raske suve nautida."

Elumaja paekivivundament vajab ülevaatamist, osaliselt on see mulla all. Õuel, mida on 1884 m², asuvad väike aidahoone, kuur ja suitsusaun. Kõik need vajavad kapitaalremonti.

Kooguga kaevu saaks uus omanik kindlasti paremini õue kaunistamisel ära kasutada. Vett ei ole ammu võetud, kindlasti tahab kaev puhastamist. Samas on võimalik liituda ka küla veevõrguga, kõik küla majad saavad oma vee ühest puurkaevust. Naabermaja garaažis on näiteks vesi sees. Garaažiomanikuga saab kindlasti kokkuleppele.

Elektrikapp on lähedal, kuid uuel omanikul tuleb uuesti liituda. Läänemaad teenindab Imatra.

Õunaaiaid tahavad paljud puud noorendusloikust. Samas on õueala siin armsalt privaatne, et hommikukohvi pesus või suisa paljalt nautida.

Aeda piiravate puude varjus on kuivkäimla. Sauna kõrvalt leiame põneva kiviküna, mida vanasti kasutati külmkapi asemikuna.

Maja juurde kuulub 2697 m² niisugust maad, kuhu saab vajadusel heina- või kartulimaa rajada. Ka küttepuid saaks omast käest, kinnistu 4227 m²-l kasvab segamets.

Lähim supluskoht asub Rannakülas, umbes 10 kilomeetri kaugusel. Kunagi siin kasvanud lap-

sed, kes nüüd on pensionieas, sõitsid jalgratasega sinna ujuma. Autoga perele pole see vahe- maa kindlasti mingi näitaja. Pood on kolme kilomeetri kaugusel Täeblass. Seltsiva loomuga peret rõõmustab ehk seegi, et päris lähedal on ka Kirimäe küla simmaniplats.

Kodu Eidaperes Kehtna vallas Raplamaal, hind 21 800 eurot

Vaatamata sellele, et järgmine maja ei asu põldude ja metsade keskel, vaid hoopis Eidapere alevikus, soovib Koduleidja OÜ maakler Sirje Pallo hoonetele pilgu peale visata.

Talumaja raamib kahest küljest mets. Hoovi piirab vaid ühelt poolt naaber, aga nendegi maja on piisavalt kaugel. Tänaval on naabrivalve. Kui võõras pilk häirib, võib krundi piirile istutada kiirekasvulisi põõsaid.

Maad ei ole küll palju, 1513 m². Samas on seda piisavalt, et rajada tagahoovi aiamaa, kus maasikaid, porgandeid või kartulit kasvatada. Olemas on õunapuud ja marjapõõsad. Tsemendist valatud tiigikese kaldal, mis peab isegi vett, on paar elupuud. Maja ees ronivad humalad ja kuslapuud.

1932. aastal ehitatud majas elas vorstimeister. Palgid on üsna hästi säilinud. Eterniitkatus on nii heas korras, et vihma läbi ei lase. Katusele on keegi kunagi teinud omamoodi katuseakna. Elekter on majas sees. Vesi on kaevust veel majja toomata, seetõttu käivad keisrid kuivkäimlas.

Prassi talu Kirimäe külas Läänemaal. Kambrite otsas on siin laudaruum nagu paljudes vanades talumajades. Köögist pääseb lauta, sahvrisse ja kahte tuppa. Õunapuudega hoovis on vana kooguga kaev ja remonti ootav saun.

Kodu Eidaperes Kehtna vallas Raplamaal. Kahe sissekäiguga maja asub tänava lõpus, kahest küljest piirab seda mets.

“Maja saadi päranduseks ja esialgu pidigi see jääma noorele perele maakoduks, kuid päris kodu võttis nii palju energiat, et siia enam ei jõutud. Samas on mitmed eeltööd sissekolimiseks juba tehtud,” tutvustab maakler. Näiteks on küttekahad uued, uus suur punastest tellistest ahi ja soemüüripliit ehitati kuus aastat tagasi. Siis tehti ka uus korsten.

Aknad on vanad, aga raamid väga heas korras. Laed on vaja vaid üle värvida, ent kõik põrandad vajavad väljavahetamist. See on selle maja juures kõige suurem töö.

Kallaste talu hind ületas küll soovitud hinnapiiri, samas ei vastanud nähtud 20 000 eurosed majad meie teistele tingimustele.

Maja teises tiivas asus ilmselt kunagi väike laudaruum, kus vanasti on nähtavasti peetud kitse ja kanu. Aida katuse alla mahutaks ehk mõne väiksema autogi.

Hoovipoolne veranda on suve nautimiseks valmis. Eterniit ja katuse harjaplekid on uued ning isegi veranda on hiljuti põrand ja uue katuse saanud.

Tallinnast põgeneda soovijale peaks koht sobima, pealinn on tunnise autosõidu kaugusel. Eidaperre saab siia sõita nii bussi kui rongiga. Mõlemad jaamad on lähedal.

Kallaste talu Loodi külas Viljandimaal, hind 45 000 eurot

Uus Maa kinnisvarabüroo maakleri assistent Malle Allese tutvustab meile imekauni Loodi ürgoru ja looduspargi serval asuvat talu. Koht sobib perele, kes soovib põldu harida või loomi karjatada. Maad on kokku 5 hektarit: 2,3 ha haritavat maad, 1,6 looduslikku rohumaad ning ülejäänud on jõeäärne mets.

Osa maast on Loodi looduspargi osa. See seab omanikule teatavad piirangud. Kuid ka tükike orus asuvast paisjärvest kuulub Kallaste talule. Kalamehed räägivad, et järvest võib hea õnne korral forelligi kinni püüda. Elumaja, kuur ja kelder on ehitatud 1920ndatel.

Elumajas on kolm tuba, köök ja sahv. Meistri kätt vajavad nii eeskoda, mis praegu on mingil põhjusel eterniidiga kaetud, ning kunagi aiavaadete nautimiseks ehitatud veranda. Malle Allese märgib, et verandad on paraku 1920.–1930. aastatel ehitatud majade kõige nõrgem lüli, enamasti on need viltu vajunud ja vihmavett läbi laskvate katustega.

Elekter on olemas, aga vett pole majja toodud. Vett saab kaevust. Majas on ahi ja pliit, soemüür ja korsten aga hoopis uuemad.

Kõrvalhooned on amortiseerunud ning vajavad kõva remonti. Maja ümbritsevad kandeeas õunapuud ja marjapõõsad. Aeda sisenejat tervitab juunis ebajasmiiini magus aroom. Saunas on peale leili- ja pesemisruumi veel kaks tuba suviseks elamiseks. Kompleksi kuulub ka garaaž. ✨

Sauna saab vajadusel ka külalisi majutada.

Veel on hoovis garaaž ja kelder.

Saelõiketehnikas majad

Tekst Tõnis Padu, Tõnu Vainküla ja Helen Lehismets
Fotod Tõnis Padu ja Sven Arbet

Endine aadlielamu (Jaani 10) tunnistati 2012. aastal Haapsalu kõige paremini restaureeritud majaks. Uued puitpitsid on tehtud laseriga.

Puitpitsvilladega kuurortide ilme kujundasid suuresti supelsaksad, sest keskkonda luues lähtuti suvitajate maitsest. Vaatame seda Haapsalu ja Narva-Jõesuu näitel.

Haapsalu linna üldpilti valitses kaua piiskopilinnus oma kõrge paekivist ringmüüri ja tornidega. Peale linnuse ja Jaani kiriku on säilinud ka keskaegne tänavavõrk: Karja, Rüütli, Vee, Ehte, Saue, Suur-Lossi ja Mere tänav kulgevad praegugi samal kohal kus sajandeid tagasi.

Muutustest sündinud pitsid

XIX sajand oli suurte muutuste aeg kogu Euroopas. Tööstusrevolutsioon, aurumasina kasutuselevõtt jm tehnoloogia areng muutsid senist maailma. Liikumisvõimalused paranesid, infovahetus oli kiirem. Linnakodanike rikkus kasvas.

Tollased kunstistiilid romantism ja historisism idealiseerisid minevikku ning seetõttu jälgendati ka ajaloolisi stiile. Puitpits seostub peamiselt historitsismiga.

Fassaade kaunistades otsiti eeskujusid renessansist ja gootikast, uued tööriistad ja saematerjal võimaldasid nüüd aga fassaade ka palju soodsamalt luua. Kui varem kehtisid materjalivalikul selged reeglid, siis nüüd võis majale teha kas või puidust "kivisokli". Hakkasid levima stukk,

Kaks lauda laoti teineteise peale ja seinas naabreiks saanud laudadesse puuriti korrakaugud. Puitpitsi teravikud on saetud raamsaega, välimised pisut kumerad nurgad on tehtud ilmselt peitliga.

Katuse viiluväljad, frontoonid, sambad ja balustraadid on rikkalikult kaunistatud saelõiketehnikas puitpitsiga.

Iloni imedemaa (Kooli 5) akna kaunil piirdeliistul paistab liitekoht. Kaunistus kinnitati ilmselt mõne naelaga piirdeliistu külge ja siis omakorda maja külge.

Lahe 7. Viilualuse pitsi tegemiseks on meister ilmselt otsinud kõvera tüvega puu, mille süü jookseb mustriga sobivas suunas.

Vaikne kallas 6. Alati päikesele avatud venepärane hoone Väikese viigi kaldal. Selliste sammaste valmistamine võtab palju aega. Võimalik, et esmalt olid sambad ümaraks treitud. Seejärel joonistati sambale spiraal ja hakati saega seda sisse võtma.

betoon jms. Aeg pakkus uusi võimalusi, kuid puitpitsi juures on märgata ka rahvusliku ehitustraditsiooni mõju.

Varem lihtsalt ei tuntud laia õhukest lauda, mis võimaldaks masinaga pitsornamente luua. Nüüd aga sai peene renessanssvoluudi lihtsalt lauast välja lõigata.

XIX sajandi teisel poolel tegutsesid Euroopas kaks peamist majatehast: Šveitsis Kaeffer & Co ja Norras Thams. Puitpitsiliste majade puhul räägitaksegi palju Šveitsi stiilist. Säärane nimetus tuleneb Kaefferi tehases toodetud majapakettidest, kus kasutati palju valmislaetud ornamentidega laudu. Hulk selliseid maju kerkis suvilatena ka Peterburi ümbrusesse, sealt kandus nende mõju omakorda edasi Soome ja Eestisse.

Lihtsustatult valmistati puitpitsi nii: laudadesse puuriti augud, seejärel aga saeti laud juba lint-, raam- või jõhvsaega mustrisse. Kitsas saelint las kis lauda samamoodi keerata, nagu keerame kangast õmblusmasina all. Esimene mustrisse saetud laud võeti edasises töös näidiseks. Mida parem ja paksem oli saematerjal (laua paksus oli poolest tollist poolteise tollini), seda püsivam sai pits.

Puitpitsiline Haapsalu

Loode-Eesti puitpitsilisi maju seostatakse eelkõige Rootsiga. Hoonete proportsioonides ja ornamentikas on ju palju ühist. Arvestades suurt rannarootslaste kogukonda ja kalandusest saadud raha mõju Läänemaal, on see seos igati loogiline. Rootsi jõudis saelõiketehnika aga Šveitsist.

Rootslased ütlevad puitpitsi kohta *snickarglädje* – tislari rööm, röömsa tislari töö. Kui vaata hoonete pitskaunistuste hulka, sai seda tööd teha tõesti vaid proff või röömsameelne entusiast. Rootsis levisid XIX sajandil ajakirjades lausa puitpitsi lõikelehed!

Rüütli 1a. Peente neogooti stiilis lõigetega viilualune.

miks ja kuidas

Saue 5. Rõdukonsoolidele on peitliga süvistatud meisterlik puulõige.

Maja aadressil Kaluri 16 ilmestab lihtne katusekarniis.

Posti 17. Piki puusüüd on ornamendist killud välja murdunud. Kui puusüü oleks mustris suhtes diagonaalselt jooksnud, olnuks pits ehk vastupidavam.

Teisalt mõjutasid puitpitsi levikut Haapsalus suvitajad. Supelsaks sattus siia koos oma ideaalidega ja lootis muidugi eest leida midagi ilusat: nii ongi Haapsalus ka Vene arhitektuuri mõjusid.

Venemaal olid juba tsaariajal ehituses kasutusel tüüpprojektid. Näiteks olid valmis joonestatud sammaskäigud, mida arhitekt sai kataloogist võtta. Tollased arhitektuursed võtted ja lahendused olid mõneti nagu tänapäeva laste legod.

1825. aastal avati Haapsalus mudaravila. Linjarahva maitset mõjutas ka 1830. aastal esindus-

likuma ilme saanud De la Gardie klassitsistlik loss ja mõistagi seltskond, kes seal suvitas.

Talvepalee arhitekti A. F. Krassovski perekonna puitpitsiline kahekorruline suvevilla Suur-Liiva tänaval valmis ilmselt 1890. aastal. See maja hävis paraku tulekahjus.

1897. aastal projekteeris baltisaksa arhitekt R. Knüppfer Haapsalu kuursaali.

XIX ja XX sajandi vahetusel laienes kiiresti kasvav linn Uuemõisa põllumaadele. Kunagised põllud jagati väikesteks kruntideks linna

10 11

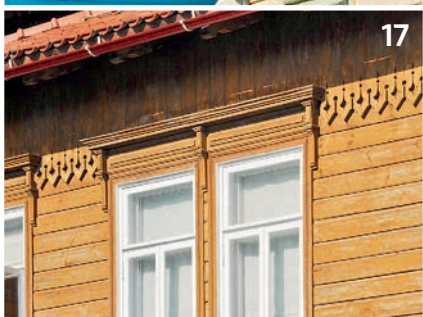
12 13

14 15

16

17

18

Ilusaid Haapsalu saepitsinäiteid

1. Kalda 13.
2. Posti 20.
3. Wiedemanni 1.
4. Wiedemanni 1.
5. Wiedemanni 2.
6. Wiedemanni 2.
7. Promenaadi 6a.
8. Kopli 15.
9. V. Liiva 4.
10. Rüütli 9.
11. Promenaadi 6.
12. Sadama 29.
13. Vee 7.
14. Posti 20.
15. Vee 7.
16. Rüütli 3.
17. Lembitu 6.
18. Võnnu 21.

tulnud talunikele. Nii tekkisid Kalevi, Võnnu, Kreuzwaldi jt tänavad. Võnnu tänava majad on äärmiselt lihtsad, kuid ometi ehitud puulõigetega.

Narva-Jõesuu villad

Eesti pikima liivarannaga kuurorti Narva-Jõesuusse jõudsid arhitektuuriideed ka Suurbritanniast. Narva Kreenholmi manufaktuuri juhtkonnas oli nimelt palju inglasi, kes asusid oma ideaalidega siin ka kuurorti kujundama.

John Nashi India mogulistiilis paviljon Brightonis oli toona kogu Euroopas kuurordiarhitektuuri paljajäljendatud eeskujuks ning paljud kunstnikud kasutasid aastatel 1860–1880 innukalt mauri stiilist laenatud elemente.

Narva-Jõesuus puhkasid peamiselt Peterburi ja Moskva aadlikud, tähtsad riigitegelased ja kultuurieliit, hiljem juba Eesti kõrg- ja keskklass.

Kuurordi hiilgeaegadel oli linnakeses enam kui 800 villat, ja ehitustöölisi saabus sinna koguni Arhangelskist. Iga kolmas linnas vastu juhtunud käsitöölise oli siis kindlasti puusepp ehk *plotnik*. Venelased armastasid sibulkuplilaadseid frontoone ja rohkelt ornamentaalset puitpitsdekoori.

Narva-Jõesuu puitpitsvillasid iseloomustab kokkuvõttes stiilide paljus ja eksootikahalus. Hooned said mõjutusi Šoti parunistiilist (*baronial style*), Karjala ja Vene puitarhitektuurist ning isegi Bütsantsist.

Puitpitsimeistri tööriistad

- 1.–2. Juhtteraviku ja eellõikuriga lapikpuurid. Säärane teravik löikab lauast puhtalt läbi, justkui oleks ring sirkliga paberile joonistatud. Puurivändal on käepide kadunud. (Tõnu Vanaküla vanaisa oli selle kohta öelnud: VINTELVÄNT.)
3. Nugasaag. Selle tööriistaga on hea tilgakujulist motiivi valmistada. Enne puuritakse auk ja õige kuju saetakse nugasaaga.
4. Raamsaag, vanaaegne tikksaag. Sellega tehti kumerusi. Saelehe saab puitraamist lahti võtta ja siis uuesti kokku panna. Saelehte pingutatakse pingutusnööri ja pööra abil. Tänu pingutatusele ei paindu õhuke saeleht läbi laua ning lõikejoont on kerge järgida. Saagides kasutatakse kogu saelehe pikkust. Raam on saelehe suhtes pööratav ega jää seega teele ette.
5. Pussnuga.
6. Tisleripeitel puidupinna silumiseks ja kuju andmiseks, avade süvistamiseks. (Seda kahjuks fotol pole).

1874. aastal laskis Kreenholmi manufaktuuri juhatase liige Robert Kolbe kuurorti ehitada Kolbe villa. Puitvillad olid tihti igas küljes paiknevate lahtiste rõdudega paviljonilaadised hooned. Kolbe kahekorruselist neorenessanssvillat täiendas veel torn. Villat kaunistasid rikkalikud islami stiilis puitväljalõiked, kus oli palju geomeetrilist tähemotiivi ja vändu-

5

6

7

8

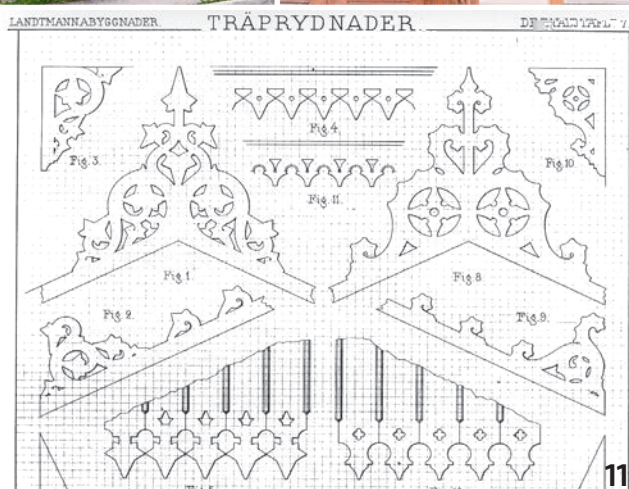

9

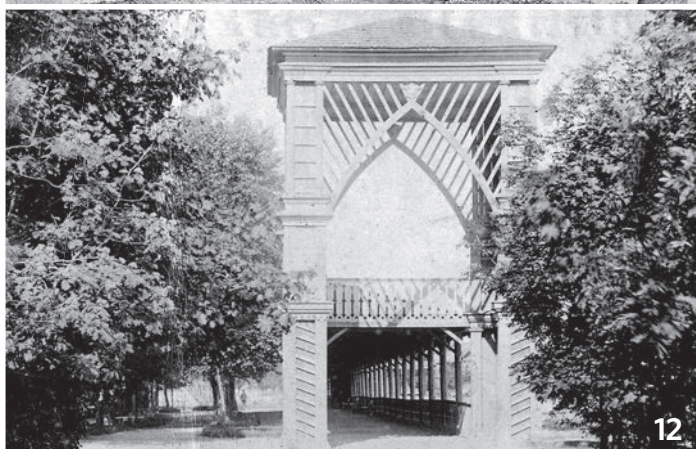
1. Villa Matvey praegune aadress on Vee 15.
2. Villa Matvey. Siin suvitas Peterburi linnaape Glazunov.
3. Eriti rikkaliku dekooriga on Vee 15 hoone tornikesed.
4. Vee 15 viilu alune.
5. ja 6. Pitsilisel hoonel on ka kaunis sepistatud rõdupiire.
7. Päikesekiirte viilu alla sättimisega oli meistril üksjagu tööd.
8. ja 9. 1910. aastal valminud maja omanik tahtis ka puitpitsi. Võttis kätte ja tegi lihtsamalt.

10

11

12

vat taimornament ehk arabeski. Kõik ukse- ja aknaavad olid kaarjad ning ümbritsetud hobuserauakujuliste kolmiksiirudega puitväljalõigetega. Puidus oli imiteeritud ka islami kunstile iseloomulikku *muqarnas*-tehnikas kõrg- ehk stalaktiitvõlvi stukkdekoori. See tehnika toob eredas päevalguses esile teravad varjukontrastid.

Varsti kopeeriti Narva-Jõesuus pea iga uut maja ehitades mõnda Kolbe suvila detaili.

Villa, kus olid hiljem pansionaat, haigla ja lastesaanatoorium, hävis 2006. aastal tulekahjus.

1882 aga otsustas inseneriharidusega A. Th. Hahn Narva-Jõesuu kuursaali ühes osas jäljendada Hispaanias Granadas asuva Alhambra palee Lõvide õue. Ka kuursaal on paraku hävinud, kuid selle sõrestikhoone lahendus meenutas tõesti pisut mauri stiilis Lõvide õue sammaspordikut.

Ainuüksi Kolbe villa näitel võib öelda, et moekas puitpits levis sama ruttu kui nakkuvad leetrid lastel. Narva-Jõesuus on külluslikus saelõiketehnikas kaunistatud hooneid kahjuks vähe alles. Haapsalu majadel on olnud õnnelikum saatus, seetõttu näete Haapsalu puitpitse ka selle loo piltidelt.

Puitpitsile mõjus rängalt 1920.–1930. aastate funktsionalism. Historitsismi ja nn Vene päänikuarhitektuuri peeti siis lausa maitselagedaks ja väärituks. ✱

Kaitse kodu

Tekst **Kristel Kirss**

Fotod **Sven Arbet, Karin Kaljuläte, Sunorek**

kuumuse ja valguse eest

Päike trügib üsna agressiivselt akendest sisse, kui akna asukoht, maja stiil või ehituslahendus ei lase kardinaid kasutada. Siis tulevad appi aknale kleebitavad katted.

Suvised kuumused käes kannatavad eriti just suurte akendega majade omanikud. Kui väljas on palav, ei too ka tuulutamine loodetud leevendust. Mõnevõrra on abi ruloost ja kardinatest, mis kaitsevad otsese soojuskiirguse eest. Samas palavus ikkagi tungib läbi klaaside ning kütab kuumaks õhu akna ja kardina vahel ning varsti ajab kuumaks kogu toa.

Firma 3M tootejuht Liis Rosenberg soovib sellistel puhkudel lahenduseks päikesekaitsekileid. "Kiledega saab akende häid omadusi oluliselt suurendada. Olgu mureks siis kas liiga ere valgus, palavus, vähene privaatsus või pleekimisohu – neid kõiki saab kiledega leevendada. Maja konditsioneeriga jahutades kulub palju energiat, isegi rohkem kui talvise kütmise puhul. Samas töötavad kiled aknal ilma igasuguse energiakuluta aastaid," räägib ta. "Lisaks teeb kile hapra klaasi turvalisemaks ning sellega saab suurendada ka majaelanike privaatsust."

Liigse valguse ja soojust vastu

Meieni jõudev päikeseenergia koosneb laias laastus kolme tüüpi kiirgusest: valgus, ultraviolet- ja infrapunakiirgus. Kõiki neid lainepikkusi saab filtreerida ja tagasi peegeldada päikesekaitsekiledega, nii et tulemuseks on meeldiv sisekliima ja paras valgustatus, mis ei väsit silmi.

UV-kiirgusele on tavaline aknaklaas üsna hea filter, kuid UV koos soojust ja valgusega suudab siiski kahjustada sisustusmaterjale ja kangaid. Nii päikesekaitse- kui turvakiled blokeerivad UV-kiirguse, võttes maha rohkem kui 99 protsenti sellest.

Päikesekaitsekileid saab paigutada nii akende sise- kui välispinnale. Enamasti pannakse kile ikka sissepoole, nii peavad need ka kauem vastu. Samas on välispinnale paigaldatavad kiled tõhusamad, kuigi nende garantii-ajad on lühem. Kui kile paigaldatakse sissepoole, siis teatud osa soojustest neeldub klaasi ja osa sellest jõuab ka tuppa. Näiteks ei ole kilest kasu, kui majale on

Varjavaid ja päikesekaitset pakkuvaid kilesid vajavad akendele sageli uuslamurajoonide elanikud.

akendeks valitud kolmekordne nn Saksa tüüpi klaaspakett.

Enamik firma 3M pakutud päikesekaitsekileid sisaldavad õhukest metallikihti, mis lisab klaasile peegelduse. Seni on peegeldavat tüüpi päikesekaitsekiled endiselt kõige tõhusamad palavusetõrjujad. Kõigis kiletüüpides on mitu tumeduse astet, värvivarjundeid on sinakast ja neutraalsest hallist kuni soojemate pruunikate ning kuldsete toonideni. "Kiletamise algusaegadel kasutati väga palju peegeldavaid kilesid. Inimestele meeldis, kui nende maja klaasid särasid ja peegeldasid. See lisas hoonele elegantsi ja elanikele privaatsust. Nüüd on trend muutunud," nendib Liis Rosenberg. Uusim põlvkond on kõrgtehnoloogilised 3M Prestige'i nanokiled, milles metalli ja seega ka peegeldust polegi, seda nii seest kui väljast vaadates. Kile koosneb paarisajast imeõhukesest kilekihast ja on praktiliselt toonita.

Eriti tõhusad on Prestige'i välispinnakiled. See kiletüüp sobib hästi nt muinsuskaitse all olevaile hooneile ja sinna, kus akende välimust muuta ei tohi või ei soovita. "Tumedamate päikesekaitsekilede puhul võib aknast välja vaadates jääda mulje, et õues algab kohe-kohe äike. Nanokile sellist tunnet ei tekita," kinnitab Liis Rosenberg.

Pikkade traditsioonidega 3M on leiutanud ka erilise Night Visioni päikesekile, mis sobib hästi uuslamurajoonide majadele, kus on suured aknad. "Kui väljas pimeneb ja toas süüdatakse valgus, on peegelduvatest kiledest majas

Läikiva päikesekaitsekilega võib ilmestada ja avardada siseruumi. Nõmme Sõõrikukohviku peosaali dekoratiivsed sisemised aknad on kilega kaetult nagu peeglid.

toimuva varjamisel vähe kasu – need peegeldavad sinnapoole, kus on rohkem valgust, samas muutuvad läbipaistvaks väljast vaatajale. Valguse liikumise füüsikaseaduste vastu on raske võidelda,” selgitab Liis Rosenberg. Uue põlvkonna Night Visioni päikesekaitsekiled on sissepoole märksa

madalama peegeldusega kui klassikalised päikesekaitsekiled. Seega ei ole vaja karta, et aknad muutuksid pimedal ajal läbipaistmatuks peegliks. Väljast tuppaa piilumist pärast pimeduse saabumist takistavad kõige paremini siiski kardinad.

Aina enam võidab populaarsust 3M Amber Low Energy energiakile, mis töötab

kahtpidi: suvel vähendab liigse kuumuse sissetungi ja talvel soojakadusid. Soojakaod vähenevad kahekordse klaasiga akna puhul 17 protsenti, ühekordsel 6 mm paksusel klaasil isegi kuni 26

protsenti. Soojusvahendus suvel on u 56 protsenti. Energiakile annab klaasile kauni kuldse merevaigutooni.

Turvakile jääb akna ette

Kiletamisest on abi ka oma kodu turvalisuse suurendamisel ning akende ja elanike kaitsmisel. Selleks puhuks toodetakse mitut tüüpi turvakilesid ja päikesekaitsega turvakilesid. Turvakiled on paksud rebenemiskindlad polüesterkiled, mis neelavad löögijõudu ja hoiavad purunenud klaasi tugeva liimi abil koos. Öeldakse, et turvakile on nagu kindlustus – selle peab paigaldama enne, kui õnnetus juhtub. Võtke hetk aega ja mõtisklege, millised ohud teie kodu ja pereliikmeid akende kaudu võivad tabada.

Turvakiledest on kasu nii olmeõnnetuste, juhulike löökide kui tahtliku purustamise korral. Isegi kui kiletatud aknaklaas löögi tõttu puruneb, hoiab kile killud koos. Kile annab klaasile sitkust ja rebenemiskindlust, mis teeb sissetungimise tunduvalt keerukamaks. “Selleks et turvakilest läbi tungida, peab murdvaras ikka kõvasti rahmeldama ja kivist ning kaikast kile läbimiseks ei piisa,” kinnitab Liis Rosenberg.

Kasulik teada

3M päikesekaitsekiled vähendavad päikeseenergia tuppapääsu kuni 80protsenti ja UV-kiirgust isegi üle 90 protsenti.

Päikesekaitsekiledel on kriimustuskindel pealispind, ent akende pesemisel tasub olla siiski ettevaatlik. Kiletatud akentuleks pesta pehme nuustiku ja mikrokiudlapiga, liigne vesi eemaldada pehme kummiribaga kaabitsaga.

Kui aknad on toonitud kile või adhesiivkangaga kaetud, siis märkavad neid ka linnud ega lenda vastu klaasi.

Sunoreki iseklepuvat ja päikesekaitset pakkuvat tekstiili saab kiiresti paigaldada. Samas on kolleksioonis ka ornament-aknakate, mis võimaldab koduomanikul luua aknale omanäoline muster.

Siin astub mängu ajafaktor. Kui sissetung võtab liiga kaua aega ja nõuab jõudu, ei pea varga närva vastu ja ta läheb otsima järgmist kohta.

Kui klaas puruneb, annab turvakile aega uue klaasi tellimiseks – aknaava on suletud, välisõhk ei pääse tuppa ning elu saab jätkuda tavapärase rütmis, kuni uus klaas olemas.

3M valmistab ka patenditud lööklainekindlaid Ultra turvakilesid, mille vastupidavus rebenemisele on 32 korda suurem kui klassikalisel sama paksul turvakilel. Kasulik on lasta aknakile paigaldada asjatundjal, sest paigaldus nõuab oskusi ja töövahendeid. 3M teeb koostööd volitatud paigaldajatega, kes oma tööd hästi oskavad ja teevad kvaliteetset tööd. Volitatud paigaldaja kaudu saab ka kirjaliku garantii, mis olenevalt kiletüübist

kehtib 3–15 aastat, seda nii materjalile kui paigaldusele. Enamik kilemüüjaid annab kaheaastase paigaldusgarantii. Garantiiaja lõpp ei tähenda, et kiled varsti eest ära kukuvad – kilede eluiga on aastaid pikem. Kõiki 3M-i aknakilesid saab vajadusel eemaldada ja uutega asendada.

Innovaatiline kangas

Sunorek pakub koostöös firmaga Creation Bauermann akna ette teistsugust põnevat lahendust. Tegu on adhesiivkangaga, mille tagumine pool on kaetud silikooniga. Gecko tootjad lubavad, et seda kangast võib klaasil korduvalt kasutada ja seda saab eemaldada. “Gecko kangast ei pea oskustöölised paigaldama, sellega saab hakkama iga perenaine. Seda on soovi korral lihtne ära võtta, sest silikoon ei jää püsivalt klaasipinna külge,” räägib Sunoreki disainer Greete Mätas.

Innovatiivset kangast on rikkalikus värvivalikus tosin eri mustrit ning üks lehekestest koosnev aknakate. Viimati nimetatu saab iga kodukujundaja lehekujulistest tükkidest vastavalt oma maitsele ise klaasile sättida.

Lisaks silmailule pakub UV-kiirgusele vastupidav tekstiil oma läbikumavusega piisavalt privaatust ning kaitset liigse päikese ja kuumuse eest. Erinevalt kiledest peegeldab silikoonil adhesiivkangas soojuskiirguse tagasi ning seega pole vaja karta temperatuurikonflikti. Samas ei ole seda võimalik kasutada klaasi välimisel pinnal ega niisketes ruumides. Gecko kangast võib puhastada, silikooniga kinnituv kleebis kannatab pesu koguni 40kraadises vees. ✨

KERAPLAST

Rohkem valgust ja õhku

PVC TRAPETSKATTED

VALGUST LÄBILASKVAD KATUSEKATTED

Kasutatakse terrasside, varikatuste, aiamajade, grillimajade jt. katuste katmiseks.

Valget PVC katet kasutatakse kohtades, kus on vajalik ja soovitatav piirata valguse läbilaskvust. Võib kasutada vaheldumisi kirka plaadiga. Kasutatakse hügieenilise pinnakattena loomapidamishoonetes.

GARANTII

Õige paigalduse korral kuni 10 aastat.

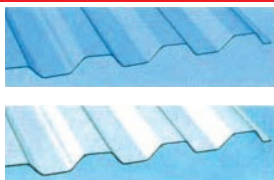
Materjal

Värv

Möödud

Valgusläbilaskvus

Profil

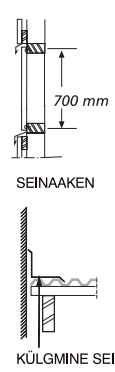
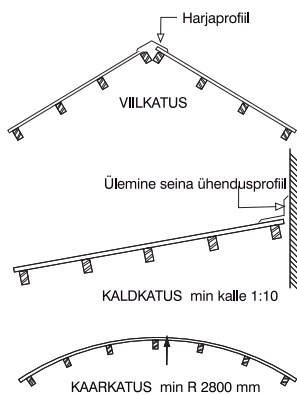
vesikirgas	1050 × 6000 × 1,2 mm	89%
pronks	1050 × 3000 × 1,2 mm	55%
valge	1050 × 2000 × 1,2 mm	20%
vesikirgas	1050 × 3000 × 1,0 mm	90%

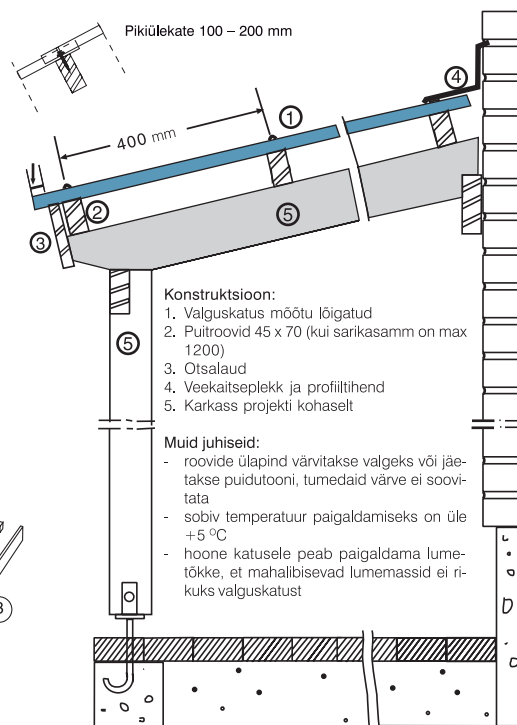
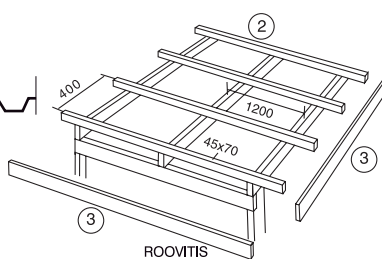
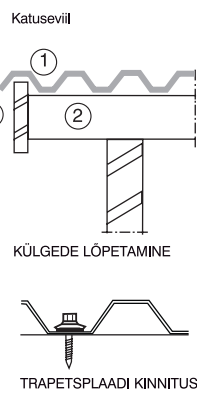
k = 76 mm
h = 18 mm

Tulepüsisusklass B1 (raskesti süttiv)

KASUTUSVÕIMALUSED

KONSTRUKTSIOON

Kauni taluaia

värviline juuli

Tekst Kaja Kurg / Fotod Raivo Tasso

Egle ja Arvo Kann kujundasid põlistalu südamesse ilusa aia, mis seob vanad taluhooned kenasti kokku uue moodsa elumajaga.

“**K**ui aastaid tagasi Tartu Puukooli tööle läksin, ei teadnud ma aiandusest mitte midagi. Aga seal nägin nii palju põnevaid taimi, et tekkis tohutu isu neid kõiki ka ise proovida,” räägib Egle Kann, kui jalutame juuli algul Tartu lähisel Reolas tema koduaias, mis on südasuviselt lopsakas ja värvidest küllastunud.

Vaade rooside ja perfektelt püगतud viirpuuhekiga. Roosipeenras seguneb rooside hõrk aroom magusa lavendilõhnaga. Kõige erilisemad õied kuuluvad sordile 'Rhapsody in Blue', mida peetakse siniseimaks peenraroosiks.

Vana lauda ümbrust kaunistab värvikas istutusala.

Mõnus nurgake vana lauda lõunaseina ääres. Hubasust lisavad vanakraami hulgast leitud armsad asjad: laual plekk-kann lihtsate aasalilledega, räästa all müüriserval õlilambid, ajaloolised pudelid, vokitatas.

Suurte põldude keskel asuv Kanni talu on Egle abikaasa Arvo lapsepõlvkodu.

Kui noored siin oma pesa punuma hakkasid, ootas ka uue elumaja ja vanade taluhoonete ümbrus pikisilmi, et keegi nemadki õitsema paneks. Peale eakate õunapuude, mõne tavalise talulililepühmiku ja kibuvitsade seal suurt muud aiailu polnudki.

“Viirpuuhekk oli siiski juba istutatud,” meenutab naine. Praeguseks on sellest saanud kõrge võimas müür, mis kaitseb elumaja kahest küljest põldudelt puhuva tuule eest ja tekitab aiaruumis privaatsust.

Huvi taimede vastu viis Egle Räpinasse aianlust õppima. Mõni aasta tagasi pani ta koos töökaaslasega käima veebipoe Taimekuller. Eelmisel

Vanast salvkaevust sai tore lillepostament. Tünnides ja pottides suvitavad siin põhiliselt pelargonid.

kevadell ettevõtmine laienes: väravad avas ka oma taimeaed. Maakodu külaskäik sealt tegelikult algaski, sest istikuäri jääb just talu sissesõidutee nurgale.

Taimeaia sortiment üle vaadatud, jalutame pisut mööda varjulist kasealleed ja olemegi avaral taluõuel, mille keskel särab päikeses suur roosipeenar ning servades kulgevad värvikad istutusalad.

Kui oleme veidi ringi vaadanud, taipan korraga, et kõigepealt oleks pidanud tulema just siia ja alles siis minema taimeaeda istikuid valima: sellepärast, et kenasti kujundatud aias jääb silma palju häid ideid, kuidas taimi kasutada ja omavahel kokku sättida. Lisaks saab aimu sellestki,

Maailine nurgake. Esiplaanil kaardub igihaljas kaerand, tema taga salatiroheline hosta, kaugemal lillatavad kukekannused.

kuidas puud-põõsad ja püsikud täiskasvanuna välja näevad – potis olevast taimehakatistest ei saa ju aru, kui kõrgeks ja laiaks ta kasvab.

Roosid ja kivid

Suur roosipeenar õue keskel on põneva värvigammaga: tooni annavad siin suured lillad õiekojarad – see on 'Rhapsody in Blue', mida peetakse kõige "sinisemaks" peenraroosiks. Magusat arooni lisavad roosilõhna sekka lavendlid, mille sina jahutab roosiõite tugevaid värve. Roose on mujalgi, kogu aia peale kokku umbes 240 põõsast.

Nii nagu roosipeenar, on ka kõik teised istutusalad saanud ääriks ilusad maakivid.

Egle ja Arvo Kann silitavad üht oma kaunistest kasvandikest, harilikku elupuud 'Wareana Lutescens'.

Romantiline istumispaik vanal loorehal.

Need sobivad kenasti kokku vanade taluhoonetega.

Kanni talul on väarikas iga. Ühelt vundamentkivist leiti isegi täpne kuupäev, millal siinseid hooned ehitama hakati: see oli 5. jaanuar 1893. Aga võib-olla oli hoopis jaanikuu, ajahammas on kivisse uuristatud tähed häguseks lihvinud.

Maja, kus varem elati, on oma pika elu jooksul veidi kõssi vajunud, see on nüüd majapida-

mishoone, kuhu Egle plaanib teha ka suveköögi. Uus elumaja ehitati vana aida asukohale.

Õue teisel serval on kõrge maakivivundamentdiga vana laut. Seal hoitakse talvel aiapäiklõõblit, lilleanumaid ja muud suvel kasutuses olnud kraami. Hoone lõunaseina ääres on mõnus puhkenurk. Pika rustikaalse puulaua taha mahub toekatele pinkidele istuma palju rahvast. Siinsamas keset ilupõõsaid ja õitsvaid lilli on ka romantilisem istekoht, mille Arvo meisterdas vanast loorehast. Lopsaka taimeraami keskel helgib väike veesilm.

Õuel püüab pilku kõrge kohev roheline samm. "See on metsviinapuu 'Engelmanni' väetisest mattunud elektripost. Selle sordi leht on väiksem ja sügisvärv säravam kui põhiliigil. Sügisel on ta tõeliselt efektn euekaunistus," tutvustab Egle huvitavat aiaelementi.

Puidust ridikülga aiatöödele

Kõik kiviveeretamised, puutööd ja muud meisterdamised on mõistagi Arvo rida. Mees hoiab korras ka pikad kõrged hekid ning niidab muru. Niitmist on kahe hektari suurusel alal küllaga, sest lisaks ilu- ja tarbeaiale tegutseb ühes krundi nurgas ka Kanni Puhkemaja, mida pere on nüüdseks pidanud viis aastat.

"Arvole meeldib väga aias askeldada. Ta tuleb alati hea meelega kaasa, kui on vaja midagi teha," kiidab Egle oma meest, kes nii nagu ta ise tunneb aianduse vastu suurt huvi. Ilusa aia keskel kasvades võib aiandus nakatada ka pere varateismelisi tütreid Roosit ja Martat.

Talvel nikerdab Arvo aga endadisanitud aedniku "ridiküle". Üht sellist Egle meile kohe demonstreeribki: "ridikül" on pika toeka käepideme ja kolme sahtliga puust kast, kuhu saab aeda minnes mahutada kõik vajaliku: väiksemad tööriistad, nõõrid, kindad, joogipudeli ning kas või kohvitassi. Kandiline ja tugev mobiilne panipaik seisab kindlalt püsti ning selle võib julgelt panna ka niiskele mullale või märjale murule. Kel tekkis huvi, saab sellise Taimekullerist endalegi.

Vanad asjad uuel ringil

Talu panipaikadest tuli välja kõiksugu põnevat kraami, mille roostene või hallipuidune kuluunud välimus on praegu aiakujunduses hinnas: puutünnid, künad, pajad, hobuseloojad, vankrirattad jne.

Kõikvõimalikud anumad olid kui loodud suvelillede jaoks. Nii sai tekitada rõõmsaid värvilaike ka kivimüüride äärde, ukseesistele ja puujändrikest aiaskulptuuride elavdamiseks. Eriti uhke lilleanum sündis suurest, ligi kahe meetri pikkusest puidust seatapukünast, mis tervitab õue serval kõiki tulijaid. Praegu õitsevad seal petuuniad ja kõrged peililled.

ROOSID JA
PÕÕSAD
SINU AIAS

Eksklusiivsed ja unikaalsed roosid –
Austin, Delbard, Kordes
Põnevad ja haruldasemad põõsad
Tellimise peale
ja koju kätte

Vaata www.garden.ee • Lisainfo: 372 56 51810 • info@garden.ee

Lõunaterrassilt avaneb rahustav vaade üle põldude kaugusesse. Kuusemütakate rongkäik ümber jalaka mõjub armsalt ja naljakalt.

Suvelilleanumaid – pütte, potte, vaase ja amp-leid on aias ja puhkemajade juures tõesti palju, perenaine on pannud õitsema ka vanad kännud.

Talu suures aias on värve tegelikult kogu aeg, tänu okaspuudele talvelgi, sest aiandusest nakatudes on Egle siia istutanud aastate jooksul sadu nimetusi puid-põõsaid ja püsikuid. “Kõike tahaks ju ise proovida,” tunnistab ta oma nõrkust ilusate ning põnevate taimede vastu. Kui taimaia ja veebipoe sortimenti lisandub midagi uut, on ahvatlus eriti suur. Samas on istikumüüjal aga ju suisa kohustus nii palju kui võimalik liike-sorte ise läbi katsetada.

Eriti meeldivad aia “peaaednikule” sellised puud-põõsad, mida saab pügada. Vana lauda kõrval peenras näebki lehist, mille võra on püगतud lõbusalt mitmeks pallikeseks. Tore täidlane pall madala tüve otsas on harilik elupuu ‘Wareana Lutescens’, mille okkad on noorelt helekollased ja võra värvub talvel pronksjaks. Arvo lemmikud on aga kõrrelised.

Linnukoovid rohelises saalis

Elumaja lõunaküljel on suur mugav terrass, kust avaneb viirpuuheki vahelt imeline vaade avartele väljadele. Terrassi ees leinajalaka ‘Camperdown’ all on Kanada kuused ‘Conica’ võtnud end looklevasse rivvi, justkui tantsiks jenkat.

See lõbus kujundus sündis täiesti juhuslikult: “Pidasime mingit tähtpäeva ja palusime külalistel tuua kingiks mõni okaspuu. Toodi aina kuu-seksi, kokku 15. Arvo muudkui istutas. Pärast vaatasime, et täitsa vahva sai,” meenutab Egle naljakat seika aia kujunemisest.

Kena haljastus rõõmustab silma ka Kanni Puhkemaja juures.

Terrassi ühte külge katab suvel alpi elulõngadest roheline sein, majaseina ääres ronivad viinapuud. Siniste marjadega sort ‘Sommersweet’ kannab siinses soojas kasvukohas väga hästi. Lätlaste ‘Guna’ leidis hea elupaiga aga vana lauda kiviseina ääres.

Tagaaias kasvavad mõned vanad õunapuud. Iidvana ‘Liivi kuldrenett’ on nii looka vajunud, et tema tüvi on maapinnaga suisa paralleelne. Siit on imehea õuna võtta. Visa hingega on ka üks muldvana ‘Sügisjoonik’. Tagaaias on veel pere peenramaa ja kasvuhooned, kus sirguvad ka lilletaimed Taimekulleri jaoks. Seda aiaosa ääristab võimsate, rohkem kui sajandi vanuste tamme rivi, nende mühin täidab tuulisel päeval kogu aia. Kevadel kaigub sinne roheline saal linnulaulust.

Õisi pole, aga värve kui palju!
Vasakult: sinihalli hosta
kollasekirju sort 'Frances
Williams', sametiselt roheline
elupuu, siugjate okstega
helerohelise lehestikuga
kukerpuu, siberi kontpuu 'Aurea'.
Taga must leeder 'Aurea'.

Liigi- ja sordirikkal istutus-
alal on värve
aasta ringi.

Veel edasi minnas jõuame Kanni Puhkemaja territooriumile. "Kuna lisaks aiale oli krundil veel suur tükk vaba maad, tekkiski mõte see kuidagi ära kasutada. Väike peo- ja suvituskohd sobib Tartu lähedale hästi," märgib Arvo.

Kõik vajalik, et end mõnusalt tunda, on olemas: suur tiik, selle ääres kaks väikest ja üks suurem majake, lisaks katusega väliterrass, saun ja vabaõhu-tünnisaun.

Siingi jääb silma kena haljastus. Tiigipinna on vallutanud vesiroosid, kaldaid katab roheline vaip punapajust ja kilplehtedest, sekka mõned õitsvad püsililled. "Külatajad on öelnud, et raadiot polegi vaja, nad kuulavad parem konnakontserti," räägivad Egle ja Arvo naerdes.

Meie ringkäik lõpeb jõulupuustandikus. Ettevõtlik pere jõuab tõesti palju! ✨

Egle näitab
Arvo disainitud
"aiaridiküli",
millega on väga
mugav siirduda
aiatöödele.

fitt
TESTED QUALITY

nr 2

**TIPPKLASSI
KASTMIS-
VOOLIKUD**

NTS = väände- ja sõlmevaba!

- UV-kindlad
- eelpingestatud võrguga
- keskkonnahoidlikud
- joogiveekõlblikud
- survetaluvus kuni 30 bar
- toodetud Itaalias

Loika välja, kleebi nr 1 ja nr 2 kokku ning saad mugava järehooldaja!

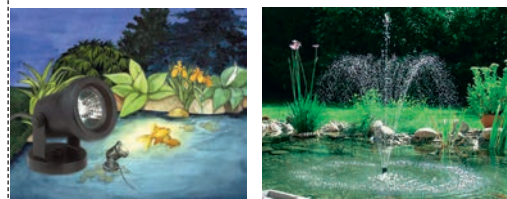

pontec
Fascinating WaterGardens

Oase
LIVING WATER

**PARIM
PURSK-
KAEVU-
TEHNIKA**

- vastupidavad ja ökonoomsed
- purskkaevupumbad
- veealused valgustid
- veepuhastusvahendid
- tiigid 150–1000 l
- pakendatud tiigikiled
- 3 x 4 m; 4 x 6 m; 6 x 6 m

www.akvedukt.ee
tel 607 5061, 447 8430

Kirev liiliasuvi

Tekst **Andi Normet**
Fotod **Andi Normet, Tiit Koha, repro**

Issako-Peetri talus

1

Minu kolleksioonis on 101 nimetust liiliaid eri rühmadest. Liiliaõite elegantsi, värvimängu ja võrratut aroomi saame nautida jaanipäevast augusti lõpuni.

Huvi liiliate ja nende kasvatamise vastu on viimasel kümnendil tõusnud, sest paljundusmaterjali on kergem kätte saada ja sordivalik on nii kauplustes kui kataloogikaubanduses üpris hea. Sibulaid tuuakse kaasa ka aiareisidelt, näitustelt ja messidelt.

Lõuna-Eestis on palju liiliahuvilisi Võrus, Leeri lillesalongis on nad mitu aastat korraldanud näitusi oma aegade kaunimatest sortidest. Ka sortide vahetamine on väga levinud.

Eriti hinnatud on Eestis kasvanud liiliate sibulad, kuna need on tugevamad kui välismaalt sisse toodud.

Kahjuks on väga vähe säilinud Eestis aretatud originaalseid sorte, neid on vaid üksikute kollektsionääride kogudes, kes ka ise aretamisega tegelevad.

Kui istutate kevadel

Parim aeg liiliate istutamiseks on meil septembris. Paraku on kevadel kõik seemneid ja isegi ehituskaupu müüvad kauplused täis kirevaid väikepakendis lillesibulaid, ka liiliate omi, mis kutsuvad ostma.

Tegu on Hollandi külmhoidlates ületalve hoidud sibulatega. Kui see on väliselt terve materjal, saab ka nendest oma sortimenti laiendada, kuid istutuseelset hooldust tuleks mõnevõrra muuta.

Aasia hübriidid
 1. 'Gran Paradiso'
 suure rühmana.
 2. 'Cordelia'.
 3. Tango 'Dot Com'.
 4. Tango
 'Cappucino'.
 5. 'Grand Gru'.
 6. Tango 'Graffity'.

Otse avamaale istutatuna ei pruugi sibulad kiiresti soojenevas mullas juurduda ning nad võivad hävida.

Kaupluses müügiotol seistes võib mõne paki sisu olla ka tugevalt läbi kuivanud. Selleks et sibula ja juurte turgor taastuks ning nad n-ö ellu ärkaks, leotage neid umbes ööpäev toasoojas vees, millele on lisatud veidi söögisoodat (2 g 1 liitrile).

Täiesti läbi kuivanud juured enamasti ei taastu, seepärast on otstarbekas need ära lõigata. Siis istutage sibulad pottidesse ja nii sügavale, et peale jääks 6–8 cm substraati varrejuurte moodustamise ruumiks.

Potte hoidke suhteliselt jahedas, 10–12° juures, mis on soodne juurdumiseks. Kui võsu on potis kasvanud 5–10 cm pikkuseks, võib potid viia kasvuhuonesse, see kiirendab

Rühmad ja sordid

Pärast kevadisi sibullilli tekib meie aias Põlvemaal tavaliselt väike öitsemispaus, kuid jaanipäevast augusti lõpuni nautime liiliate elegantsi, värvust ja võrratut aroomi.

Olen liiliaid kasvatanud avamaal üle kümne aasta. Kui varem hinnati avamaal kasvatamiseks külmakindluse poolest parimateks Aasia hübriide, siis nüüd on neile tulnud tõsised konkurendid LA- ja OT-hübriidide näol.

Longiflorum-hübriidid on enamasti paari talve vältel hävinud. Samas enamik idahübriide on avamaal üle kümne aasta vastu pidanud.

Sobivat kasvukohta otsides olen kaks korda pidanud oma liiliate asupaika vahetama. Minu kollektsioonis on kõige rohkem Aasia hübriide – 50 nimetust, LA-hübriide on 12, OT-hübriide 14, idahübriide 14, tädisöielisi 6 ja trompetliiliaid 5 nimetust.

AASIA HÜBRIIDID

Vaieldamatult on meie kasvutingimustes ühed vastupidavamad Aasia hübriidid. Varaseim öitseja on sort 'Aristo', järgnevad 'Elite' ja 'Lollypop'.

Väga õierohke on kuldse laiguga kollaseöieline, 1,3–1,4 m kõrguseks kasvav 'Cordelia', mis öitseb juuli keskel.

Valgetest on üks hinnatumaid sorte hilisepoolne roheka varjundiga 'Navona'. Kahjuks on see sort ka üks liiliakute lemmikuid, just tema lehtedelt tasub kahjurit kõigepealt otsida.

Viimasel ajal on väga populaarsed huvitavate värvikombinatsioonidega Tango-seeria sordid:

'Cappucino', 'Centerfold', 'Dot Com', 'White Pixels', 'Crossover' – kõik nad on keskmise kuni hilise öitseajaga.

Punaseöielistest on meie aias esindatud 'America', 'Landini' ja 'Black Out' – kõik suhteliselt hilised öitsejad. Vanematest sortidest on vastupidavamad paljud M. Kirejeva aretised, näiteks 'Aelita', 'Mitsurinskaja Oda', 'Višenka' jt. Imetlusväärse kogumiku moodustab hõõgupunaste öitega hiline öitseja 'Gran Paradiso', eriti efektne on ta õhtupäikese valguses.

LA-HÜBRIIDID

Kui mõnel sordil muutub puhmik liiga tihedaks, olen osa sibulaid viinud aiast põllule peenardele, kus nad kasvavad karmimates tingimustes.

→ lk 51

Kaks igasuvist kahjustajat

Kirjeldan ka kaht kahjustajat, millega liiliakasvatavad igal aastal kokku puutuvad.

LIILIAKUKK (*LILIO CERIS LILII*)

Kahjur on 6–7 mm pikune, kollakaspruuni pikliku keha ja punaste katetiibadega mardikas, kes meenutab lepatriinut, kuid on ilma täppideta. Ta sööb lehtedesse ümmargusi või piklikke auke, sageli rikub ka leheservi.

Suve algul muneb mardikas oma munad lehtede alumisele küljele ritta. Vastsed on lühikesed, paksud ja määrdunud kollased. Toituvad võivad nad lehed rootsudeni paljaks süüa.

Toitumise lõpetanud tõuk nukub mullas, kolme nädala möödudes väljub nukust teise põlvkonna mardikas. Liiliaid kergelt liigutades kukutavad nad end maapinnale, kus jäävad selili lamades liikumatuks. Musta kõhualuse tõttu on neid väga raske märgata. Kah-

Liiliakuke mardikas.

juri paljunemist soodustab kuiv ja soe suvi.

Üksikute kahjurite esinemisel korjake nad varahommikul taimele ära ja hävitage. Massilisel esinemisel pritsige liiliataimi hommikul või õhtul Decise või Fastaci 0,05% (5 ml/10 l veele) lahusega.

HAKKHALLITUS (*BOTRYTIS ELLIPTICA*)

Avamaal on see väga ohtlik haigus kõige levinum, soodsates tingimustes võib hävitada kogu taime maapealse osa.

Varte ja lehtede haigestumisel jääb sibul mullas terveks. Järgmisel aastal võib see anda normaalselt kasvava ja areneva taime. Kui haigus esineb aga järjest kahel-kolmel aastal, nõrgeneb sibul sedavõrd, et ei suuda enam anda õitsvat taime.

Tavaliselt nakatuvad esmalt lehed. Neile tekivad algul heledad läbi-

Hakkhallitus on väga ohtlik liiliahaigus.

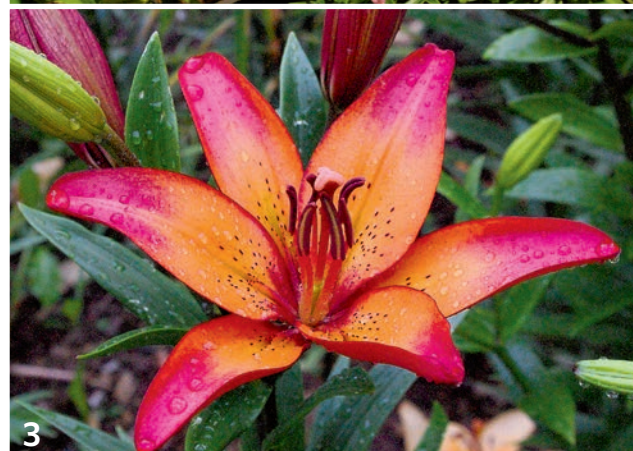
paistvad, hiljem hallikaspruunid 0,1–0,2mm läbimõõduga ellipsoidid, mis laienedes moodustavad elliptiliselt välja veninud laigud (läbimõõt kuni 2 cm).

NB! Kui laigud on ainult lehe servades, võib tegu olla hoopis mulla madala pH tõttu tekkinud kahjustusega.

Varte nakatumisel pruunistub ja kuivab kogu taime maapealne osa. Enneaegsel kasvu lõppemisel ei kogune sibulatesse piisavalt toitaineid ning seetõttu võib kannatada ka talvitumine.

Haigestumist soodustavad püsivalt kõrge õhuniiskus, taimele tihe seis ja lämmastikväetisega liialdamine. Kui veetilgad jäävad ööseks lehtedele, on hakkhallituse tekitaja võimeline taime nakatama. Kahju on väiksem, kui pritsite taimi juba esimeste haigustunnuste ilmnemisel Dithane NT või Previkuriga (30–50 g/10 l veele).

Kuival ja soojal suvel esineb haigust vähe. Soovitan kõigil kasvatada haiguskindlaid sorte!

õitsemise algust. Kui öökülmad on möödas, võite taimed kas koos potiga või ilma istutada ka avamaale.

Sibul armastab jahedust

Liiliad istutage alati tasasele maale, mitte ülestõstetud pinnasesse või kiviktaimlasse. Oma liiliatele olen valinud päikeselise, veidi varjus oleva nõrga lõunakallakuga kasvukoha, mis on kaitsitud tugevate tuulte eest.

Kuigi liiliate maapealsed osad eelistavad sooja paika, ei sobi neile koht müüri, plangu või hoone seina ääres, kus maapind võib päikese mõjul ülekuumeneda. Liilia sibul ja varrejuured vajavad nimelt tunduvalt jahedamat keskkonda kui maapealne osa.

Kuna mulla temperatuuri saab reguleerida multšiga, olen katnud liiliate istutusala sügisel

← lk 49

Seal ilmneb kõige paremini ühe või teise sordi kohanemisvõime ja vastupidavus meie kliimas.

Nii on aastate vältel üldpildis domineerima jäänud paljud LA-hübriidid tänu väga heale paljundamisele ja mõnevõrra suuremale haiguskindlusele, võrreldes paljude Aasia hübriididega. Juuli esimesel poolel on paljunduspeenarde üldpilt oranžkollane, kuna õitseb väga populaarne sort 'Royal Trinity'. Sorti on lihtne kasvatada, ta võib täispäikeselises kohas sirguda 130-140 cm kõrguseks.

Veelgi varem õitsevad oranžikaskollased vähemärgatavate täppidega 'Clubhouse' ja 'Modern Style'. Nende paljunemisvõime jääb eelmisele tunduvalt alla.

Väga dekoratiivne on tiheda õisiku ja valgete, roheka varjundiga õitega 'Royal Dream'. Suhteliselt varane on ka roheka neelu ja väheste täpikestega kreemikasvalgete lõhnavate õitega 'Courier'.

Omaette tõmbenumber on 'Royal Sunset' – tema oranžikad, kollase täpilise keskosa ja roosaka tipuosaga õied lõhnavad, taim võib kasvada 90-120 cm kõrguseks.

Sel kevadel lisandus minu kogusse haiguskindel paljuõeline sort 'Kentucky', mille oranžidel õitel on keskosas rikkalikult tumepunaseid ploomi värvi laike. Vastupidavad on teisedki sama rühma sordid: 'Royal Club', 'Royal Delight', 'Royal Justice'.

IDA- EHK ORIENDIHÜBRIIDID

Nendele sobivate tingimuste ja kasvukoha leidmiseks kulus kolm aastat, seejärel on nad aga meie aias püsinud avamaal üle kümne aasta. Varased sordid alustavad õitsemist augusti algul, hilised näitavad oma täit ilu paraku vaid siis, kui on väga soodne suvelõpp ja sügis.

Rahuldavalt on vastu pidanud ja ka rikkalikult õitsenud 'Acapulco', 'Le Reve', 'Simplon', 'Sorbonne', 'Stargazer'. Üks ilusamaid valgeid idahübriididest – valgeõeline 'Siberia' – ei jõua tavaliselt korraliku õitsemiseni madala temperatuuri ja teda hilissuvel kahjustava hahkhaltituse tõttu.

Selliste sortide täisilu võime nautida siis, kui viime nad talveks potiga keldrisse, toome kevadel

→ lk 53

4

5

6

LA-hübriidid

1. 'Royal Dream'.
2. 'Royal Club'.
3. 'Royal Sunset'.
4. 'Royal Trinity'.
5. 'Royal Justice'.
6. 'Courier'.

pärast maapinna külmumist komposti, freesturba või saepuruga. Liilia on sibullilledest üks külmaõrnemaid, ta pelgab nii lumeta talve kui kevadisi hiliseid öökülmi. Selle vastu aitab samuti kasvuala katmine 8-10 cm paksuse multšiga.

Kui katate mulla freesturbaga kevadel, külvake kindlasti enne väetis: ammoniumnitraati (NH_4NO_3) 60-80 g/m² ja puutuhka 300-500 g/m². Kevadel freesturba peale väetise külvamine on tühi töö ja raha raiskamine.

Maapinna aitab jahedama hoida ka see, kui istutate liiliate vahele madalakasvulisi, värvilt

Kui tahad midagi erilist...

www.nurgapuukool.ee

OKASPUID ÜLE 800 NIMETUSE, LEHTPUID ÜLE 400 NIMETUSE
Harju maakond, Nissi vald, Ellamaa, tel 508 2615, 527 5520; info@nurgapuukool.ee. Skype: nurgapk

NURGA PUUKOOL
Ääsmäe-Haapsalu mnt 28. km

sobivaid suve- või püsililli. Samas jätke nende vahele enda jaoks juurdepääs liiliateni.

Hea talvekate on ka tamme- ja vahtralehed, teiste puude omad ei sobi, sest need vajuvad kokku. Kuna liiliate sibulad ja varrejuured on ülitundlikud nii õhupuuduse kui liigniiskuse suhtes, ei tohi nende ümber olla mingit võimalust seisva veekihi tekkeks.

Õige istutussügavus

Liiliate istutamise aeg, vahekaugus ja sügavus sõltuvad eelkõige sordist, sibula suurusest ja mullatüübist. Sügisel istutan neid enamasti augusti keskpaigast septembri keskpaigani arvestusega, et sibulad jõuaksid enne külmade saabumist korralikult juurduda.

Kiiresti paljunevad Aasia ja LA-hübriidid istutan ümber iga 3–4 aasta järel, teised harvem. Ümberistutamise vajadust näitavad peeneks jäänud varred ja väiksemad õied tihenenud puhmikus.

Eriti hinnatud ongi Eestis kasvanud liiliahübriidide sibulad, mida saab istutada sügisel. Normaalselt juurduvad sügisperioodil ka Hollandist toodud sibulad.

Kõik varrejuurtega sibulad alates suurusest 12/+ istutan 20–25 cm sügavusele, siis on nad kuumal suvel paremini kaitstud temperatuuri kõikumiste eest ega karda talvel külmakahjustusi. Eriti oluline on see idahübriidide kasvatamisel avamaal.

Vahekaugus oleneb sibula suurusest ja taime kasvu eripärast. Madalakasvulistel sortidel ja

1. Idahübriid 'Sorbonne'.
2. Trompethübriid 'African Queen'.

OT-hübriidid
3. 'Red Dutch'.
4. Lapsed sordi 'Red Dutch' kõrval on hea mõõdupuu näitamaks, kui võimsa kasvuga on OT-hübriidid.
5. 'Red Hot'.
6. 'Yelloween'.
7. 'Flashpoint'.

väiksemate sibulate puhul jätan vahekauguseks 10–15 cm, keskmistel 20–25 cm, jõulise kasvuga ja suurtel sibulatel, näiteks OT-hübriididel, 30–40 cm.

Ümberistutamise vajadus sõltub ka taimede tervislikust seisundist. Näiteks kui hahkhallitus on paaril aastal liiliaid tugevasti kahjustanud, tuleks sibulad välja kaevata, eraldada kahjustatud soomused ja istutada sibulad siis uude kohta.

Kui liiliate võsud on 5–6 cm pikkused, külvan ammoniumnitraati 60–80 g/m² kohta. Suve jooksul annan neile korra juunis ja teise korra juulis veel aia üldväetist Cropcare 10-10-20.

Tuleb arvestada ka seda, et Aasia hübriidid vajavad neutraalsemat pinnast (pH 6–7), ida- ja LA-hübriidid aga happelisemat (pH 5–6). ✨

varakult kasvuhoonesse ja öökülmade möödumisel istutame avamaale. Varasema kasvu alguse tõttu jõuavad nad siis ka avamaal kenasti õitsema hakata.

Sel aastal täiendasin kollektisiooni sortidega 'Playtime', 'Garden Party', 'Dizzy' ja 'Tiger Edition'.

Idahübriidide suureks puuduseks meie tingimustes on ka väga aeglane paljunemine. Üldiselt tasub selle sordirühmaga siiski tegelda, sest vaeva korvab õite võrratu ilu ja aroom.

OT-HÜBRIIDID

Viimased kolm aastat oleme saanud imetleda võimsakasvulisi ja suurte erksavärviliste lõhnavate õitega OT-hübriidide, mis on tunduvalt suurema ja parema paljunemisvõimega kui idahübriidid.

Väga hästi on seniste kogemuste põhjal avamaal talvitunud sordid 'Red Dutch', 'Red Hot' ja 'Flashpoint'. Nad on andnud ka piisavalt paljundusmaterjali.

Kui enamik OT-hübriidide õitseb juulis, siis 'Miss Feya' on üks hilisemaid õitsejaid aias. Teda nimetatakse ka puu-liiliaks, kuna võib kasvada kuni 2,5 m kõrguseks ja võib anda kuni 40 õit sibula kohta. Õied on sügavpunased tumedate täppidega.

'Miss Feya' on soovitatav istutada tuulevarjulisse kohta 25–30 cm sügavusele, kus on hea drenaaz ja huumusrikas muld. Sordile omased tunnused avalduvad alles kahekolme aasta pärast, kui sibul on kasvanud piisavalt suureks.

Kollaseõielistest on esindatud sort 'Yelloween', mis aretaja Pieter Jan Kosi arvates sobib just külma kevadega aladele. Püstised päikesekollased õied on roheka neeluga.

Arvestades oma varasemaid häid kogemusi, täiendasin sel kevadel sortimenti kaheksa uue OT-hübriidiga: 'Altari', 'Bonbini', 'Boogie Woogie', 'Purple Prince', 'Robina', 'Sonora', 'Satisfaction' ja 'Shocking'.

Siiani on OT-hübriidid paremini vastu pidanud kui paljud trompethübriidid. Viimased kolm aastat on olnud suhteliselt lumerohked ning eks seda, kuidas OT-hübriidid teistsugustes tingimustes vastu peavad, näitab aeg.

Tädisõielisi hübriidide on praegu kollektisioonis kuus nimetust, nendega mul õigeid kasvatamiskogemusi veel kahjuks pole. Aga eriti nende puhul tahan väita, et sordile omased tunnused avalduvad alles sibula suuremaks kasvades ja kasvukohaga kohastudes. ✨

Omasilmatud roosid

Tekst ja fotod **Mart Ojasalu**, Rosmakori roosiaed

Kui mõnd armsat roosi müügilt ei leia, saate selle endale hoopis silmates.

Roosisõprade aedades on huvitavaid roosisorte, mida aiakeskused paraku ei müü. Kuid vajadus neid sorte paljundada või juurde istutada on samas olemas. Enamasti on tegu vanemate ja meil ammu oma headust tõestanud sortidega, roosiajaloo rariteetidega või siis hoopis roosidega, mis on seotud isiklike mälestustega. Ka naabri aias võib kasvada mingi eriti ilus roos, mille nimi on lihtsalt ununenud ja seetõttu ei oska teda kusagilt endale otsida.

Eriti haruldasi sorte võiks koduses roosikogus igaks juhuks olla väikese varuga, sest meie talved hukutavad roose üpris sageli. Ja mõne üleauruse istikuga saate ju vahetuskaupa teha.

Kõigil sellistel puhkudel on suureks abiks, kui oskate roose silmamise teel ise paljundada. Näiteks pärast pakaselist talve saate omasilmatud istikutega kohe ära täita roosipeenrasse tekkinud tühikud. Sedasi säästate raha ja väldite kahtlase istutusmaterjali sattumist koduaeda. Omakasvatatud roosid on alati usaldusväärsed. Ja ka meie sordikaitse seadus ei keela litsentseeritud rooside paljundamist isiklikuks tarbeks ning katsetusteks koduaias.

Ei olegi keeruline töö

Silmamine on vana ja levinud paljundusviis. Suured puukoolid silmavad põldudel miljoneid roose, tehnoloogia on lihtne ja odav, kuid eeldab oskustega inimeste käsitsitööd.

Kodus ei võimalda endal roose silmata tavaliselt see, et pole võtta noori kibuvitsataimi, mida kutsutakse pooke- ehk roosialusteks. Roosialused tuleb enne seemnest kasvatada, ja paraku idanevad septembris külvatud kibuvitsaseemned mitte järgmisel, vaid alles ülejärgmisel kevadel. Seega võtab pookealuste kasvatamine aega.

Teine võimalus on osta varakevadel noori kibuvitsaseemikuid ja istutada nad aprilli lõpus peenrasse. 1,2 meetri lausele peenrale saate 30cm vahedega

Mullusel silmamisõppusel oli roosisõpru üle Eesti.

istutada kolm rida kibuvitsaluseid ja need siis augustis silmastada.

Kui teil on ainult mõnda pookealust tarvis, võib kibuvitsa seemikud (tulevased roosialused) istutada kaheliitristesse pottidesse ja silmatagi neid augustikuus potis.

Kibuvitsaseemikust roosialuse juurekaelale silmastatud kultuurroosi pung kasvab kinni ühe kuuga, kuid kultuurroosi võrsed kasvavad silmatud roosipungast välja alles järgmisel kevadel. Silmastatud kibuvitsal lõigake seepärast varakevadel silmast kõrgem osa maha. Kultuurroosi pungast võrsub kahe-kolmeharuline roosipõõsas suve lõpuks, kusjuures esimesed õied puhkevad augusti alguses.

Rooside ja viljapuude silmastamine on üsnagi lähedased tegevused. Minu kogemuste põhjal õnnestub aga kibuvitsa juurekaelale roosipunga silmastades kokkukasvamine paremini.

Kuidas see töö siis käib? Esmalt pühkige alus ehk kibuvitsa juurekael lapiga puhtaks. Siis lõigake terava noa või skalpelliga kibuvitsa koorele T-kujuline piki- ja ristlõige. Seejärel avage noaotsaga T-lõike ülemised servad. Nüüd lõigake kultuurroosi

võrse keskmisest osast parajalt arenenud pung ehk silm, katsuge see lõigata 2–3 cm pikkuse õhukese kooreribaga. Selle riba keskel asuv pung libistagegi roosialusele tehtud T-kujulisse lõhesse ja suruge siis lõike kooreservad kokku.

Lõpetuseks siduge haav iselaguneva pooketeibi, õhukese kummi- või kile-ribaga kinni. Arvestage, et silmastada saab ainult kuiva ilmaga!

Kultuurroosi silm kasvab kibuvitsast alusega kokku ühe kuu jooksul ja jääb siis puhkeseisu, et järgmisel kevadel noore kultuurroosivõrsena välja kasvada.

Silmastamine õnnestub kindlasti, kui teil on natuke kannatust ja kui teete kõike õigel ajal. Õigeid töövõtteid tuleb muidugi natuke harjutada, nende omandamiseks oleme oma talus korraldanud tasuta teemapäevi. Tänavu õpetame roose paljundama 3. augustil. Lisateavet leiate www.rosmakor.eu. ✨

Kibuvitsa juurekaelale silmatud roosisilm.

Silmast kasvab kultuurroosi võrse.

Kuri lepatriinu

Tekst **Luule Metspalu**,
Eesti Maaülikooli
taimekaitse osakond
Fotod **reprod**

Aasia lepatriinu
põliskodu on
Kaug-Idas.

Mitmevärviline aasia lepatriinu on meie lepatriinude kuri sugulane.

Inimeste sekkumine looduslikesse protsessidesse võib ka parimate kavatsuste korral lõppeda ootamatult halbade tulemustega.

Mitmevärviline aasia lepatriinu (*Harmonia axyridis*) on draamatiline näide edukast okupandist. Meiegi meedia on ärevalt teatanud: ohtlik lepatriinu on juba jõudnud Lätti. Tütvugem siis lähemalt triinuga, kes paari aastakümnega on muutunud biotõrje kangelasest rahvusvaheliseks kurjategijaks.

Päritolu ja levik

Maaailmas tuntakse teda paljude nimede all: mitmevärviline aasia lepatriinu, aasia lepatriinu, jaapani lepatriinu, arlekiini lepatriinu, halloweeni

mardikas, hiid-lepatriinu. Tema põlisel asualad on Hiina, Jaapan, Korea, Mongoolia ja Venemaa idaosa, kus ta toimetab tööka ja kasuliku putukana, hävitades lehetäisi, lesti, kilptäisi jt pahalasi. Teokas tegelane jäi eelmisel sajandil silma biotõrje edendajatele ning kujunes aastatega põhitegijaks paljudes lehetäide ja lestade biotõrje programmides.

Bioloogilise tõrje ajaloos on palju triinudega seotud edulugusid. Näiteks austraalia lepatriinu (*Rodolia kardinalis*), kes viidi Californiasse apelsini-, mandariini- ja sidrunipuid kahjustavat kilptäid (*Icerya purchasi*) hävitama. Edukas oli teinegi austraalia lepatriinu (*Cryptolaemus montrouzieri*), kes

hävitas tsitruseliste marnatäi (*Pseudococcus gabanii*). Lehetäisi hävitama viidi Ameerikasse ka meie rahumeelne seitsetäpp-lepatriinu (*Coccinella septempunctata*). Küllap need faktid andsidki tõuke aasia lepatriinu katsetamistele biotõrjes.

Esimesed nn jaapani lepatriinud viidi USAsse juba 1916. aastal, et tõrjuda pekani-hikkoripuid (*Carya illinoensis*) kahjustavaid lehetäisi. Pärast edukat töösuve kadusid lepatriinud preeria avarustesse ja neist ei kuulnud enam midagi.

Aktiivse biotõrje ajastu alguses 1970.–1980. aastatel viidi aasia lepatriinut tõrjeprogrammide raames korduvalt suurtes kogustes USAsse, kuid kuni 1988. aastani polnud vettpeidavaid andmeid tema püsijäämise kohta. Mõni aasta hiljem aga selgus, et Ühendriigid on aasia lepatriinut äärest ääreni täis ning arvukad hordid valguvad juba naabermaadesse.

Ukrainasse toodi aasia lepatriinu 1964. aastal viljapuude lehetäisi tõrjuma. Euroopas lülitati ta mitmesse biotõrje programmi alates 1982. aastast, 1995. aastast on ta paljude kompaniide müügiartikkel. Näiteks veel hiljaaegu pakuti teda lehetäide tõrjeks Kopperti firma kodulehel APHI-RIDi nime all.

Praeguseks on see invasiivne võõrliik tänu oma suurele kasvule, kõrgele viljakusele, heale kohanemisele kliima ja paikkonnaga, aplusele ja paljutoidulisusele end sisse seadnud kõikidel kontinentidel.

Tema levikupiir nihkub Eestile üha lähemale. 2009 leiti teda Lätist, leiuteateid on ka Soomes. Ilmselt on teda meilgi, on vaid aja küsimus, millal ta avastatakse.

Elupaigad ja areng

See triinu pole nõudlik ei toidu- ega elukohavalikul. Teda on leitud nii põllult, aiast kui metsast. Ta lemmikpuudeks näivad olevat vahtrad, pajud ja pärnad, kuid sobivad ka tammed, kased, viirpuud ning isegi männid. Aias liigub ta viljapuudel, aga ka põõsail ja rohttaimedel. Belgias näiteks on tema meelistoidutaimeks nõgesed.

Aasia lepatriinu on suurekasvuline (5–8 mm pikkune ja 4–7 cm laiune), kumera seljaga ovaalne mardikas. Pea, tundlad ja suuosa on õlgkollased, mõnikord tumeda varjundiga. Eesrindmik on enamasti valkjas, viis tumedat laiku moodustavad sellel W (M) kujundi, kuid see võib ka puududa.

Toidupuuduses võivad aasia lepatriinud olla ka kannibalid ning süüa isegi oma liigi mune ja vastseid.

Tiibade värvus on väga varieeruv. Eristatakse kolme põhitüüpi: punased ja oranžid mustade täppidega; mustad nelja punase laiguga; mustad kahe punase laiguga. Kuid arvukalt on kõikvõimalikke vahevorme. Tüüpiliste 21täpiste isendite kõrval on ka teistsuguste täppide arvuga indiviide ning isegi ühevärvilisi. Värvuse suure varieeruvuse tõttu on üks tema ingliskeelseid nimesid lausa “Multicolored Asian Lady Beetle”.

Asurkonna juurdekasv on kiire, kuna üks emane võib muneda kuni 4000 muna. Helekollased munad paiknevad lehe alumisel küljel 10–50 munaliste kogumikena, tavaliselt lehetäide või lestade koloonias. Munadest kooruvad tõugud on väga aplad, esmalt söövad nad ära tühjad munakestad ja siirduvad siis toidujahile. Toidunappuse korral ollakse ka kannibalid. Vastsed taluvad küllalt madalaid temperatuure, nad on aktiivsed veel 9° juures.

Täiskasvanud tõuk nukkub, nädala paari pärast koorub valmik. Tavaliselt elab täiskasvanud lepatriinu ühe aasta ringi, kuid ta võib elada ka 2–3 aastat.

Kasu ja kahju kaalukausil

Ablas paljutoiduline mardikas hävitab lehetäisi, lesti, ripslasi, kilptäisi, aga ka liblikaliste mune ning väiksemaid röövikuid, aidates nii aia- ja

põllukultuure ning metsa kahjurite eest kaitsta. Üks valmik võib süüa päevas sadakond ja rohkemgi lehetäid, üks vastne aga elu jooksul üle tuhande lehetäi. Seda lepatriinuliiki peeti kaua just tema suure isu ning mitmekesise menüü tõttu biotõrjes eriti paljutõotavaks. Tema tähtsus oli seda suurem, et lehe- ja kilptäide, eriti aga lestade tõrje tavaliste mürkidega polnud kuigi edukas.

Häirekellad hakkasid kõlama eelmise sajandi lõpul, kui avastati et sealt, kus peab söömapidu aasia lepatriinu, on kohalikud entomofaagid ära kadunud.

Selgus, et suurekasvuline ning ablas võõrliik saavutab nii uues elupaigas kui ka toidulaua kiiresti juhtpositsiooni. Tema meelistoiduks on küll lehetäid, kuid tugevama õigusega süüakse ära kõik samale toidule konkureerivad liigid.

Nahka pistetakse ka lähisugulaste – kakstäpp- (*Adalia bipunctata*), viistäpp- (*Coccinella quinquepunctata*) ja seitsetäpp-lepatriinu (*Coccinella septempunctata*) munad, vastsed ja nukud.

Kuigi lepatriinud sisaldavad liigispetsiifilisi kaitseaineid ning tavaliselt teistele elusolenditele toiduks ei sobi, siis aasia lepatriinu on võimeline muutma sugulaste kaitseained kahjutuks. Veelgi enam, kuna tema munad sisaldavad teisi lepatriinusid peletavaid aineid, siis munakogumike lähikonda teised liigid ei tahagi muneda. Kõikjal, kuhu on asunud aasia lepatriinu, on kohalike lepatriinuliikide arvukus madalseisus.

Kuivõrd lehetäide kolooniates toituvad mitmed teisedki röövtoidulised, eriti sirelased ja kiilassilmad, siis süüakse ära nendegi munad ning vastsed.

Nii ongi kõikjal, kus võimutseb aasia lepatriinu, järsult vähenenud bioloogiline mitmekesisus.

Rikub vilju ja marju

Ebameeldiv üllatus tabas ka viinamarjakasvatavaid – aasia lepatriinu valmikud hakkasid paar nädalat enne viinamarjade koristamist kogunema valminud kobaratesse. Hea peidukoht pakub varju ja sooja ning nalja peletamiseks haugatakse suhkrurikkaid marju.

Uuringud on näidanud, et enne talvituma minekut vajabki see liik senise loomse toidu asemel taimset toitu. Saagikoristus ajab loomad raevu ning siis nõristatakse viinamarjadele põlveliigestest ohtralt haisvat ja sööbivat vedelikku.

Kuid mardikaid satub ka marjapurrustajasse, kust nende kehamahlad lähevad ringlusse. Tagajärjeks on veini kvaliteeti rikkuvad maitseüansid. Mitmed prominentsed veiniekspertid on leidnud, et aasia lepatriinu lisanditega veini aroom ning maitseomadused on oluliselt halvenenud. See annab viinamarjakasvatavatele majandusliku tagasilöögi. “Lepatriinuveini” müügitulu on väiksem, lisanduvad mardikatest vabanemiseks tehtud kulutused.

Valmikud ei põlga sügisel ära ka õunu, pirne, ploome ja vaarikaid. Kookahjustuste tõttu väheneb saagi kaubanduslik väärtus ja sööbiva “vere” laike on raske viljadelt eemaldada.

Tüütud talvitujad

Talveks valmistudes avaldub aasia lepatriinudel tung koguneda parvedesse ja rännata. Siis märkab neid kõikjal ringi liikumas ja talvituskohti otsimas. Kuna oma päritolumaades rändab hea lennuvõimega *H. axyridis* talvituma heledatele kaljudele, siis asumaades tuleb ta talvitumiskohti

Harmonia axyridis on väga varieeruva välimusega.

Aasia lepatriinu arenguetapid valmikuni.

otsima kõrghoonetesse, kuid ka teistesse heledat värvi majadesse.

Rändekogumikud koosnevad kümnetest tuhandetest isenditest ning ehitiste lõunapoolsed küljed kattuvad lepatriinudega massiga. Nad püüavad peituda pragudesse, kuid tungivad sisse ka avatud akendest, ventilatsiooniavadest jne. Tüütud lepatriinuparved lendavad ringi hoonetes, roomavad seintel ja lagedel, varjuvad aparaatidesse. Soojas ruumis ei tulegi neil und, siis jätkub majapidamises ringihulkumine.

Kui lepatriinusid püütakse seintel, lagedelt, kardinatelt maha pühkida, tõmbavad nad jalad ja tundlad kohe keha ligi ning nad kukutavad end surnut teeseldes maha. Samal ajal jätab põveliiigestest voolav lehkav vedelik pindadele inetud kollased plekid.

Ebameeldivused on eriti suured, kui talvitumiskohaks valitakse haigla, toitlustusasutus või toiduainetööstus. Keegi pole huvitatud oma maja jagamisest lehkava, määriva ja hammustava sundüürnikuga. Hammustuskoht sügeleb, tihti tabab inimest allergiline kõha ja nohu.

Talvituskogumikke on leitud ka mesilastarudest, seal kergitavad nad katematerjale ja häirivad mesilaste rahu. Kui talvituspaik juba ära märgistatakse, tullakse igal aastal samasse kohta talvituma.

Kurja triinu taltsutamine

Enamik lepatriinusid on teenitult maailma armastatuimad putukad. Nende kuri suguvend Aasiast on aga ruttu muutunud äärmiselt ebapopulaarseks ja nüüd murtakse pead, kuidas temast vabaneda. Mõnest soovitusest ka lähemalt.

Koguge ruumi tunginud lepatriinud kokku spetsiaalse vaakumkogu- jaga. Tavalisi tolmuimejaid pole soovi-

tatav kasutada, sest ärritunud loomade kehavedelik kleepub masina külge, kole hais jääb püsima ja rikutud tolmuimejaga pole hiljem midagi teha.

Toppige kinni kõikvõimalikud praod, eriti uste ja akende ümbruses, et takistada mardikate tungimist majadesse. Kasutage invasiooni ajal ustel, ventilatsiooniavadel ja akendel kaitsevõrke.

Pritsiige peletajana mõjuvat kamp- rit ja mentooli seintele, eriti uste ja akende ümbrusesse.

Monitooringuks ja väljapüügiks vii- namarjaistandustes on välja töötatud valgus- ja feromoonpüüniseid.

Teadlased püüavad praegu tundma õppida ka triinude massilisi kogune- misi ja rändeid põhjustavaid keemi- lisi signaale, et meelitada lepatriinud talvituma sellistesse kohtadesse, kus nad tüli ei tekita.

Võõramaalaste sissetoomine on alati seotud riskiga ja valmis tuleb olla ettenägematuteks tagajärgedeks. Kuna sisse tuuakse korraga suur hulk isendeid, võivad oma kodumaal kasu- likud ja süütud loomad kehtestada uuel maal hoopiski omad reeglid, mis ei pruugi inimesele meeldida. Nii juh- tuskki aasia lepatriinuga.

Praegu on esmatähtis, et biotõrje elusmaterjaliga tegelevad firmad lõpe- taksid kohe selle lepatriinu müügi!

Rändel aasia lepatriinud tungivad sisse avatud akendest ja ventilatsiooniavadest.

Niikaua kui aasia lepatriinusid on vähe, ilmuvad nad meie vaatevälja juhuslikult. Massilise sisserände korral tasub olla valmis vastu võtma hais- vaid, määrivaid ja muidu tüütuid tal- vitujaid. Prantsusmaa reeglite järgi tuleb iga leitav *Harmonia axyridis* kohe "laiaks lüüa".

Isendite suure värvivarieeruvuse tõttu on see aga üsna ohtlik soovitu- sus. Kui liiki kindlalt ei tunne, võivad "vahele jääda" täiesti süütud ja kasuli- kud lepatriinuliigid.

Meelespea lepatriinude soetajale

Lepatriinud saame endale ka osta vaid üheks hooajaks. Sügisel lendab kallihinnaline kari teadmata suunas minema.

Pole võimalik ükskõik mis liiki lepatriinude valmikuid, ka kodumai- seid, sügisel kokku koguda ja jahedas ruumis ületalve hoida, et neid siis oma aias lehetäide tõrjeks kasutada.

Mardikad alluvad päriilikult kin- nistunud ränderütmile, seda pole või- malik putukate kinnihoidmisega välja lülitada. Kevadel on nende esimeseks reaktsiooniks lennata ära see vahe- maa, mis sügisel lendamata jäi. Seega lähevad meil talvitunud lepatriinud minema ning võivad välja ilmuda seal, kus neid oodata ei osatagi. ✖

Unustage lillevaasid

Taiwani taimearetajad on lahendanud lõikelillekasvatajate ja -armastajate igavese veeprobleemi. Taiwanil lõikelilleks aretatud kalanhoesort 'Lucky' püsib ilma veeta värske enam kui kaks nädalat.

Kalanhoesordi 'Lucky' aretas Tai-chungsi asuvas Chung-Hsingi ülikooli aianuskateedris professor Chien-Young Chu. Taiwanil oludes kulub külvist lõikeõite saamiseni kolm-neli kuud ning pärast õite mahalõikamist võib taimed ära visata.

Lisaks lillakasroosade õitega sordile 'Lucky' on teadlastel samadest ristlusvanematest saadud veel kolme värvitooni kalanhoed ning väidetavalt on ülikool ostu-huvi korral kohe valmis lõikeõite tootmist alustama.

Uus lodjapuusort Euroopas

Tänavu on Eestis aasta puu harilik lodjapuu (*Viburnum opulus*). Euroopas teeb aga ilma hoopis teine lodjapuu *Viburnum 'Le Bois Marquis'*, kes jõudis uudistaimena maailmakuulsale puukooli Hillier Nurseries kataloogi. See sort on sõltuvalt kasvutingimustest kas igihaljas või pooligihaljas, kompaktselt kasvuga ning valgete lõhnavate õitega. Aretajad ja müüjad kiidavad eriti tema lehestikku. Tärgates on see pronksjas, suvel läikivroheline ning sügisel ja talvel värvub punaseks.

Viburnum 'Le Bois Marquis' aretati Prantsusmaal juba aastal 2000, aretaja on Maurice Laurent. Sordi esivanemad on *Viburnum odoratissimum 'Awabuki'* ja *Viburnum hillei 'Winton'*. Kahjuks võib karta, et meie kliimat see taim avamaal siiski ei talu.

Chelsea uued taimed

Tänavuse Chelsea lillenäituse suure paviljoni taimsed tõmbenumbrid kuulutati välja juba aprillis.

Põnevaim neist oli Durhamis asuva firma Harperley Hall Farm Nurseries ebamagunaliigi *Meconopsis punicea* sort 'Sichuan Silk'. Säravpunaste õitega ebamaguna teeb erakordseks teisasi, et põhiliik on monokarpne (taim sureb pärast õitsemist), kuid 'Sichuan Silk' on püsik. Sordi esivanemad korjas Tiibetist aastal 2000 Ian Christie ning taimed õitsetid Euroopas esimest korda aastal 2005.

Guernsey saarelt toodi ka hulk põnevaid elulõngaaretisi. Näiteks elulõng Chelsea ('Evip100') on kreemikasvalgete õitega, kompaktselt ja sobib ülihästi väikeaeda või rõdukonteinerisse. Elulõngasort Samaritan Jo ('Evip075') on pika õitseajaga ning eriti põnev oma kuue või enama terava õielehega.

Prantslased firmast Cayeux Iris esitlesid iiriseid. Üks efektsmaid oli lillakasroosa- ja vasksekirju 'Nelly Tardivier', mis nimetati nii Tuileries' aedade kauaaegse direktori madame Tardivier' auks.

Edenis matkitakse nahkhiiri

Cornwallis asuva Eden Projecti aednikud jäljendavad tänavu nahkhiiri. Nimelt on sel aastal Malai vihmametsamajas erakordselt õiterohke jaspiskõis (*Strongylodon macrobotrys*). See looduses Filipiinidel kasvav liaan on kuulunud oma sinakasroheliste õisikute poolest ning ka selle tõttu, et taime on raske kasvatada ja ülikeeruline paljundada. Pistikud juurduvad väga halvasti ning kultuuris taim seemneid ei anna. Nimelt tolmeldavad õisi vaid Filipiinidel elavad nahkhiired.

Tillukesi käsitiivalisi püütakse Edenis imiteerida väikeste pintslitega, kuid see, kas aednike katse on edukas, selgub alles järgmisel aastal ajaks, mil jaspiskõie seemned peaksid olema valminud. ✨

Kõitev köitmine

Virgylia Soosaar

Raamatust leiad neli köitmistehnikat, mida on lihtne kodus käepäraste vahenditega teha. Nende võtetega võid luua imelisi fotoalbumeid, märkmikke, retseptiraamatuid jm. Lisaks õpetatakse ka ajahambast räsitud raamatu parandamist. Käsitööna valminud köited sobivad nii kingituseks kui ka oma pere ajaloo talletamiseks.

SAABASTEGA KASS

CHARLES PERRAULT
Illustreerinud Ebba Parviste

Kaunite illustatsioonidega muinaslugu kavalast kassist, kes kindlustab oma vaesele peremehele hiilgava tuleviku.

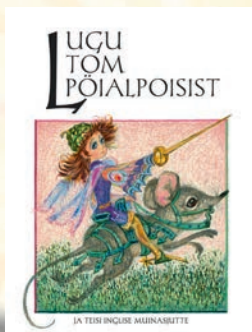
MA PÄÄSESIN SIISKI

JOHANNES RAUDMÄE

Mida pidid tegema Viljandi kaitseliitlased 1939.–1940. aastal, kui Eesti omariiklus hakkas käest kaduma? Mis toimus Valgas 1941. aastal, kui üks okupatsioon asendus teise? Milline oli Eesti 5. Piirikaitserügemendi tegevus ja saatus selle ülema silme läbi?

Kolonelleitnant Johannes Raudmäe (1891–1973) kirjeldab paguluses kirjapandud mälestuskildudes

nii neid sündmusi kui ka seda, kuidas ta koos teiste eesti sõjameestega otsis 1944. aasta sügisel võimalust pääseda Nõukogude võimu alt vabasse maailma.

LUGU TOM PÖIALPOISIST JA TEISI INGLISE MUINASJUTTE

Siima Škopi ilmekate illustatsioonidega raamatus on mitu seiklusrikast Inglise muinasjuttu: „Lugu Tom Pöialpoisist”, „Tänulik kala” ja „Jack ja oavars”.

SOOME KAITSEPOLITSEI AJALUGU. RATAKATU 12

MATTI SIMOLA

Soome kaitsepolitsei alustas 60 aasta eest tööd keerulistes tingimustes. Põhiülesanne seisnes selles, et takistada Soome muutumise rahvusvahelise spionaazi tallermaaks, seadmata sealjuures ohtu riigi välisluhtude. Teine oluline küsimus oli, kuidas kontrollida ühiskonnakorraldust ohustavat poliitilist tegevust, mis oli ometi seaduslik. Aja

jooksul laienes kaitsepolitsei tegevus ka terrorismitõrje, julgeolekuta-gamise ja isikute turvakontrolli valdkonda. Tänapäevale jõutakse nii lähedale kui konfidentsiaalsusnõue vähegi lubab.

HAIHTUNUD HINGEDE AEG

TOOMAS PAUL

Uus ja kaheksa looga täiendatud trükk Toomas Pauli mõtiskluste kogumikust.

SEIKLUSED METSAPÄRDIL

ELSA PELMAS

See on lugu tüdrukust, kelle vanematel ja isegi vanavanematel pole suvel lapse jaoks aega. Nii saadetaksegi tüdruk linnast metsa vanavanavanemate juurde, kus elu on hoopis teistsugune. Linnatüdrukule algselt võõrana tunduv maaelu saab ajapikku armsaks ning seiklused, mis linnas kunagi ei juhtuks, saavad nüüd tõeks. Nutikas tüdruk õpib heina tegema, magab esimest korda lakas, ehitab kindlust, tegeleb koduloomadega,

leiab uued sõbrad ja lahendab ka ühe kuriteo.

Loomi

Tekst Jaan Mettik
Fotod Jaan Mettik, repro

ja

taimi

Peruu loodusest

*Peruu taime- ja loomarikkus
võtab abhetama iga loodusesõbra.*

P

eruu reisil kohtas Maakodu seltskond igasugu põnevaid taimi ja loomi, ühed olid kohalikud, teised sissetoodud. Nähtust põnevamaid või vähemtuntud killukesti jagame nüüd ka lugejatega.

***Caiophora carduifolia* - tungallille liik**

Tungallillede perekonda kuulub 65 liiki lühiealisi püsikuid, kõik nad kasvavad looduslikult Lõuna-Ameerikas. Enamasti on nad lihaka peajuure või muguljate külgejuurtega ronitaimed. Juur viitab tungallillede põuataluvusele, mis on tingitud nende looduslikest kuivavõitu kasvupaikadest.

Caiophora carduifolia lehed moodustavad maapinna lähedal kodariku, mille keskelt tõuseb kuni 25 cm kõrgune õisikuvars. Lehed on sügavalt lõhestunud ning väga tõhusalt relvastatud. Neid katavad teravad ogad, rohkelt on ka kõrvekarvu, mis muudavad taime puudutamise, nt erkoranžide õite sobivamasse pildistamisendis kohendamiseks, piinarikaks ja meeldejääviks kogemuseks.

***Mutisia acuminata* - mutiisia liik**

Mutiisiaid on maailmas u 60 liiki, nad kuuluvad korvõieliste hulka ning kasvavad looduslikult Lõuna-Ameerika metsades ning mäestikes. Enamasti on mutiisiaid kas põõsad või ronitaimed, neil on kirkavärviliste keelõitega korvikud ning lennukarvadega varustatud seemned. Kohalikud on kasutanud nende puitunud varsi lõkkematerjalina, taime lehti söövad kariloomad. Mõningaid liike kasvatatakse ka ilutaimedena.

Mutisia acuminata kasvab looduslikult Andides kuni puurinde ülapiirini. Kuni 2 m kõrgune lookjate võrsetega väga põuakindel põõsas suudab taluda isegi kuni 10 kuu pikuseid põuaperioode.

***Barnadesia horrida* - barnadeesia liik**

Ka barnadeesiaid kuuluvad korvõieliste hulka, looduslikult kasvavad nad vaid Lõuna-Ameerikas. Kunagi loeti sellesse perekonda kuuluvaks u 50 liiki taimi, tänapäeval vaid u 20.

Enamasti on nad madalad jändrikud põõsad. Kohalikud hindavad neid vastu pidava puidu pärast, mis sobib tarbeesemete valmistamiseks ja põletuspuuks.

Barnadesia horrida on kuni 2 m kõrgune jändrik põõsas, möödakäijate ja kariloomade eest kaitseb ta end asteldega. Nende erelillade keelõitega korvikud on sugukonnas küllalt iseäralikud, kuna moodustavad pika putke, mis vihjab, et barnadeesiaid tolmeldavad koolibrid.

Ronkkondor (*Coragyps atratus*)

Selle linnu tiibade siruulatus on küll kuni 1,5 m, kuid ta kuulub ikkagi väiksemate kondorite hulka. Kondoriteks kutsutakse Uue Maailma raipetoidulisi kotkaid. Kuigi nad on nii väliselt kui elukommetelt Vana Maailma raisakotkaste moodi, pole need linnud sugugi lähisugulased. Mõned süstemaatikud väidavad koguni, et kondoritele on kõige lähemad hoopis toonekured, haigrud ja marabud.

Ladina-Ameerikas kohtab ronkkondoreid sageli asulate prügimägede ümbruses, kus nad täidavad meie vareste ja kajakate tööülesandeid. Ronkkondor võib toituda nii raibetest kui ka elusast saagist, kuid need loomad peavad siis olema nõrgad või vigastatud. Näiteks võivad ronkkondorid ainsaina Uue Maailma raisakotkastest rünnata vastsündinud vasikaid. Ronkkondorite arvukus praegu pigem tõuseb.

Sarvik-ogatiib e sarvik-tšahha (*Anhima cornuta*)

See suur lind võib täiskasvanult kaaluda kuni 3,5 kg, tiibade siruulatus on 1,7 meetrit. Juba linnu nimi vihjab tema iseärasustele: tiibadel on ogad, mida saab kasutada enesekaitseks, ja otsmikul luuline väljakasve. Seega võib sarvik-ogatiiba nimetada linnumaailma üksarvikuks. Kuna sarvele pole seni praktilist funktsiooni leitud, arvatakse, et see on vaid ehteks.

Sarvik-ogatiib kuulub iselaadsesse Lõuna-Ameerika linnurühma, kus on vaid kolm liiki. Kuigi noka ja jalgade poolest sarnanevad nad kanalistega, on ogatiivad lähemas suguluses hoopis partide, hanede ja luikedega. Nad elavad peredena ja eelistavad niiskeid lopsaka taimestikuga alasid, kus on küllalt taimset toitu.

Ogatiibade liha ei sööda, kuid noorlinde vahel püütakse ja kodustatakse. Kuna tšahhad on valvsad ja lärmakad, peetakse neid valvuritena. Tänu laiale levilale need linnud veel ohustatud liikide hulka ei kuulu.

Boissonneaua matthewsii

Koolibrid on linnumaailma kõige osavamad lendajad, kuid ka kõige väiksemad linnud. Kõige tillem on kimalaskoolibri (*Mellisuga belenae*), kes kaalub vaid paar grammi ning on u 5 cm pikk; suurim, suurkoolibri (*Patagona gigas*), kaalub u 20 g ja on vaksapikkune.

Kõik koolibrid on ülisosavad lendajad – nad on ainsad linnud, kes suudavad lennata tagurpidi. Öhumanöövrite käigus teevad nende tiivad 20–30 lööki sekundis, kuid mõnel pisiliigil isegi 100 lööki sekundis. Sama kiiresti lööb ka süda – lennuajal võib südamelööke sekundis olla kuni 1260 ja oksal puhates u 250. Energia kokkuhoiuks langeb koolibride ainevahetus öösiti miinimumini. Siis jõuab nende kehatemperatuur välisõhuga peaaegu samale tasemele ja süda lööb vaid 50–180 lööki sekundis.

Koolibride põhitoidus on nektar, kuid kuna nad ei saa sellest kõike eluks vajaliku, püüavad ka putukaid. Inimesed panevad ülipopulaarsetele lindudele

sageli välja toidulaudu, mis täidetakse suhkruveega suhtes 1:4. Võib kasutada ka meelahust, kuid see rikneb kiiresti.

Boissonneaua matthewsii on koolibri kohta tugeva kehaehitusega ja üsna lühikese nokaga. Tema looduslik levila ulatub mööda Andide nõlvadel kasvavaid niiskeid metsi Columbiast läbi Ecuadori Peruu lõunaosani. *Boissonneaua matthewsii* pole kusagil kuigi arvukas, kuid tänu laiale levilale ei ole liik ka ohustatud.

Tasandiku- e ameerika taapir (*Tapirus terrestris*)

Veidi äpardunud elevant meenutavaid taapireid on säilinud vaid neli liiki: kolm neist elavad Lõuna-Ameerikas ning üks Kagu-Aasias. Kahest teisest Ameerika taapiriligiist on tasandikutaapiri hea eristada tema turjal oleva madala harja järgi. Taapiritele omane lühike lont, mis aitab toitu haarata, on sellel liigil aga kõige lühem.

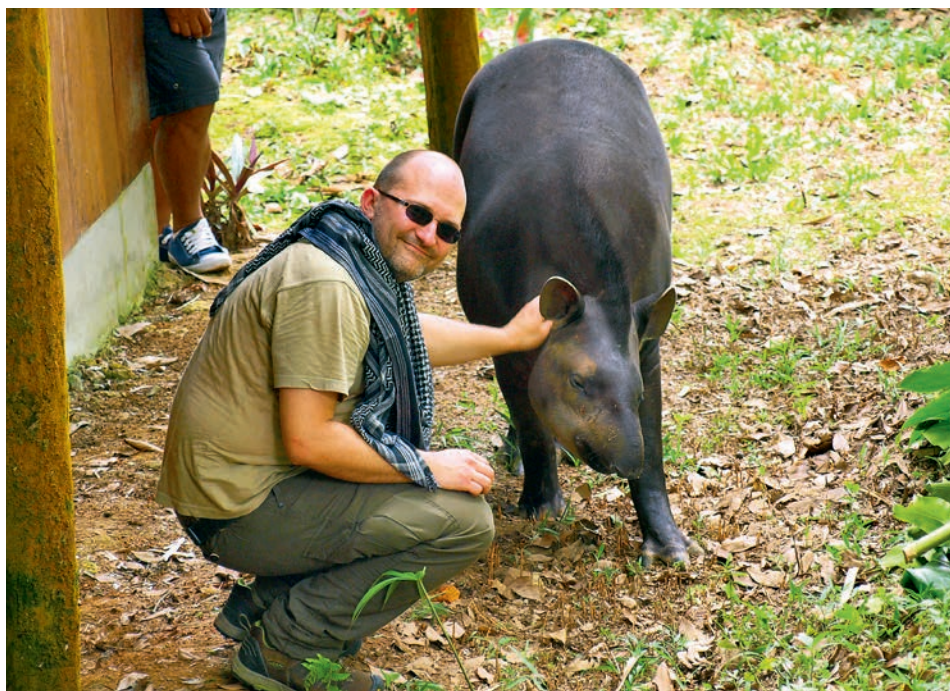
Täiskasvanud tasandikutaapir on tumepruun või mustjas ja võib kasvada kuni 2,5 m pikkuseks. Looma õlakõrgus küünib meetrini, kaal 300 kiloni. Taapirilaps aga kaalub sündides u 7 kg ning on kaitsevärvi triibuline nagu metsseapõrsas.

Üldiselt on tasandikutaapirid üksildase ja peidulise eluviisiga, nad eelistavad elupaigana tihedaid metsi veekogude

ümbruses. Kuna enamik söödud viljade seemneid väljub taapirite seedetraktist kahjustamatult, täidavad nad tähtsat rolli vihmametsas kasvavate taimede levitamisel.

Taapiri looduslikud vaenlased on jaguarid, puumad ning kaimanid, kuid rohkem kurja teevad inimesed, kes kütivad neid liha pärast. Leebe loomuga taapireid kodustatakse tihti, et kasutada neid seltsilistena, veoloomadena ja laste ratsudena.

Kõiki taapiriligiid on küttimise ja sobivate elupaikade kadumise pärast ohustatud. Tasandiku- e ameerika taapir on oma perekonnas siiski kõige arvukam tänu laiale levilale, mis katab peaaegu poole Lõuna-Ameerika mandrist.

Pöördpea e kolmvarvas-laisik (*Bradypus variegatus*)

Laisikud on isevärki ja sageli väärilti mõistetud elukad, kelle eluviisist tingitud kohastumusi peetakse sageli laiskuseks ja rumaluseks.

Kõik laisikud, nagu ka pöördpea, veedavad suurema osa ööpäevast magades. See pole tingitud apaatsusest, vaid toidust – puulehtedest eluks vajaliku välja seedimine pole lihtne. Laisiku magu on paljuosaline nagu suurteil mäletsejatel ning sisaldab sümbiontseid baktereid.

Eluks vajaliku energia kokkuhoiuks on laisikute kehatemperatuur üllatavalt madal: aktiivsusperioodidel 30–34° ja puhkeajal see langeb veelgi. Neil on raskusi kehatemperatuuri säilitamisega, seepärast eelistavadki nad elupaigana hõredamaid puid, kus päike pääseb neid soojendama.

Laisiku karvastik ei lahkne mitte seljalt kõhu suunas nagu ülejäänud loomadel, vaid kõhult selja suunas ning karvad on reljeefse pinnaga. Esimene kohastumus on igati mõistlik, kuna enamiku ajast veedavad laisikud selg alaspidi puuksal rippudes ning kõhult selja poole suunatud karvastik ei lase loomal märguda. Laisiku reljeefsetel karvadega elutsevad vetikad, tänu kellele omandab looma karvastik iseäraliku rohekashalli tooni. Nii ongi loomi puuvõrdes peaaegu võimatu märgata.

Pöördpea e kolmvarvas-laisik on umbes kassisuurune, keskmiselt 60 cm pikkuse kehaga, kaalub u 4,5 kg. Pöördpea on üks levinumaid laisikuliike. Ka ta levila on kõige laiem ning neid ei loeta ohustatud liikide hulka kuuluvaks.

Tsekroopia (*Cecropia*)

Tsekroopiad on ühed Lõuna-Ameerika vihmametsade tähelepanuväärsemad puud. Nad püüavad pilku hiiglaslike efektsete lehtedega ja äratavad huvi põnevate elukommetega.

Tsekroopiad on vihmametsa oportunistid. Nad on väga kiirekasvulised ning levivad lindude ja loomade abil esimestena sinna, kus on vähegi tühjemaid maalappe. Seetõttu leidub neid väga sageli näiteks veekogude kallastel, kus aeg-ajalt esineb üleujutusi ning püsiv puurinne ei saa tekkida.

Selleks et loomad neid ära ei sööks või teised taimed ära ei lämmataks, teevad tsekroopiad koostööd sipelgatega. Nad pakuvad putukatele eluruumi oma õnساتes vartes ning sipelgad kaitsevad neid tänuks taimtoiduliste loomade ja kahjurite eest ega lase teistel taimedel tsekroopia läheduses tärgata.

Tsekroopiaid kasvatatakse vahel ka ilutaimedena. Nende peamine väärtus on suured efektset kuni 0,5m läbimõõduga lehed ning hõre vihmavarjukujuline võra. Eriti dekoratiivseks loetakse hiiglaslike sõrmjate liitlehtedega liiki *Cecropia herthae*.

Botaanikute arvates on maailmas u 60 liiki tsekroopiaid ning meie flooras peetakse nende lähemateks sugulasteks nõgeseid.

Costus scaber – kostuse liik

Kostused on ingveritega väga lähedased, kunagi kuulusid nad isegi ingveriliste sugukonda. Tänapäevaks on kostustele moodustatud aga omaette kostuseliste sugukond.

Looduslikult kasvavad nad kogu maailma troopikas, suuremat osa liike seob varte iseäralik kasvuviis: need kasvavad spiraalina, mida lehed vaid ühest küljest ääristavad. Kostuste õisikud paiknevad kas võrsete tippudes või tärkavad madalatel lehitutel vartel otse risoomist. Õisikud on käbikujulised ning iga “käbisoomuse” vahelt avaneb üks või kaks õit.

Costus scaber on väga levinud liik, levila ulatub Kesk-Ameerika lõunaosast Amazonase vihmametsade lõunapiirini. Kuni kolme meetri kõrgune taim kasvab sageli veekogude kallastel. Punased õisikud moodustuvad lehiste võrsete tippudesse.

Fuchsia boliviana - fuksia liik

Kuni 6 meetri kõrguseks kasvava fuksialiigi looduslik levila ulatub Peruu Andidest läbi Boliivia Põhja-Argentinani. Igihaljal taimel on lopsakad ja veidi karvased lehed, hõre põõsas eelistab kasvupaikadena varjulisi ja niiskeid mäeorge.

Fuchsia boliviana väärtuseks on tema võrsete tippudes paiknevad erkpunased kuni 20 cm pikused õisikud. Torukesi meenutavaid õisi tolmeldavad koolibrid. Lillakaspunased marjad on söödavad.

Meil nii hinnatud toalille paljundatakse seemnetega ja pistikutest. Nagu kõik fuksiad, vajab ta lopsakaks kasvuks ja õitsemiseks rohkelt vett ning toitaineid. Õnneks on tegu vähemalt varjutaluva taimega ning otsene päike mõjub talle suisa kahjulikult. Suveks võib *Fuchsia boliviana* õue tõsta, ta talub isegi kergeid miinuskraade. Kultuuris on levinud ka *Fuchsia boliviana* valgeõieline vorm.

Heliconia standleyi - helikoonia liik

Helikooniad on banaanide ja strelitsiate Lõuna-Ameerika sugulased. Vihmametsas asustavad helikooniad kiiresti metsa tekkinud tühimikke, paljudele elukatele pakuvad nad toitu ja varjupaiku. Eriti hindavad helikooniaid koolibrid, kuna nende õied on väga nektaririkkad.

Ilus lõikelill ja haljastustaim *Heliconia standleyi* kuulub perekonna suurekasvuliste liikide hulka. Tema banaanilehti meenutavate lehtedega võrsed võivad kasvada kuni 7 m kõrguseks ning moodustavad aja jooksul tiheda puhmiku. Ripputavate õisikute põhivärvus on punane ning nende pikkus võib ületada 1,5 meetrit. Õitega lülisid on õisikus kuni 55.

Kõrge tõrvikingver (Etlingera elatior)

Sellest taimest rääkides pean esmalt vabandust paluma Maakodu Peruu-reisist, kuna reisil olles nimetasin teda ekslikult teloopeaks (*Telopea*). Põhjuseks on õisikute sarnasus.

Kõrge tõrvikingver pole sugugi Peruu kohalik taim ning looduses teda ei leidu. See kuni 5 m kõrgune püsik on pärit hoopis Kagu-Aasiast, kus teda hinnatakse kauni haljastus- ja vürtsitaimena ning lõikelillena. Tema noori õisikupungi lisatakse Tais salatitesse ning seemned käivad mitme vürtsisegu koostisse.

Viimastel aastatel on seda taimetõsisemalt uurima hakatud ning jõutud järeldusele, et temas on nii palju mitmesuguseid bioaktiivseid ühendeid, et tõrvikingver sobib isegi vähiraviks.

Boliivia inkalill (Cantua buxifolia)

Nii Peruu kui Boliivia rahvuslill kuulub botaaniliselt siniladvaliste hulka ning see tähendab, et meile tuntud taimedest on tema sugulasteks floksid.

Inkalilli on Andides kasvatatud juba iidsetest aegadest. Lehtedega hoiti vett värskena, õitega puistati pidustuste ajal üle valitsejate tee ning alles möödunud sajandi algul oli ta ülioluline Cusco piirkonna matusekombestikus. Usuti, et selle taima mahl suudab kustutada janu ka teises ilmas. Inkalille õisi viidi veel templitesse ning nendest tehtud pärjad ustel sümboliseerisid külalislahkust.

Inkalillel on ka praktilisemaid kasutusviise. Okstest saab suurepäraseid korve, vartest ja lehtedest kollast värvainet ning rahvameditsiinis pruugiti teda kõhulahtisuse, kõha ja silmapõletike korral.

Gynerium sagittatum

See taim on oma perekonna ainus liik ja Amazonase vaste meie pilliroole. Hiiglasliku kõrrelise varred, mida ehivad sügisel u 2 m pikused õisikud, võivad kasvada kuni 14 m kõrguseks.

Gynerium sagittatum on looduslikult levinud Kariibi saartel ning kogu troopilises Ameerikas. Ta eelistab kasvukohana veekogude kaldaid ning moodustab oma risoomidega vahel isegi ujuvaid taime-matte. Eriti meeldivad talle aeg-ajalt üleujutatavad alad, kus pole puid, sest varju see taim ei talu.

Taime varred pole küll nii vastupidavad kui bambuskepid, kuid sobivad kergeteks ehitisteks, varrelaastudest on tehtud nooli, hiiglaslikke õisikuid pruugitakse toppematerjaliks ja lilleseadeis. Viimastel aegadel püütakse *Gynerium sagittatum*'t kasutada biokütuse tootmisel.

***Schoenoplectus californicus ssp. tatora* - kaisla liik**

Pole just palju taimi, millel seisaks terve kultuur. See kaisel, mille kohalik nimetus *tatora*, on aga vältimatu komponent, et saaks püsida ujuvate saarte traditsioon Titicaca järvel.

Schoenoplectus californicus kasvab looduslikult Põhja-Ameerika edelaosa, Lõuna-Ameerika ning Vaikse ookeani saartel. Varte kõrgus võib küündida kuni kolme meetrini ja sageli on need kolmnurkse ristlõikega; õisikud paiknevad võrsete tippudes. Tema vartest on ehitatud maju, laevu, katuseid jne; ta noori võrseid on kasutatud toiduks. Varte sees olevast vahtkummi meenutavast materjalist on valmistatud ka käsitööpaberit.

Aastakümneid on arvatud (aluseks Thor Heyerdahli tööd), et Vaikse ookeani saartele sattus taim inimeste vahendusel, kuid viimased uuringud on näidanud, et kaisel kasvas nt Lihavõttesaarel juba 30 000 aasta tagasi, s.o ammu enne, kui sinna saabusid esimesed inimasukad.

Sasitillandsia (*Tillandsia recurvata*)

Bromeeliad on troopilisele Lõuna-Ameerikale väga iseloomulikud taimed. Eriti põnevad on sellest seltskonnast aga põuakindlad, hõbehalli karvastikuga kaetud tillandsiad, kellel juuri peaaegu polegi ning kes elavad sisuliselt õhust ja armastusest.

Sasitillandsiat võib leida kõikjal, alates USA lõunaosariikidest kuni Põhja-Argentinani. Tegu on vaheldase bromeeliaga, kelle kogumikud on kerajad ning varieeruvad suuruselt golfipallist jalgpallini. Selliseid tillandsiakerasid kasvab nii postidel, puuokstel, majakatustel kui isegi telefoni- ja elektritraatidel.

Kust saavad nad eluks vajalikke mineraalaineid ja vett? Viimasega on asi lihtne – lisaks vihmale suudavad tillandsiad niiskust püüda ka õistest ududest. Enamiku mineraalainetest saavad taimed õhus lendlevatest tolmuosakestest, kuid õhust lämmastiku püüdmiseks on nad võtnud üürilised. Nende kudedes elavad lämmastikku siduvad bakterid.

Buddleja coriacea - budleia liik

Budleiate perekonda kuulub u sadakond liiki looduslikult Ameerikas, Aafrikas ja Aasias kasvavaid taimi.

Buddleja coriacea kasvab Peruu ja Boliivia Andides 4400 m kõrguseni üle merepinna kuni 12 meetri kõrguse laiuva võraga puuna või kõrge harulise põõsana. Tal on nahkjad, alt hõbehallid lehed ning puhkedes kollased, hiljem punakaspruuniks tõmbuvad õied. Taimele sobivad niiskemapoolsed mullad ning subtroopiline kliima, lühiajaliselt talub ta isegi kergeid miinuskraade, kuid on väga tundlik pika põua ja tulekahjude suhtes.

Tiheda lehestiku ja tuulekindluse tõttu istutatakse *Buddleja coriacea*'t sageli põldude ja ehitiste kaitseks. Noori võrseid on kasutatud loomatoiduks, puitu ehitustel ja põletuspuuks. ✨

Monstera dubia - monstera liik

Meeldivat monstera (*Monstera deliciosa*) teavad kõik, kes on toalilli kasvatanud. *Monstera dubia*'st on kuulnud vähesed ja seda taime esimest korda nähes ei oska kahtlustadagi, et tegu on monstera.

Monstera dubia'le, nagu paljudele võhalistele, on iseloomulik selgelt väljendunud erilehelisus. Lapsena on selle monstera lehed väikesed, südajad ning hõbedakirjalised, lisaks liibuvad beebilehed nii tihedalt vastu monstera ronimisaluseks oleva puu koort, et näivad lausa sinna kleebituna. Täiskasvanud taimel on puutüvest võimalikult kaugele küünitavad lahmakad rohelised lehed, mis on hõbedase kirja asemel mulgumustriga.

Selle monstera titepõlv on aga eriti iseäralik. Selle asemel et hakata pärast seemnest tarkamist valguse poole kasvama, suunduvad *Monstera dubia* varred hoopis pimeduse suunas. Nii otsivad nad puutüvesid, et neid mööda alusmetsast puulatva, päikese kätte ronida.

Lõuna-Ameerika kaamelid

Tekst ja fotod Jaan Mettik

Tilluke vikunja oli väljasuremisohus.

Peruu loomadest teame kindlasti laamat ja tema sugulasi. Ka inkade impeerium püsis selle elegantse looma turjal.

Laama (*Lama glama*) on kodustatud ja aretatud koormaloomaks. Kuigi täiskasvanud laama turjakõrgus on ainult u 1,2 m ja kaal kuni 200 kg, polnudki Lõuna-Ameerikas suuremaid loomi, keda veoloomaks kodustada. Laama suudab kanda 25–35 kg ja läbib sellise koormaga päevas kuni 35 km. Kuna loom suudab seda enam kui 4000 m kõrgusel merepinna-
nast ning tarbib väga vähe vett ja toitu, on saavutus ju igati korralik.

Loomult on laamad väga uudishimulikud ja intelligentsed, nad sobivad isegi valvuriteks, ja eriti tublid on selles töös emasloomad. Karjamaal võtavad nad oma hoole alla ka teised loomad. Ohtu märgates annab laama esmalt häiret ning siis ründab sissetungijat. Karja kaitstes on nad vigastanud või isegi tapnud hulkuvaid koeri, koiotte ja rebaseid.

Laama on Lõuna-Ameerika kaamellastest suurim.

Alpakad on nii villa- kui lemmikloomad.

Metsikuid guanakosid maastikul peaaegu ei märka.

Lambakarja valvab tavaliselt üks laama, sest kui laamasid on rohkem, võivad nad omavahel suheldes töö ka unarusse jätta.

Sallid ja mütsid

Turistid näevad Andides hoopis sagedamini alpakat (*Vicugna pacos*) ja just nende loomadega poseerivad pildidel kohalikud, sest tänu oma lühemale koonule ja kikkis kõrvadele näevad alpakad armsad välja.

Laamast tublisti isepäisem alpaka on villa- ja kultuseloom. Tema õlakõrgus on u 1 m ja kaal vaid 60–70 kg. Värvus varieerub mustast valgeni, Peruuus öeldakse, et alpakavilla värvitoone on suisa 52. Tõuge on kaks: *huacaya* ja *suri*. Esimese tihe, pehme ja lakkis vill meenutab lambavilla; teise karv on pikem ja siidine, meenutades veidi rastapatse.

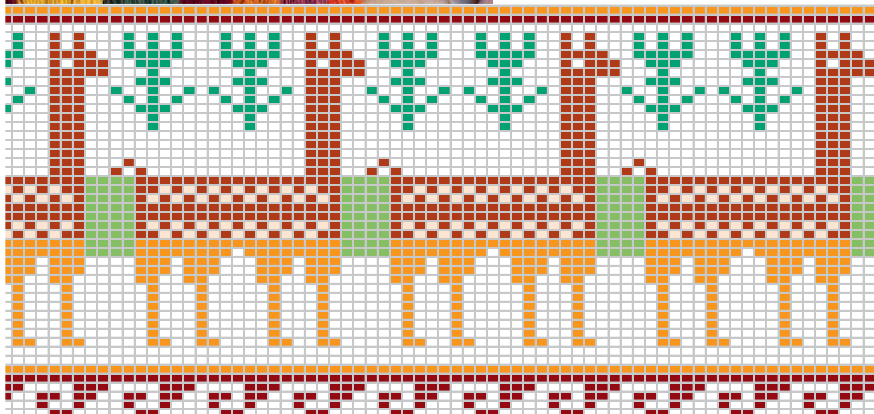
Vastpügatud laama- ja alpakavill on liivakarva.

Ketšuaad saavutasid looduslike värvainetega uskumatu värvikirevuse.

Ka naturaalsest alpakavillast võib kududa värvikirevaid mütse.

Igäühele oma laama. Ketšuaad ei koo oma sallidesse, mütsidesse jm kudumitesse niisama mustreid, iga figuur ja sümbol tähendab midagi. Laamamotiiv on kudumites üldlevinud ning märgib sõpra ja truud kaaslast nii selles kui ka hauataguses elus.

Kuna alpakad olid kohalikele kultuuriliselt üliolulised, hävitasid hispaanlastest vallutajad neid hoogsalt. Ka alpakavilla peeti väärtusetuks, sest seda ei saa töödelda lambavillale mõeldud masinatega. Andides hakati kasvatama Euroopast toodud kitsi ja lambaid, alpakad püsisid vaid Kõrg-Andides.

Õnneks leiti XIX sajandi algul Inglismaal, et alpakavillale sobib hästi puuvillatöötlemise tehnoloogia. Alpaka läks moodi ja tema villi hinda. Praegu on alpakasid maailmas u 3,5 miljonit, 87% neist elab Peruu.

Metsikud esivanemad

Andides kõnnivad siiani vabalt ringi ka laamade ja alpakade esivanemad. Laamade eellasteks on guanakod (*Lama guanicoe*). Kõrgete saledate jalgadega looma turjakõrgus on u 1,1–1,2 m ja kaal

Eri värvi villasalke sorteerides võib jõuda üllatava värvirikkuseni.

140 kg. Guanakosid on u 600 000, neist 90% elab Argentinas, kuid loomi kohtab ka Peruu, Boliivias ja Tšiilis.

Guanakosid ohustab tõsiselt lammaste konkurents, üleküttimine ja areaali killustatusest tingitud geneetilise mitmekesisuse vähenemine.

Guanakosid peeti kaua ka alpakade esivanemaiks, kuid nüüd on uuringud tõestanud, et alpakad saadi hoopis vikunjade (*Vicugna vicugna*) kodustamisel.

Vikunjade õlakõrgus on vaid 80–90 cm, nad kaaluvad 45–55 kg. Kaunis ja graatsiline loom on väga ettevaatlik. Enne hispaanlaste tulekut oli vikunjasid Andides u 1,5 miljonit. Neid peeti pühadeks loomadeks ja maajumalanna Pachamama tütardeks, nende villast rõivaid kandsid ainult valitsejad.

Vallutajad kuulutasid vikunjad aga lindpriideks ja läinud sajandi 1960ndail oli neid alles vaid u 6000. Tänu tõhusale kaitsele on neid loomi Andides nüüd u 300 000 ja rohkem kui pooled neist elavad Peruu.

Guanakol, vikunjal ja nende kodustatud järglastel on mitmeid ühisjooni. Näiteks vere hemoglobiinisisaldus on kõrge ning punased verelibled on neil ovaalsed. Seetõttu saavad loomad kõrgmäestiku hõredas hapnikuvaeses õhus paremini hakkama.

Kõik need karjaloomad elavad peredena, mida juhivad ja valvavad dominantsed isaslloomad. Teistest rohusööjatest eristab neid veel see, et nad ei puista oma pabulaid rohumaale laiali, vaid käivad asjal kindlas paigas. Nii tähistavad nad ilmselt oma territooriumi.

Maailma parim vill

Kõige väärtuslikum vill on metsikult elavatel vikunjadel, villa teevad eriliseks karvades olevad õhukambrid ning erakordselt peen kiud. Vikunjasid saab pügada ainult kord kolme-nelja aasta järel, ühelt loomalt tuleb siis paar kilo villa. Pügamiseks aetakse vikunjad looduslikelt asualdelt kokku ja lastakse pärast loodusesse tagasi. Vikunjavillase kanga 1 m hind on maailmaturul üle 3000 USA dollari.

Guanakode villatoodang on nii väike, et väljastpool Lõuna-Ameerikat seda väärt villa ei tuntiagi.

Alpakavilla saab ühelt loomalt kuni 7 kg aastas. Mida noorem alpaka, seda parem on vill, sest loomade vananedes muutuvad nende karvad jämedamaks.

Laamavill koosneb lühikesest pehmest alusning pikast ja karmist pealiskarvast. Sellest tehakse köisi, kotte ja vaipu. Aluskarvast saadud lõngast võib ka kududa, kuid sellel villal on üks tõsine puudus: märjaks saades pidavat laamavilli haisema. ✨

kaaslane

Karjakastelli

sulelised

Tekst **Helju Koger**
Fotod **Sven Arbet**

ja karvased

Pärilkanu on praegu
ainult üks, seegi
kukk, kes koos
kodukanadega
hoovis vabadust
naudib.

Kunagise Malla mõisa karjakastelli tuulelipuga värav.

Kassi, küüliku ja viirpapagoidega linnast maale kolinud Vanatoa pere kasvatas lemmikloomade arvu sajani. Mullu avasid nad oma miniloomaia ka külalistele.

Tosin aastat tagasi hakkasid korterielust tüdinud Julia ja Rivo Vanatoa perele sobivat maja otsima. Rivo eelistas elada maal, aga Julia pidas silmas linnamaja ning nõustus mehe otsusega vastu tahtmist. Taskukohase elumaja leidsid nad Viru-Nigula vallas kunagise Malla mõisa karjakastelli hoovist. Lihtsa maja ehitusega oli algust tehtud enne 1940. aastat, sõja ajal jäänud töö tükiks ajaks pooleli ja hiljemgi seisnud hoone pikalt tühjana.

Maja tahtis seega põhjalikku remonti, kuid 2001. aastal said Julia ja Rivo koos poegade Risto ja Raineriga Kundast maale kolida. Talule võeti nimeks Hobuvärava – mõisaajal peeti karjakastelli uhke värava taga tallis nimelt hobuseid. Viimase rahvaloenduse ajal said nad teada ka koha endise nime, kui loendaja tuli siit otsima Talli talu.

Kirju seltskond

Kolme torniga maa- ja paekivist massiivse värava tipus paistab tuulelipult aastaarv 1881. Värava äärest kivilt aga leiab veel varasema daatumi – 1846. Peremees Rivo Vanatoa seletab, et seda loetaksegi Malla mõisa karjakastelli ehituse aastaks. Väravatorn aga rajati tõenäoliselt pärast

Leidlapsed – kaks tsintšiljat – on siiani pisut pelglikud.

põlengut, mis lisaks karjakastellile laastas ka teisi mõisahooned.

Värava õuepoolne sein mattub suvel tiheda metsviinapuude vaiba alla, õue aga katab muna- kividest sillutis, mille perenaine mulla alt välja puhastas. Maakividest tall ja abihoone on nüüd oma uue katuse all aasta ringi kasutusel. Talvel kolib peaaegu kogu miniloomaiaid väliaedikutest talli, suvel leiavad seal varju pisemad asukad.

Kui nüüd Juliale öelda, et kolime õige linna tagasi, sõdiks ta sellele kõigest jõust vastu. Kirju seltskonnaga miniloomaia hing ongi just tema. Talvel käib Julia kodunt kaugemal tööl, aga suve jätab vabaks, et pisiperega täienenud loomaia eest paremini hoolitseda.

Loomi muretsesid nad algul tasapisi. Suureks kasvas nende arv mullu, kui peremehe surma

Hõbefaasanikukk ja -kana.

pärast otsi kokku tõmbav Toolse jaanalinnufarm pakkus oma asukaid Malla miniloomaaiale. Jaanalinnud siia ümber ei kolinud, aga väiksemad linnud ja mitmed loomadki said Hobuväralval kodu.

Oma lemmikloomi on toonud siia ka mõned inimesed, kes neid mingil põhjusel enam pidada ei saa. Leidlastena saabusid aga kaks tšintšiljat, kes korjati üles maanteekraavist. Kui loomade omanikku Virumaa Teatajas kuulutades ei leitud, pakutigi tšintšiljasid Hobuväralval talule. Loomakesed pole üleelamistest seniajani päriselt toibunud, on ikka arglikud ja võõrastavad.

Kui linnukeelt ei oska

Miniloomaade võõrustab eelmisest suvest peale ka külalisi. Kooliaasta lõpul ja algul käivad siin algklasside lapsed, huvi tunnevad ka ümbruskonna lasteaiad ning sisse põikavad pered. Vanatoad on vist liialt tagasihoidlikud, nad pole reklaami teinud, aga loomad teenivad juba oma toidumoonu välja.

Kõiki asukaid tutvustavale ringkäigule kulub siin vähemalt tund. Teeme selle koos fotograafia kaasa.

Linnumajas külalisi just lahkelt vastu ei võeta, võib-olla peaks sõpruse sõlmimiseks linnukeelt oskama. Hamburgi kukk – ennast pole ollagi – kukub laulma, kuidas kõri võtab. Paistab, et isegi belgia parukkana ja fõöniskkana ei kiida seda kisa heaks. Hõbefaasanikukk aga otsustab võõraid eemale tõrjuda kõigest jõust tiibadega vehkides. Ise on ta ilmatu uhke: selg valge, saba

Belgia parukkana, fõöniskkana ja kanged laulumehed hamburgi kuked.

pikk ja peas punane kroon. Veel uhkem on kuldfaasanikukk, kelle sulestik küütleb vikerkaarevärvides.

“Kui te veel tema pulmatantsu näeks! Ajab kaelasuled püsti, nagu see oleks kõrge krae. Mul on korra õnnestunud seda näha,” räägib Rivo.

Faasanikanad seevastu on tagasihoidlikku pruuni värvi. Kuldfaasanil on pesas munad. Pesa punumisega nad küll vaeva ei näe, munevad kas või liivauku ja hauduvad seal pojad välja. Ka paabusaba-tuvidel on pesas munad, kui palju just, seda pole tark uudistama minna. Paremitleda isatuvisid, kes oma sabad kui lehvikud laiali löövad.

Nak jookseb galoppi.

Kuldfaasani-kukel on kirev rüü.

Mullu suvel saabus tuvidele ka külaline – liigikaaslane Poolast, nagu võis jalarõngalt lugeda. Rivo andis tuvi üle tuttavale tuvikasvatatajale, aga varsti oli lind tagasi. Puuri teiste juurde teda siiski ei pandud. Kas ta rändas edasi või leidis uusi seltsilisi, polegi teada.

Võidujooks poniga

“Kas see väike lammas on suure poeg?” küsivad lapsed tihtilugu. Siis peab neile seletama, et lambal ja kitsel on talled, lehmal vasikas, hobusel varss ja seal põrsad.

Suur lammas on eesti mustapealist tõugu, väike aga, kes näeb tõepoolest välja kui tilluke

tall, on quessanti minilammas, kes pärit Prantsusmaa ranniku lähedalt samanimeliselt saarelt. Temalt saab peotäie hästi peent villa. Mõlemad lambad on üksikud ning Rivo arvab, et peaks neile seltsilised tooma.

Väikesekasvulised, aga suurte sarvedega kameruni kitsed on väga uudishimulikud ja alid suhtlema. Norivad aia tagant võililleõisi, mis nende meelest maitsevad paremini kui aias kasvavad. Sokule meisterdas Rivo kuuselattidest silla moodi ehitise. Selle peal armastab ta turnida, all aga otsib varju ning magab. Kitsed oskavad ka sitsida, muidugi kui on pakkuda eriti mahlast rohupeotäit või muud maiust.

Kameruni kitsese meisterdas peremees Rivo kuuselattidest silla.

Kui on midagi maitavat pakkuda, võivad kitsed ka sitsida.

kaaslane

Skorpioni ei maksa pihku võtta.

Karvaste ämblike perekonda kuuluv tarantel on rahuliku loomuga.

Fredi on sõbralik tuhkur, kinnitab perenaine Julia.

Poni Nakil on suur koppel. Tulijaid uudistab ta lopsaka laka alt. Shetlandi poni osteti Pärnumaalt Raja talust. Rivo valis ta välja isa järgi, kellel oli sama uhke lakk.

“Ponitäkuga tuleb olla väga ettevaatlik: kui juhtud tema poole seljaga seisma, võib ta peale hüpata või jalaga virutada,” hoiatab perenaine, kellele Nak kord just sedasi tõsise näovigastuse tekitas. Selle pahateo on ta muidugi andeks saanud.

Ponile meeldib palli mängida ja perenaisega võidu joosta. Julia jookseb aia taga ja Nak kopli äärt pidi. Vahel teeb poni ka sohki: kihutab põiki läbi kopli ja tulebki võitjaks.

Nak on hea isuga ja pistab nahka kõik, mis ette antakse. Shetlandi saarel, kust tõug pärit, on iga rohulible hinnas. Hirm toidunappuse pärast on loomal tõenäoliselt geenides. Vahepeal oligi Nakil oht paksuks minna, nüüd piirab pere tema toiduhulka.

Sead ei pääse pildile

Vietnami rippkõht-sead seekord pildile ei pääse. “Nad pole fotogeenilised,” põhjendab Rivo. Kaks musta mütakat aina söövad ja magavad, selg põhuprahti täis. “Oleks pidanud nad enne duši alla saatma, aga vett nad kardavad. Kui juhtuvad õues olema ja vihma sadama hakkab, vahivad kohe lauda poole,” muheleb Rivo.

Abihoone on sädinat täis, viirpapagoide ei saa hetkegi vait olla. Lisaks mängib siin ka raadio. Küülikuid on juba ülearu, osa õues puuris, osa majas sees. Lastele nad muidugi meeldivad, neid võib sülle võtta ja paitada. Aga just küülikud on need, kellest pered on soovinud loobuda ja neid siia toonud.

“Küülikuid me küll enam juurde ei võta,” kinnitab Rivo.

Tuhkrud Frida ja Fredi erinevad teineteisest nagu öö ja päev. Nende pärisperenaine läks õppima ega saanud loomi kaasa võtta. Fredi on lahe ja sõbralik, Julia teeb temaga kõiksugu trikke.

Fridaga toimetades aga peavad paksud kindad käes olema, vastasel juhul on sõrmed verised. Fridaga saabki hakkama ainult Julia.

Hamstrid ja deegud on tihtilugu lastel lemmikloomadena kodus ja neid tervitatakse siin kui sõpru.

Imestust äratavad vilkad gekod, aga tarantlit ja skorpioni lausa peljatakse. Lastele tuleb seletada, et nad muutuvad ohtlikuks alles siis, kui inimene neile haiget teeb. Kastis munakarbi all elutsevad pöidlajamedused prussakad – need on söödaks gekodele ja tarantlile. Skorpioni toidu järele tuleb aga sõita loomapoodi – rohutirtse hankima.

Ringkäigu lõpetuseks saavad lapsed lustida batuudil või pidada piknikku talli kõrval abihooones, mille laes näeb omapärast punastest tellistest laotud kalasabamustrit. ✨

Ära lase kirpudel ja puukidel rikkuda
neid hetki...

FRONTLINE Combo[®]

Spot-On toimeaine Fipronil ++ (S)-methoprene

Usaldusväärne tõrje kirpude ja puukide vastu koertel ja kassidel
Pärsib ka kirbuvastsete ja -munade arengu

Tähelepanu! Tegemist on ravimiga. Enne tarvitamist lugege tähelepanelikult pakendis olevat infolehte. Kaebuste püsivuse korral või ravimi kõrvaltoimete tekkimisel pidage nõu arsti või apteekriga. Ainult veterinaarseks kasutamiseks!

Suvevärskus

Tekst **Ljudmilla Zahharova**

Fotod **Vallo Kruuser**

lauale

Täpselt nii nagu suvine riietus erineb talvisest, erineb ka suvine toit talvisest. Seda nii oma kalorsuse, värvide kui koostise poolest.

Kui kraadiklaas näitab juba üle 20 soojakraadi, ei tundu tavalised kotletid eriti isuäratavad. Lahenduseks on suvised toidud: külmad supid, kerged ja mahlased salatid, jahutavad kokteilid.

Lihtsalt valmistatavad salatid on laual alati teretunud. Need valmivad vähese vaevaga, on maitavad, madala kalorsusega ja samas toitvad. Neid valmistades saab perenaine eksperimenterida ja rakendada oma fantaasiat. Muretsemata võib kokku sobitada esmapilgul mitte eriti

sobivaid toiduaineid ning luua eriliselt huvitavaid maitsebukette. Julgelt võib mängida ka värvidega – punased, kollased ja rohelised köögiviljad annavad koos vikerkaarevärvilise tulemuse. Sel moel saate lisaks tervislikule maitseaudingule ka esteetilise elamuse.

Salatireseptide valik on nii rikkalik, et neid võib valmistada koguni kolmeks söögikorraks päevas.

Suvised salatid aitavad peletada väsimust, vitamiinipuudust ning ka liigsed kilod. Salatiteo kõrvalt aga jääb piisavalt aega, et tunda ise suvesoojast rõõmu ja rõõmustada ka lähedasi.

Kui tahate teha midagi toitvat, lisage salatitesse valgurikkaid toiduaineid: muna, kanaliha, kala või mereande.

Ilusaid suveelamusi ja maitstavaid roogi!

Kruubisalat

neljale

- 200 g odrakruupi
- 2 suvikõrvitsat
- 100 g värskaid seeni
- 1 punane sibul
- 4 sl oliiviõli
- 200 g Kreeka pähkleid
- 1 väike šalottsibul
- 1 sl kuivatatud tüümiani
- 1/2 sidruni koor
- 1 sl murulauku
- 2 sl Parmesani juustu
- musta pipart, meresoola, veidi sidrunimahla

Külmas vees pestud kruubid keetke soolaga maitsestatud vees, nõrutage sõelal ja loputage üle külma veega. Kuumutage elektriahi 170 kraadini, lülitage sisse grill.

Suvikõrvits, seened ja sibul pritsige õliga üle, maitsestage soola ja pipraga.

Grillige köögiviljad ja pöörake neid aeg-ajalt. Seejärel kuumutage Kreeka pähkleid 10 minutit 150kraadises kuumuses.

Nüüd valage köögikombaini või kannmikserisse pähklid, šalottsibul, tüümian, sidrunikoor, lisage 1 tl sidrunimahla ja 2 tl oliiviõli. Peenestage kõik keskmise suurusega tükkideks. Segage grillitud köögiviljad keedetud kruupidega, lisage pähklikaste, ülejäänud oliiviõli ning tilgutage salatile veel veidi sidrunimahla. Serveerige lõherulliga.

Mandlilaastudega kaetud kanafilee salatiga

- 400 g broilerifileed
- 20 g tärklis
- 20 g kaerahelbeid
- 80 g mandlilaaste
- 80 g valget veini
- 80 g oliiviõli
- soola, broilerimaitseainet

Kanafilee lõigake kangideks, 3–4 cm suurusteks tükkideks.

Marineerige fileetükke soola, veini, oliiviõli ja broilerimaitseaine segus 20–25 minutit. Siis tehke paneering tärklisest, kaerahelvestest ja mandlilaastudest. Paneerige fileetükid ja praadige mõlemalt poolt kuldseks.

Serveerige salatiga.

Värske kapsa ja singi salat

neljale

- 200 g värsket kapsast
- 100 g värsket kurki
- 120 g keedusinki
- 80 g mugulsibulat
- 60 g majoneesi
- murulauku, soola

Tükeldage värske kapsas, kurk ja sink õhukesteks ribadeks.

Koorige mugulsibul, valage peale kuum vesi ja laske seista 10–15 minutit, seejärel tükeldage ribadeks. Segage kokku kõik komponendid, lisage majonees. Segage veel kord, maitsestage ja kaunistage murulauguga.

Maasikasmuuti

- 100 g maasikaid
- 1/2 klaasi apelsinimahla
- 250 g maitsestatamata jogurtit
- jääd, melissi

Eemaldage maasikatelt varretutid, peske marjad ja püreerige. Segage mahl ja jogurt. Serveerimisel valage segu klaasi, lisage jäätükid ning kaunistage klaas maasikate ja melissiga.

Suvised ei lõpetuseks on kaunitult serveeritud smuuti suurepärase!

Peedilehesalat krevettide ja füüsaliga

neljale

- 200 g noori peedilehti
- 120 g värskaid maasikaid
- 120 g melonit
- 120 g füüsaleid
- 100 g sidruni- või apelsinimahla
- 40 g õli
- soola, pipart

Peske noored peedilehed ja asetage taldrikule. Peale laotage tükeldatud maasikad, melonikuubikud ja füüsalid. Kastmeks segage kokku mahl ja õli. Lisage maitseks soola, veidi pipart ning vispeldage. Seejärel valage kaste salatile. ✦

Uudis!

Väraska šašlõkk

Tõeline eestimaine maitseelamus parimast šašlõkilihast – kaelakarbonaadist!

Selle suve hitt!

JUULI

sündmuste kalender

- Terve kuu on Kumu kunstimuuseumis vaadata põnev näitus "Aegade järelelu". Teave www.kumu.ee.
- Keilas Harjumaa muuseumis on terve suve vaadata näitus "HOPS! Mis on Sinu hobi?". Talvise näituse jaoks ootab Harjumaa muuseum aga teavet vanade tikitud või pindpõimes kootud saani- ja vooditekkide kohta. Teave www.hmk.ee.
- 1.–7. juulini kestab XXVII Pärnu filmifestival ja terve kuu kammermuusikasari "Raepromenaad".
- 1.–21. juulini kestab Tohisoo mõisas keramikasümposion. Näitus on 20. juulil.
- 7. juulini kestab Riias Läti laulu- ja tantsupidu. Vt www.dziesmusvetki.ee.lv.
- 2. juulil on Türi aedlinna kohvikute õhtu.
- 2. juulil tähistab Sillaotsa talumuuseum heinamaarjapäeva ja õpetab taimedega värvima.
- 2.–13. juulini kestab Ida-Virumaal "7 linna muusika festival". Teave www.concert.ee.
- 3. juulil on Valga ja Valka eri paigus "Valga kreis 230".
- 3., 10., 17. ja 24. juulil on öömuuseumid Sagadi mõisas. Teave www.sagadi.ee.
- 3.–6. juulini kestab festival "Saaremaa helisevad oreleid".
- 3.–7. juulini kestab Nautses XVII Muhu tulevikumuusikafestival "Juu jääb 2013".
- 4. juulil on Eesti Vabaõhumuuseumis pärimusmeditsiini päev.
- 4. juulil on Tartus folkloorifestivali Baltica avakontsert, 5. juulil on lisakul Baltica Virumaa päev.
- 4. juulist 4. augustini on rändnäitus "Moodne rehemaja. Arhailise ruumi uuestisünd" vaadata Viimsis Rannarahva muuseumis.
- 4.–7. juulini on Tallinna vanalinnas XIV keskaja päevad.
- 5. juulil on Eesti Põllumajandusmuuseumis Ülenurmel mõisa- ja talupäev ning "Viss 2013".
- 5. juulil on Sangastes "Mee ja heina päev" ning folkloorifestivali Baltica maapäev.
- 5. juulil on rannarootsi regatt.
- 5.–6. juulil kestab Pärnus muusikafestival "Kummardus Valgrele".
- 5.–6. juulil on Ida-Virumaal Maidla mõisa pargis rauapäevad ja Heino Lipu mälestusvõistlus kuulitõukes.
- 5.–6. juulil on Audru ringrajal Petrolfest.
- 5.–6. juulil on Kuressaare lossi öö, kapiitlisaalis etendus "Mündi lõhn".
- 5.–7. juulini kestavad Karksi ordulinnuse päevad, Viljandimaa virred ja Pärnus surfifestival. Rõuges on tordilaager ja torditeoõppused. Teave ja registreerimine kondiitri.kiirabimail.com.
- 6. juulil on Rõuges jooksumaraton, veepidu ja paadiralli.
- 6. juulil on Pärnumaal Saare-Tõrvaaugu aiandis "Viljapuude suvise lõikamise õppepäev".
- 6. juulil on Viljandimaal Pärna puhkekülas II Viljandimaa lõõtsapäev. Teave tel 517 5934.
- 6. juulil on Seidla mõisa pargis antiigilaat "Kila-kola 2013".
- 6. juulil on Sadevälja aiandustalus teemapäev "Püsililled südasausel. Püsilillepeenar – aia ehe kevadest sügiseni". Teave www.sadevalja.ee.
- 6. juulil on Varbuse maanteemuuseumis "Postitee pillerkaar". Lüllemäel on külapäev, Lasval simman. Põltsamaal on linna- ja lossipäev "Linn õue".
- 6. juulil on Viljandi järvel sõuderegatt "Viljandi paadimees", Hiiumaal Hellamaa rannas saarte MV grillimises.
- 6. juulil on liivaskulptuuride võistlus "Võru liivaliin 2013", Kilingi-Nõmmel on ilusa muusika festival "Schilling".
- 6.–7. juulil on Harjumaal Rosmakori roosi-aias "Roosimaania". Teave www.rosmakor.eu.
- 6.–7. juulil on Narva linnuses "Puust ja punaseks".
- 6.–7. juulil on "Palmse mõisa suvemuusika". Teave www.palmse.ee.
- 6. ja 7. juulil saab osaleda külastusmängus "Unustatud mõisad".
- 6., 13., 20. ja 27. juulil on Seto Talumuuseumis töölaupäevad.
- 7. juuli on Paide minitriatlon.
- 7. juulil on Kurgjal C. R. Jakobsoni talumuuseumis käsitööpäev.
- 7. ja 12. juulil saab Eesti Vabaõhumuuseumis jalutada läbi taluaianduse ajaloo. Teave www.evm.ee.
- 8.–13. juulini kestab Viljandis "Noore tantsu festival" ja suvekool.
- 8.–12. juulini on Suuremõisas mõisameistrite päevad.
- 9.–14. juulini kestab Viljandis "Vanamuusika festival".
- 9.–14. juulini kestab "RHS Hamton Court Palace Flower Show".
- 10. juulist 10. augustini on Pärnus festival "Suveaaria".
- 10.–14. juulini kestab XV Mustjala muusikafestival. 13. juulil on Mustjala II laulupidu "155. aastat segakoorilaulu Mustjalas". Teave www.mustjale.ee ja www.mustjalafestival.ee.
- 11. juulil on festival "Lihula muusikapäevad".
- 11.–12. juulil on X Sõru käsitöö- ja kunstipäevad Sõru paadikuuris.
- 11.–13. juulini kestavad XI Paide pae-päevad, 13. juulil on kreisilinnapäev ja laat.
- 11.–14. juulini kestab Pärnu saksofonimuusika festival.
- 11.–14. juulini kestab XIV sõjalis-sportlik retk "Põrgupõhja".
- 11.–15. juulini kestab XVIII Võru folkloorifestival.
- 12.–13. juulil on Moostes muusikafestival "Mõisakarneval" ja Tartus muusikafestival "Punk'n'roll".
- 12.–14. juulini kestab üritustesari "Nädala-lõpp Varblas". Uue-Varbla mõisa õues on 13. juulil käsitöö- ja amatoodangu laat.
- 12.–14. juulini on Kunda külas külaseltsi maja juures Eesti vanamootorratta klubi Unic-Moto kokkutulek.
- 12.–14. juulini on Ihamarus Viira-Jaani talus labürindifestival: etno-esoteeriline pidu labürindipõllul. Teave www.tuletee.ee.
- 12.–14. juulini toimub Pärnus käsikella-festival "Bell Force 2013". Ida-Virumaal Jõhvi, Illuka ja Mäetaguse vallas on Poola päevad, Juurus kihelkonnapäevad.
- 12.–14. juulini kestavad XV Hiiumaa kammermuusika päevad.
- 12.–14. juulini kestavad Kihnu "Mere pidu" ja Tallinna merepäevad.
- 12.–14. juulini on Jõhvi linnapargis "Veinifest" ja festival "Slaavi valgus", Ida-Virumaal kestavad Poola päevad.
- 13. juulil on Kuremaal öötantsupidu, Soera talumuuseumis on simman ja Missos rallikross.
- 13. juulil on Laossinas külade suvemängud.
- 13. juulil on VII Alatskivi suvelaat "Vanad head asjad", Türiil on taaskasutuslaat ja rohevahetus.

- 13. juulil on Mustvee linna päev ja laat. Teave www.mustveelv.kovtp.ee.
- 13. juulil on Mäetaguse XVIII mõisapäev.
- 13. juulil on Soera talumuuseumis simman. Kärđlas on käsitöö- ja omatoodangu laat.
- 13. juulil on Lohusuu kalalaat.
- 13. juulil on "Lauluga maale" lindistus Paide Vallimäel.
- 13. juulil on Kunda rannas mere- ja perepäev ning räimeküpsetamise konkurss.
- 13. juulil on Porkuni päev ja samas XIII Eesti esivõistlused tennisvõidus.
- 13. juulil on Vihula mõisas vanade autode päev.
- 13. juulil on Illukal kepikõnni- ja jooksumaraton. Teave www.xtsport.ee.
- 13. juulil on Varbla vallas Kidise külas "Kidise tiigimuusika". Teave www.kidise.ee.
- 13.–14. juulil on Raplamaal Kumma külas arheoloogia ja maa-arhitektuuri teabepäev.
- 13.–14. juulil on Pärnus vabariiklik külapillimeeste kokkutulek.
- 13.–14. juulil on Käsmu päevad ja Narva linnuses keraamikapäevad.
- 13.–16. juulini kestavad Sillamäe merepäevad.
- 13.–20. juulini kestab 56. Muhu väina regatt.
- 14. juulil on Illuka mõisa päev ja kalurite päev Narva-Jõesuu sadamakail.
- 14. juulil on Haapsalu 13. rattaralli. Ahja järve ääres on veepidu.
- 17.–20. juulini mängitakse Läänemaal Saueaugu teatritalus veel "Tasandikkude helinaid", Albu vallas Kukenoosi viljakuivatis etendub "Prohvet Maltsvet".
- 18.–21. juulini on Võsu muusikapäevad.
- 18.–23. juulini kestab "Hiu folk" ja Tartus festival "Klaaspärlimäng".
- 18. ja 25. juulil on Seto Talumuuseumis "Iloõtak".
- 19.–20. juulil on Ostrova festival.
- 19.–20. juulil mängib Eesti Näitejuhtide Teatritrupp Kaiu jaanituleplatsil näidendit "Härä Punttila ja tema sulane Matti".
- 19.–21. juulini on Lillis Nava talus Mulgi kultuurifestival "Nava lava". Kontserdil "Balti akord" esinevad Balti riikide tippkordionistid.
- 19.–21. juulini ja 26.–28. juulini tähistatakse Harjumaal Kaunissaares Marie Underi juubeliaastat etendusega "Birkeruh" episood. Kurb armulugu". Teave www.tuulekell.eu.

- 19.–21. juulini kestavad Tartu hansapäevad.
- 19.–21. juulini kestab Pärnus "Kuldrula 2013" ja Narvas motofestival "Narva Bike 2013".
- 19.–21. juulini kestab Lätis Salacgrīvas muusikafestival "Positivus". Ventspilsis on Läänemere regiooni mootorratturite kokkutulek "Kurland Bike Meet 2013".
- 20. juulil on Võõpsu kalameeste päev ja "Hauka Rock 2013".
- 20. juulil sõidetakse Kuimetsa superkross.
- 20. juulil on Pajusi mõisapäev, Palmse mõisas on veinifestival ning Rakvere linnuses "Mõõga ja mantli päev".
- 20. juulil on Kurgjal konverents "C. R. Jakobsoni talumuuseum 65" ja Jakobsoni preemiate kätteandmine.
- 20. juulil on X Seliste külapäev.
- 20. juulil on Alatskivil Veskijärve veepidu ja triatlon.
- 20. juulil on Koonga vallas Mihkli laat.
- 20.–21. juulil on Haapsalus joogafestival.
- 20.–30. juulil kestavad kogukonnapäevad "Kohtume Kapa-Kohilas".
- 21. juulil on kalapüügivõistlus "Viitina kuurits", Türi vallas on avatud talude päev, Narva-Jõesuus aga noore kunstniku päev.
- 22. juulil on Rapla kihelkonnapäev.
- 22. juulist 3. augustini kestab Saaremaa merenädal.
- 24. juulil on Kohilas kesköine vabaõhukontsert "Sume on öö".
- 24.–28. juulini mängib Miksteater Haapsalus Iloni lmedemaa õuel Astrid Lindgreni "Madlikest". Teave www.miksteater.ee.
- 25.–28. juulini kestab heategevuslik kontserdisari "Eesti mõisad 2013", millega Corelli Muusik ja tema koostööpartnerid koguvad raha Lasila mõisakoolile väiksema tiibklaveri ostuks. Neljal järjestikusel õhtul (algus kõikjal kl 18) esinevad barokk-ansambel Corelli Consort ja Ka Bo Chan (kontratenor) Kõltsu, Eivere, Rápina ja Lasila mõisas, mõisate ajalugu tutvustab Jüri Kuuskemaa. Lisateave www.corelli.ee ja www.facebook.com/corellimusic.
- 25.–28. juulini kestab XXI Viljandi pärimusmuusika festival.
- 26. juulil on Saatses päänitsapäev.
- 26. juulil on Haapsalus rahvusvaheline kunstifestival "Seanahk".
- 26.–28. juulini kestavad Otepääl Pühajärve puhkippilipäevad ja Viimsis rannarahva festival.
- 27. juulil on "Lauluga maale" lindistus Vormsil.

- 27. juulil on Paadremal kodukandipäev, Kaareperes ja Kärdes külapäev, Aseris "Ranna-party" ja Mõniste pargis suvepidu.
- 27. juulil kl 17 algab Kangsti kodukandipäev, kuhu on oodatud Naadi, Jaama, Sika, Kangsti, Vahi, Kõrgepalu ja Viru küla elanikud ning need, kellele see kant tähtis.
- 27. juulil on Kabala 47. laulu- ja tantsupäev, Kihlis on noorte motokross.
- 27. juulil on Tõhela järve mängud ja ka Alatskivi suvemängud, autoralli "EAL Otepää rahvasprint" ja Äntu järve ääres triatlon "Ebavere kange".
- 27. juulil on Ida-Virumaal Maidla mõisa päevad ja Pagari pargi promenaad.
- 27. juulil on Moostes linalaat, Ridalis lennupäev ja Kurgjal Sakala tee jooks.
- 27.–28. juulil on Jänedal "Eesti talupäevad".
- 27. ja 28. juulil on Narva linnuses "Ürdi kaks külge".
- 27. ja 28. juulil saate osaleda külustusmängus "Unustatud mõisad".
- 28. juulil toimub Rapla-Kehtna maanteejooks.
- 28.–29. juulil on Vana-Vigalas XII hard rock'i laager.
- 28.–29. juulil etendub Kohilas kogukonnamuusikal "Veterahva needus".
- 29. juulist 4. augustini on Tartumaal Aiasõbra aiandis päevaliiliate nädal. Teave www.aiasõber.ee.
- 29. juulil tähistatakse Vormsil Püha Olavi päeva.
- 30. juulist 4. augustini on Vigalas folkloorilaager.
- 31. juulist 4. augustini kestavad Märjamaa päevad ja VIII Märjamaa folk.

Uudiseid ja eelteateid ootab iga kuu 10. kuupäevani toimetaja **Kristel Kirss**.
Tel 661 3370, e-post kristel.kirss@maakodu.ee.

	aedmurakas	isutekitaja	sõjaline organisatsioon	saksa k. artikkel	M	mõistatus	filmi- näitlejanna ... Ryan	imaginaar- ühik	aktsiaselts
laustaud									
tundetu								väävel	
loom pildid								subtroopiline ilupöösas	ilutaim tulikaliste sugukonnast
poolt, eest				elektroonika- firma			samuti Itaalia viiulimeistrite perekond		
eitus			rändkarjus	korvpalliiga					
Leedu interneti- domeen			suur roomaja, om. k. end. teatri- kunstnik						
linn Iraanis						möötiühikute eesliide			
Saku ja A.Le Coq 'i tegevus									
naisenimi				amper		tööraha saadikute nõukogu			
rooma 56				diameeter		sarnased tähed			
liiter	jõgi Londonis	terroriorgani- satsioon		Eesti Keele instituut		mehenimi		aktsiaselts	
		Tseilon						veiniasja- tundja	
M								geoloogilise ajaarvamise ühik	
K									
kala				mees, itaalia k.					... õli
Interactive Matrix Language				vald		küla Rakvere lähedal			
				kolmapäev					
aastates, elatanu						naisenimi			
narkootiline närimisaine						tund			
uudiste- agentuur				kullerfirma				tonn	
				... film (joonisfilm)				õpperaamat	
ehk	Mowgli kaaslane					tänav			
	linn Itaalias					Tartus			
R						Eesti Rahvus- ringhääling Ettevõtuse Arendamise Sihtasutus			
tema			hea mõte					laupäev	
			ingl. k. artikkel					keskkool	
privaatne ala							küberneetika instituut		
							hapnik		
tehniline kultuur					korvpallur				

Lahendusi ootame 17. juuliks aadressil:

Maakodu, Narva mnt 13, 10151 Tallinn, e-posti teel kristel.kirss@maakodu.ee

Lisage vastuse juurde ka oma selle numbri lemmiklugu.

Õigete vastuste vahel loosime välja raamatu!

AVANT laadurid

AVANT TECNO OY (Soome) on maailma juhtiv, omakaalult alla 2000 kg kaaluvate kompaktladurite valmistaja. Laadureid müüakse suure eduga kõikjal maailmas ning ka Eestis on tänaseks kasutusel 600–700 AVANT laadurit väga erinevates töovaldkondades. Masinad valmivad Soome tehases, läbides range ja põhjaliku kvaliteedikontrolli. Komponentidena kasutatakse vaid parimaid.

AVANT on väikelaadurite tootearenduse teerajaja ja konkurentidele kättesaamatu. Tänu intensiivsele tootearendusele, põhjalikule kvaliteedikontrollile, laiale mudelivalikule ja uudsele tehnoloogiale on AVANT laaduritest saanud klass täiesti omaette masinaid, millele ei suuda konkurentsi pakkuda Hiinas, Poolas, Itaalias või arengumaades valmistatud õnnetud analoogid ja AVANT vanema põlvkonna ebakvaliteetsed koopiad. Intensiivne tootearendus ja pidev koostöö klientidega masina arendamise osas, töökindlus, laitmatu hooldus ja varuosade kättesaadavus on argumendid, mis tagavad laadurite suure müügieđu.

Teerajaks selles masinaklassis on mitmeid innovatsiooniahindu üle maailma pälvinud AVANT laadurid, mis on loodud tõsiseks töötegemiseks koostöös professionaalsete ja nõudlike klientidega. AVANT laadu-

rite edu näitab seegi, et enamik konkurentide üritab järgida just AVANT laadurite tootearendust ning pakkuda analoogseid lahendusi.

Tänu masinate universaalsusele, töökindlusele ja kasutamiskihtsusele kasutavad ka Eestis AVANT laadureid väga paljud haljastus- ja ehitusfirmad, kinnisvarahooldusettevõtted, hotellid, turismitalud, vallad, linnad, põllumajandusettevõtted, kalmistud, aiandid, talupidajad, maakodude omanikud, eraaiapidajad jne.

AVANT laadureid on mitmeid mudeliseeriaid: 200, 300, 400, 500, 600 ja 700 seeria masinad. Mudelivalik on lai, masinaid leiab väga erinevaks otstarbeks. AVANT laadurite põhilisteks konkurentsieelisteks on masinate universaalsus (tänu väga laiale töövahendite valikule), töökindlus, kerge kaal, suur jõudlus ning kasutamise kihtsus.

- **tõstejõud kuni 1400 kg**
- **tõstekõrgus kuni 2,8 m**
- **sõidukiirus kuni 25 km/h**
- **kaal alates 590 kg**
- **lai valik lisaseadmeid**
- **lai mudelivalik**

- **Konkurentsilt enim müüdud väike-laadur ka Eestis.**
- **Lai mudelivalik masinaid alati kohapeal esinduses Sael.**
- **Lai valik kvaliteetseid töövahendeid alati kohe saadaval.**
- **Valmistatud Soomes, vt: www.avanttecono.com**
- **Originaalne AVANT.**
- **Üle 600 müüdud laaduri Eestis.**

AVANT laadurite maaletoomise, müügi ja hooldusega tegeleb AS SAMI müügiosakond: Harjumaa, Saue, Tule 20, lisainfo tel 670 9040, müügijuht 528 2732 või sami@sami.ee. Müügihall avatud E–R 8.00–16.30.

SAMI
MASINAKESKUS
www.sami.ee

TAMREX

VAHETA oma AUTO ESMAABIKOMPLEKT sellise vastu, millest häda korral tõesti abi oleks!

TAMREXi auto esmaabikomplekt ületab seaduses nimetatud nõuded ning pakub paremat kaitset kui tavapärased odavad komplektid, kus vahendite kvaliteet on tihti üsna kesine.

Kõik TAMREXi esmaabikomplektid on saanud usaldusväärseima kvaliteedimärgi - heakskiidu **Eesti Punaselt Ristilt** ja **Soome Punaselt Ristilt**.

TAMREXi esmaabipakid on komplekteeritud Soomes üksnes kõige kvaliteetsematest ja kallimatest vahenditest.

TAMREX esmaabi sõidukikomplekt

Esmaabikomplekt sobib sõiduautosse, veoautosse, väikebussi, traktorisse ja paati. Mugav kandepakend sisaldab kõiki seaduses ettenähtud komponente ja kõik pakis sisalduvad esmaabitooted on hinnatud ja kvaliteetsed. Kaasas esmaabi andmise juhend.

art EA107

HIND 42.- €

***TAMREXi ESMAABI
KODUKOMPLEKTI VÕI
SÕIDUKIKOMPLEKTI OSTUGA
SAAD KINGITUSEKS SNICKERS
WORKWEAR HELKURVESTI**

**TASUTA
KINGITUSEKS***
*Snickers Workwear
helkurvest*
(väärtusega 14.- €)

SNICKERS WORKWEAR helkurvest

art 9133/6600

TASUTA*

TAVAHIND 14.- €

TAMREXIS LAI VALIK ESMAABIKOMPLEKTE:

Hinnad sisaldavad käibemaksu 20% ja kehtivad kuni 31.08.2013 või kuni kaup ja jätkub!

TAMREX OHUTUSE OÜ

Tel 654 9900 Faks 654 9901 e-post: tamrex@tamrex.ee www.tamrex.ee

TALLINN Laki 5, Pärnu mnt 130, Katusepapi 35 | TARTU Aardla 114, Ringtee 37a | PÄRNU Riia mnt 169a, Savi 3 | RAKVERE Pikk 2 | VIJANDI Riia mnt 42a | JÕHVI Tartu mnt 30 | VÕRU Piiri 2 | VALGA Vabaduse 39 | NARVA Tallinna mnt 19c | HAAPSALU Ehitajate tee 2a | PAIDE Pikk 2